

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
«ΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821»
(15-17 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2021)

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΝ
(ανά θεματικό άξονα και κατ' αλφαβητική σειρά)

Α΄ Θεματικός άξονας:
Ελληνική Επανάσταση και Ιστορία

Θάνος Βερέμης

1821, Από την προνεωτερική στην νεωτερική εποχή

Ο ρόλος των Ιονίων Νήσων στην Επανάσταση του 1821

Η ιστορία των Επτανήσων την περίοδο της Επανάστασης εφάπτεται με την ιστορία του 1821 σε τρία κυρίως πεδία. Το πρώτο είναι η διάδοση των επαναστατικών ιδεών και της οργανωτικής δράσης πριν αλλά και στη διάρκεια της Επανάστασης. Το δεύτερο είναι το καθεστώς των Επτανήσων ως προτεκτοράτο που εξηγεί εν μέρει και την αλλαγή της Βρετανικής πολιτικής στη διάρκεια της Επανάστασης. Το τρίτο πεδίο είναι η ίδια η δυναμική της Επανάστασης και του πολέμου που επηρέασε και τους πρόσφυγες που συχνά κατέφυγαν στα Επτάνησα. Το Ιόνιο Κράτος υπήρξε καθοριστικό επίσης για τη διάδοση πληροφοριών για την Επανάσταση, τόσο σε εμπιστευτικές επιστολές προς το Λονδίνο και αλλού, όσο και σε επιστολές προς τις εφημερίδες της εποχής που διαμόρφωναν την κοινή γνώμη σε Ευρώπη και Αμερική. Κάποιοι Επτανήσιοι πολέμησαν στον αγώνα και η δράση πρωταγωνιστών όπως ο Ανδρέας Μεταξάς, αλλά και οι Φιλικόι Διονύσιος Ρώμας στη Ζάκυνθο και Κ. Γεροστάθης στην Κέρκυρα, αναδεικνύουν επίσης το ρόλο των Επτανήσιων. Ωστόσο κάποιοι Επτανήσιοι στη διάρκεια του μακροχρόνιου πολέμου επωφελήθηκαν από την αύξηση των τιμών της σταφίδας, και από την εξάλειψη του ανταγωνισμού με τους παραγωγούς της Πελοποννήσου, ενώ τα δημόσια οικονομικά του Ιονίου Κράτους βελτιώθηκαν σημαντικά στη διάρκεια της δεκαετίας του 1820. Η ανακοίνωση αξιοποιεί πηγές όπως έγγραφα του Ιονίου Κράτους και της βρετανικής διπλωματικής αλληλογραφίας για να αναδείξει τις διασταυρούμενες ιστορίες των Επτανήσιων με την ιστορία της Επανάστασης.

Άννα Γρίβα

Το τελευταίο ποίημα της Angelica Palli για την Ελλάδα: η ολοκλήρωση μιας ζωής αφιερωμένης στην ελευθερία της Ελλάδας

Η Αγγελική Πάλλη (Angelica Palli Bartolommei, 1798 – 1875) υπήρξε μια σημαντική λόγια και συγγραφέας του 19^{ου} αι., με καταγωγή από την Ήπειρο και την Πελοπόννησο, η οποία έδρασε σε διάφορες ιταλικές πόλεις, προωθώντας τόσο με τις κοινωνικές της δράσεις όσο και με τα γραπτά της τον φιλελληνισμό στην Ιταλία. Η Πάλλη ήρθε σε επαφή με σημαντικούς πνευματικούς κύκλους και λογίους της ιταλικής χερσονήσου και επέδρασε στις ιδέες και στη δράση τους υπέρ του ελληνικού αγώνα. Επίσης, έγραψε ποικίλα λογοτεχνικά έργα, τα οποία κέρδισαν την αναγνώριση του κοινωνικού της περίγυρου, όσο ακόμη εκείνη ήταν εν ζωή, και έγιναν αντικείμενο θαυμασμού για τη δύναμή τους και την ακρίβεια των ιδεών που εξέφραζαν.

Στο παρόν άρθρο θα εξεταστεί το τελευταίο ποίημα της Πάλλη (“Epiro e Tessaglia”), γραμμένο λίγο πριν τον θάνατό της, παράλληλα με τους σημαντικούς σταθμούς της ζωής της. Στο τελευταίο αυτό ποίημα η Πάλλη μοιάζει να κάνει έναν απολογισμό του βίου της: συμπυκνώνονται οι ιδέες και τα ιδανικά μιας ζωής αφιερωμένης στην υπόθεση των Ελλήνων και στην προώθηση του φιλελληνισμού. Συγχρόνως είναι εμφανής ο πρωτότυπος τρόπος με τον οποίο η συγγραφέας συνθέτει στοιχεία του ρομαντισμού και του νεοκλασικισμού, θέτοντας στο επίκεντρο τον αγώνα των Ελλήνων. Με τον τρόπο αυτό θα αναδειχθούν σημαντικές όψεις του φιλελληνισμού στην Ιταλία, οι οποίες φανερώνουν τη θέση της Πάλλη εντός του, ενώ θα καταγραφούν οι ιδιαίτερες θεωρήσεις μιας σημαντικής λόγιας του 19^{ου} αι.

Γιάννης Δεληγιάννης

Δωρητές και πολιτιστικό κεφάλαιο: από τον Κοραή στο Νικολόπουλο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο παροικιακός ελληνισμός κατά τον 18^ο -19^ο αιώνα δημιουργεί μέσα από το κλίμα του ευεργετισμού ένα περιβάλλον προπαρασκευής της νεοελληνικής ιδεολογίας. Οι δωρεές, ως μέσο υλοποίησης του ευεργετισμού, στοχεύουν στον «εκσυγχρονισμό» (και πιθανόν στον εξευρωπαϊσμό) της Ελλάδας που είτε δεν έχει ακόμα μορφοποιηθεί σε ανεξάρτητο κράτος είτε το κράτος δεν έχει ακόμα δυνατότητα εκπόνησης ενός κοστοβόρου προγράμματος επενδύσεων κοινής ωφελείας (εκπαιδευτήρια, νοσοκομεία, ορφανοτροφεία, δημόσια κτίρια). Οι βιβλιοθήκες αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία, διότι εντάσσονται μέσα στο πνεύμα διάδοσης των ιδεών του ευρωπαϊκού διαφωτισμού. Οι δωρητές των βιβλιοθηκών είτε εγγράφουν μια πνευματική υποθήκη προκειμένου να διαδραματίσουν ένα ρόλο πνευματικής ηγεσίας στο νεότευκτο ελληνικό κράτος είτε κινούνται από μια εσωτερική ανάγκη συμβολής στη διαμόρφωση της νεοελληνικής ταυτότητας, χωρίς περαιτέρω ουσιαστική ανάμειξη στην εσωτερική πολιτική σκηνή

ΘΕΜΑ-ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΘΕΜΑ

Στην εισήγηση μας εξετάζουμε α) τις συνθήκες με τις οποίες πραγματοποιείται η δράση των δωρητών β) τη διαχείριση του πολιτιστικού κεφαλαίου από τις κοινωνικές δυνάμεις που αναπτύσσονται γύρω από τις βιβλιοθήκες γ) τις συνέπειες της δράσης των δωρητών στην ανάπτυξη της νεοελληνικής ιδεολογίας και ταυτότητας

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ: Εξετάζουμε τα παραδείγματα 4 βιβλιοθηκών:

1. ΚΟΒΕΝΤΑΡΕΙΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
2. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΗΛΕΩΝ ΠΗΛΙΟΥ
3. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΑΣ
4. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΧΙΟΥ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1. Συγκριτική θεωρία
2. Κοινωνιολογία

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

1. Οι δωρητές των βιβλιοθηκών εκφράζουν ως επί το πλείστον την ιδεολογική κυριαρχία και τον ανταγωνισμό του παροικιακού ελληνισμού στη διαχείριση του πολιτιστικού κεφαλαίου έναντι των ντόπιων παραδοσιακών κοινωνικών δυνάμεων
2. Διαμέσου των βιβλιοθηκών και των δωρεών εκφράζεται η δυτικοστραφής -ευρωπαϊκή συνείδηση της ελληνικής διανοήσης που επιθυμεί να διαφοροποιηθεί από τον οριενταλισμό του ελληνικού έθνους

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΚΙΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ Δ. , *Η εν Ανδριτσαίνη βιβλιοθήκη του Νικολόπουλου*, Πανέλληνιον λέυκωμα εθνικής εκατονταετηρίδος, Αθήναι, Ηώς, 1930. τ. Ε, σ.44

ΧΑΡΙΤΑΚΗΣ Γ. , *Αι Δημόσια βιβλιοθήκαι*. Νεος Ελληνομνήμων 14, Αθήνα, 1931. σ. 301

ΝΤΑΒΑΡΙΝΟΣ Π. , *Ιστορία των βιβλιοθηκών του ελληνισμού*, εκδ. Έλλην, Αθήνα 2003

- ΚΑΡΑΤΖΑΣ Σ. , *Κοραής και Νικολόπουλος*. Collection de l'Institut Français d'Athènes ,
Αθήναι, 1949
- ΦΑΣΟΥΛΑΚΗΣ Σ. , *Από της σχέσεις του Κ. Νικολόπουλου με τον Guilford*. Α Τοπικό Συνέδριο
Ηλειακών Σπουδών. Ολυμπία, 1978
- ΔΗΜΑΡΑΣ Κ.Θ. , «*Ο Κωνσταντίνος Νικολόπουλος και η Βιβλιοθήκη του*» , στον τόμο Η
βιβλιοθήκη του Κωνσταντίνου Νικολόπουλου. Αθήνα, Ελληνική Εταιρεία Βιβλιοφίλων,
1981
- ΣΙΔΕΡΗ-ΤΟΜΑΡΑ Μ., *Ενεργητισμός και νεοελληνική πραγματικότητα*, εκδ. Κέρκυρα, Αθήνα
2016
- ΔΕΛΙΑΛΗΣ Ν., *Διαθήκαι ενεργητών της πόλεως Κοζάνης*, Θεσσαλονίκη 1970

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Supplement a la Galerie Historique des Contemporains imprime a Bruxelles de 1817 a 1820.
T. 2. Mons, chez Leroux, 1830. p. 296-7.
- L. Millin: Annales Encyclopediques. Paris, au Bureaux des Annales. 1817-8. p. 83.
- Le Journal des Savants, A Paris, de l' Imprimerie Royale. 1817, p. 571
- Le Cabinet de Lectures et le Cercle reunis, Gazette des Familles, 1841. p.150.
- Querard J. M.: La France Litteraire ou dictionnaire bibliographique des savants, historiens et
gens de lettres de la France. Paris, 1827-64, Finmin Didot,
- Fridericki Tabaki - Iona: Poesie Philhellenique et Periodiques de la Restauration. E.L.I.A.
Athenes 1993. p. 31,55, 85, 133,139
- G. Gersdorf: Repertorium der Gesammten deutschen Literatur. T. 13. Leipzig, F. A. Brockhaus,
1841. p. XXVII.
- Robert Naumann: Serapeum, Zeitschrift fur Bibliothekwissenschaft, Handschriftenkunde und
atere Litteratur. Zweiter Jahrgang. Leipzig, P.O.Weigel, 1841. p. 336.
- Emil Weller: Index Pseudonymorum. Worterbuch der Pseudonymen. Leipzig 1854. p.70, 139.I
• E Lexicon Pseudonymorum. Worterbuch der Pseudonymen aller Zeiten und Volker.
Regensburg, 1886. p. 30, p. 532.
- W.Koner: Repertorium uber die vom Jahre 1800 bis zum Jahre 1850 in Akademischen
Abhandlungen, Gesellschaftsschriften und wissenschaftlichem Journalen auf dem Gebiete
der Geschiechte.B.2.heft.1Berlin,Nicolaischen Buchhandlung,1859. p.143.
- Jan ten Brink: Litterarische schetsen en kritieken. p. 71. Leiden, A.W. Sijtoff, 1882-4.

Tudor Dinu

Αναπαριστώντας το δρομολόγιο του Αλέξανδρου Υψηλάντη και των άλλων Ελλήνων επαναστατών στις Παρίστριες Ηγεμονίες

Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί την πρώτη δημόσια παρουσίαση ενός μεγαλεπήβολου ερευνητικού / συγγραφικού σχεδίου που αποσκοπεί στη σύνταξη μιας πλήρους και όσο το δυνατόν αντικειμενικής εικονογραφημένης ιστορίας της ελληνικής επανάστασης στο έδαφος των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών. Η πρωτοβουλία οφείλεται στη διαπίστωση της απουσίας μιας τέτοιας εργασίας η οποία να αξιοποιεί δεόντως τον πελώριο όγκο πρωτογενών πηγών σε διάφορες γλώσσες (ρουμανικά, ελληνικά, γερμανικά, ρωσικά, τουρκικά, γαλλικά κτλ.). Συγκεκριμένα στον ρουμανόφωνο χώρο, όπου υπάρχει τεράστια βιβλιογραφία για το κίνημα του εγγώριου ηγέτη Tudor Vladimirescu, η διεξαγωγή της κυρίως ελληνικής επανάστασης δεν ενδιέφερε σχεδόν κανέναν εκτός από τον ακαδημαϊκό Andrei Oșetea, ενώ οι υπόλοιποι ιστορικοί περιορίστηκαν στην απερίφραστη καταδίκη της δολοφονίας του Vladimirescu από τους Φιλικούς. Στην Ελλάδα η υφιστάμενη βιβλιογραφία δε λαμβάνει υπόψη παρά ένα πολύ μικρό ποσοστό των πηγών της εποχής και κυρίως δε των ρουμανικών οι οποίες είτε δεν ανακαλύφθηκαν, είτε αγνοήθηκαν σκοπίμως ακόμα και από τους ρουμανόφωνους μελετητές. Μεταξύ άλλων, σ' αυτή την κατάσταση πρέπει να έχουν συμβάλει η δυσπρόσιτη γλώσσα των εν λόγω κειμένων, αλλά και ο έντονος "αντιφιλικός" χαρακτήρας τους, με τους περισσότερους συγγραφείς να επισημαίνουν τις ολέθριες συνέπειες του ελληνικού ένοπλου αγώνα για τη Βλαχία και τη Μολδαβία. Ταυτόχρονα, στην επίσημη ελληνική ιστοριογραφία διαπιστώνεται και μια εσκεμμένη απομάκρυνση των αρνητικών πληροφοριών για τη δράση εκείνων των προσώπων, όπως ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, που ηρωοποιήθηκαν ήδη από την εποχή της Μεγάλης Ιδέας. Εκτός από αυτές τις απαραίτητες συμπληρώσεις και διορθώσεις, επιδιώκουμε επιπρόσθετα στο έργο μας να αναπαραστήσουμε τον αγώνα των Ελλήνων και το περιβάλλον του στις ηγεμονίες και μέσω εικόνων, οπότε ταξιδέψαμε σε άνω των εκατό τοποθεσίες, οι οποίες συνδέονται με την επανάσταση, προκειμένου να εντοπίσουμε όλες τις εναπομείνουσες μνήμες της.

Αναστασία Ευσταθίου

Νικηφόρος Παμπούκης (1784-1840): Ιερομόναχος, Δάσκαλος, Φιλικός, Σχολάρχης. Το προς την πατρίδα ιερό χρέος

Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός ως πνευματικό και φιλοσοφικό κίνημα δέχτηκε επιδράσεις από τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό. Εγκόλπωσε μέσα του την, κατά τον Αδαμάντιο Κοραή, προσδοκία για «Φωτισμό του Γένους» ως αναγκαία προϋπόθεση για την κατάκτηση της Ελευθερίας του.

Ο βίος και η πολιτεία του Αχαιού Νικηφόρου Παμπούκη συνδέθηκε με το νέο κίνημα των ιδεών του Διαφωτισμού και συνέπεσε χρονικά με τον ξεσηκωμό του Γένους. Γεννημένος το 1784 στη Νωνάκριδα της Επαρχίας Καλαβρύτων από οικογένεια που υποστήριζε τη μόρφωση των παιδιών της και είχε λόγο στην τοπική κοινωνία των Χαλκιανίκων. Με σπουδές, στη συνέχεια, στην Αθωνιάδα Σχολή του Αγίου Όρους, στη Μικρασιατική Σχολή των Κυδωνιών αλλά και στην Πίζα της Ιταλικής Τοσκάνης έχει να επιδείξει πολυδιάστατο έργο όχι μόνο στο πνευματικό πεδίο αλλά και στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

Ο Ν. Παμπούκης μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του σε ηλικία 26 ετών ξεκινά μια αξιοσημείωτη καριέρα στον παιδαγωγικό στίβο. Διδάσκει στο δημόσιο σχολείο της Ύδρας εισάγοντας τις νέες επιστημονικές θεωρίες, αναλαμβάνει τη διεύθυνση Σχολών ανά τον Μοριά και παράλληλα μπει ως Απόστολος ιερείς, προκρίτους και μοναχούς στη Φιλική Εταιρεία. Η δράση του γίνεται γνωστή στις Οθωμανικές αρχές, θέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή του.

Καταφεύγει στο Πανεπιστήμιο της Πίζας, όπου εκεί έχει τη ευκαιρία να ζυμωθεί με πνευματικούς ανθρώπους που προετοιμάζουν την αναγέννηση του έθνους (Τσακάλωφ, Αναγνωστόπουλο). Με το ξέσπασμα της επανάστασης, τον Μάιο του 1821 επιστρέφει στην επαναστατημένη Ελλάδα κι επιδίδεται, χάρις στην ευγλωττία του, σε έναν αγώνα εμψύχωσης των Αγωνιστών από στρατόπεδο σε στρατόπεδο αλλά και στις Εθνοσυνελεύσεις, χάνοντας σταδιακά τις οικονομίες μιας ζωής.

Η έλευση του Καποδίστρια τον βρίσκει να διδάσκει τα παιδιά επιφανών προσώπων στον Πόρο. Προσκαλείται από τον φιλόμουσο Ανδρούτσο Σπανό να αναλάβει τη Σχολή της Ράχωβας στην ανατολική Αιγιάλεια. Το 1829 αναλαμβάνει Σχολάρχης, συνεπικουρούμενος από συγγενείς του. Εφαρμόζει καινοτόμο Αναλυτικό Πρόγραμμα, νέες μεθόδους και την αλληλοδιδασκτική. Βραχύβια η λειτουργία της Σχολής και ο Ν. Παμπούκης καταλήγει στην κωμόπολη της Ακράτας, όπου ιδρύει Ελληνικό Σχολείο, προσπαθώντας να διάγει αξιοπρεπή βίο.

Μια πολλά υποσχόμενη πορεία ενός ανθρώπου που κατέληξε στο τέλος της ζωής του σε ενδεή βίο και θάνατο επί της ψάθης στην Ακράτα. Με τη μελέτη μας αυτή θέλουμε να φωτίσουμε μια πνευματική προσωπικότητα που επηρεάστηκε από τις ιδέες του Διαφωτισμού και επέδειξε σημαντικό έργο στο τρίπτυχο: παιδεία, διοίκηση της εκπαίδευσης και Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

Βιβλιογραφία:

- Αγαπητός, Σ., Αγαπητός. (1877). *Οι Ένδοξοι Έλληνες του 1821, ή Οι Πρωταγωνισταί της Ελλάδος*. Εν Πάτραις: Τυπογραφείον Α. Σ. Αγαπητού. Ανακτήθηκε 25/4/2021 από http://www.apostolikidiakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/category_lib/Afieromata/Eikosiena/text1821/%CE%9F%CE%B9%20%CE%AD%CE%BD%CE%B4%CE%BF%CE%BE%CE%BF%CE%B9%20%CE%88%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CF%82%20%CF%84%CE%BF%CF%85%201821%20%CE%AE%20%CE%BF%CE%B9%20%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%BD%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%AF%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%BF%CF%82.pdf
- Δημαράς, Αλέξης. (Επιμ.) (1985). *Η μεταρρύθμιση που δεν έγινε (Τεκμήρια ιστορίας)*. ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ 1821-1894, Β' Ανατύπωση, Αθήνα: Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη.
- Παμπούκης, Χαράλαμπος. (1869). *Νικηφόρου Παμπούκη Βίος*. Αθήναι.
- Φωτάκος (Χρυσανθόπουλος, Φώτιος). (1888). *Βίοι Πελοποννησίων ανδρών και των εξώθεν εις την Πελοπόννησον ελθόντων κληρικών, στρατιωτικών και πολιτικών των αγωνισαμένων τον αγώνα της επαναστάσεως*. ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΔΟΣΙΣ, Φιλολογικά Χρονικά, 1960.
- Φωτόπουλος, Αθανάσιος. (1982). *Ιστορικά και λαογραφικά της ανατολικής περιοχής Αιγιαλείας και Καλαβρύτων*. Τόμ. Α'-Β', Αθήνα.
- Χωμενίδης, Νίκος. (2020). *Η Ακράτα που αγάπησα. Στο Η Σχολή της Ράχωβας και η προσωπικότητα του Ανδρούτσου Σπανού*. Αθήνα:ΤΑΔΕ ΕΦΗ, 432-443.

Ο φιλέλληνας HARRO PAUL HARRING και η περιγραφή της «ελληνικής περιπέτειας» του

Ο Harro Paul Haring (1798-1870) γεννήθηκε στο πιο βόρειο μέρος της Γερμανίας, τη Βόρεια Φρισία κοντά στα σύνορα με τη Δανία, στην πόλη Husum. Ο πατέρας του ήταν Deichgraf, δημοτικό αξίωμα που σχετίζεται με τη συντήρηση των ζωτικής σημασίας αναχωμάτων στην ακτή της Βόρειας θάλασσας. Επειδή ήδη από την παιδική του ηλικία ήταν ασθενικός, ο Haring δεν πήγαινε σε δημόσιο σχολείο αλλά είχε δασκάλους τον αδελφό του και τον πατέρα του ο οποίος πέθανε όμως όταν ο γιός ήταν μόλις 11 ετών. Έχοντας βρει δουλειά στα νεανικά του χρόνια ως βοηθός τελωνειακού πράκτορα, διάβαζε έργα πολλών Γερμανών συγγραφέων (Goethe, Schiller, Wieland, Seume και άλλων) στην πλούσια ιδιωτική βιβλιοθήκη του προϊσταμένου του. Αργότερα διεύρυνε τις γνώσεις του μελετώντας και σύγχρονους του ποιητές και λογοτέχνες. Ανάμεσα σε αυτούς που θαύμαζε, βρίσκονταν ο Wilhelm Müller (1794-1827), ο «Griechen-Müller» όπως ονομαζόταν λόγω των ποιημάτων του υπέρ των Ελλήνων, ο Heinrich Heine (1797-1856), αλλά και ο μεγάλος φιλέλληνας Λόρδος Βύρων (1788-1824), ο Γάλλος Victor Hugo (1802-1885) και άλλοι.

Ο νεαρός Harro ήθελε να γίνει ζωγράφος και μετά από 4 χρόνια εργασίας στο τελωνείο πήγε για σπουδές στην Κοπεγχάγη. Ακολούθησαν μαθήματα στη Σχολή Καλών Τεχνών της Δρέσδης όπου μυήθηκε στην ιδέα της επανάστασης έχοντας εγγραφεί σε μια ριζοσπαστική αδελφότητα φοιτητών. Η καριέρα ως ζωγράφος άλλαξε από δύο πράγματα: πρώτον κατάλαβε μάλλον ότι το ταλέντο του δεν επαρκούσε, και δεύτερον η καταδίκη σε θάνατο του φοιτητή Carl Sand¹ τον ώθησε στην αντίσταση κατά των συντηρητικών δυνάμεων. Δεν προκαλεί έκπληξη επομένως, ότι μόλις έμαθε για την ανέγερση των Ελλήνων ταξίδεψε στα μέσα Ιουλίου 1821 από την Κοπεγχάγη στη Μασσαλία. Στο λιμάνι αυτό ο Haring βρήκε ένα πλοίο για να ξεκινήσει με άλλους 32 Φιλέλληνες το ταξίδι στην Πελοπόννησο, φτάνοντας στις 21 Ιανουαρίου 1822 στο Ναυαρίνο. Στην Πελοπόννησο έμεινε μόνο τρεις εβδομάδες.

Τις εντυπώσεις που αποκόμισε από τη σύντομη συμμετοχή του στον Αγώνα, όπως επίσης από ταξίδια σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, τις επεξεργάστηκε λίγα χρόνια μετά την επιστροφή του στη Γερμανία, το 1828, σε ένα τετράτομο έργο υπό τον τίτλο «Rhonghar Jarr. Fahrten eines Friesen κτλ.». Η Ελλάδα περιλαμβάνεται στον τρίτο τόμο.²

Η εξιστόρηση του ταξιδιού του Haring φέρει έντονα προσωπικά στοιχεία και επιτρέπει στον αναγνώστη ένα ψυχογράφημα του ανθρώπου και μια απόπειρα ερμηνείας του κάπως δύσκολου χαρακτήρα του. Εντούτοις ενσωματώνεται στη σειρά αρκετών παρόμοιων πραγματειών ξένων αγωνιστών. Με την περιγραφή της «Ελληνικής περιπέτειας» του Haring γίνεται προσπάθεια να αποδοθεί στον ήρωά μας η θέση που του αξίζει ανάμεσα στους λογοτέχνες Φιλέλληνες.

Προσωρινή βιβλιογραφία:

¹ Ο Sand είχε σκοτώσει το 1820 τον Γερμανό ποιητή και κατάσκοπο της Ρωσικής Αυλής, August von Kotzebue, με αποτέλεσμα τη γενική καταστολή των φοιτητικών κινημάτων από την αστυνομία παντού στον γερμανόφωνο χώρο.

² Ανατύπωση αποκλειστικά του κειμένου που σχετίζεται με την Ελλάδα έγινε το 1921.

- Bollmann, Ludwig von, επιμ. (1823), *Der Hellenen Freiheitskampf im Jahre 1822*. Aus dem Tagebuche des Herrn A. v. L., Kampfgenossen des Generals Grafen von Normann (*sic*). Bern, C. A. Jenni.
- Conrad, Heinrich, επιμ. (1921), *Tragikomische Abenteuer eines Philhellenen von Harro Paul Haring*. Stuttgart, Robert Lutz.
- Elster, Johann Daniel (1828), *Das Bataillon der Philhellenen, dessen Errichtung, Feldzug und Untergang*. Baden, Diebold.
- Haring, Harro (1828), *Rhonghar Jarr. Fahrten eines Friesen in Dänemark, Deutschland, Holland, Ungarn, Frankreich, Griechenland, Italien und der Schweiz*. Vier Bände nebst einem Vorläufer. München, Joseph Lindauer'sche Buchhandlung.
- Kühl, Thusnelda (1906), *Harro Haring, der Friese*. Glückstadt, Max Hansen.
- Lieber, Franz (1823), *Tagebuch meines Aufenthaltes in Griechenland während der Monate Januar, Februar und März im Jahre 1822*. Leipzig, F. A. Brockhaus.
- Lindes, Fr., επιμ. (1828), *Mittheilungen aus dem Tagebuche eines Philhellenen*. Nach dem Manuscripte bearbeitet. Hannover, E. A. Telgener.
- Mauvillon, F. W. von, επιμ. (1824), *Reise eines deutschen Artillerieoffiziers nach Griechenland und Aufenthalt daselbst von August 1822 bis Juli 1823*. Nach den Tagebüchern und Aufzeichnungen desselben bearbeitet. Essen, S. D. Bädeker.
- Rémi, Geoffroy (2007), Die Geburt eines kämpfenden Lyrikers. Harro Harrings Initiationsreise nach Griechenland. *Mitteilungen der Harro-Haring-Gesellschaft* 21, 28–40.
- Schulte-Wülwer, Ulrich (1985-6), Die literarische Verarbeitung des griechischen Freiheitskampfes – Harro Haring als Theaterdichter 1822 – 1828. *Mitteilungen der Harro-Haring-Gesellschaft* 4-5, 5–40.
- Schulte-Wülwer, Ulrich (1994-5), Harro Haring als Philhellene 1821–22. *Mitteilungen der Harro-Haring-Gesellschaft* 14-15, 4–45.
- Voutier, Olivier (1823), *Mémoires du Colonel Voutier sur la guerre actuelle des Grecs*. Paris, Bossange Frères.

Αλέξανδρος Κιτρορέφ

Αμερικανοί Φιλέλληνες και Ελληνική Επανάσταση

Η Ελληνική επανάσταση είχε τεράστια απήχηση στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η καλλιέργεια των κλασικών σπουδών και η ιδεολογική υιοθέτηση των πολιτικών αρχών της Αρχαίας Ελλάδας και Ρώμης από την νεαρή Αμερικανική Δημοκρατία προλείαναν το δρόμο. Όταν έγινε γνωστή η εξέγερση των Ελλήνων, οι Αμερικανοί αντέδρασαν με πολλούς τρόπους, κάνοντας έναν παραλληλισμό ανάμεσα στον αγώνα των Ελλήνων κατά των Οθωμανών και τον δικό τους αγώνα κατά των Βρετανών για τον ίδιο σκοπό, την ελευθερία. Επιπλέον, η σημαντική θέση που κατείχε η θρησκεία στην Αμερικανική κοινωνία κινητοποίησε πολλούς που ήθελαν να συμβάλλουν στον αγώνα αδελφών Χριστιανών.

Στο Κογκρέσο στη Ουάσιγκτον έγιναν έντονες συζητήσεις για τις δυνατότητες που είχαν οι Η.Π.Α. να παράσχουν μέχρι και άμεση στρατιωτική βοήθεια. Στις τρεις μεγαλύτερες πόλεις της χώρας, τη Βοστώνη, τη Νέα Υόρκη και τη Φιλαδέλφεια δημιουργήθηκαν επιτροπές από επιφανείς πολίτες. Οι επιτροπές αυτές δραστηριοποιήθηκαν μαζεύοντας χρήματα για την αποστολή προμηθειών στους επαναστατημένους Έλληνες. Και με τη βοήθεια αυτών των επιτροπών ταξίδευσαν στην Ελλάδα πάνω από τριάντα Αμερικανοί εθελοντές που πολέμησαν στο πλευρό των Ελλήνων.

Η παρούσα εισήγηση εστιάζει πάνω στην γεωγραφική και κοινωνική ευρύτητα του Αμερικανικού φιλελληνικού φαινομένου, στοιχείο που το διακρίνει από τα αντίστοιχα Ευρωπαϊκά φιλελληνικά κινήματα. Το έναυσμα το έδωσαν οι μορφωμένοι αστοί των ανεπτυγμένων συμμετείχαν εκατοντάδες Αμερικανοί, άνδρες και γυναίκες, από μεγάλες και μικρές πόλεις στον βορρά και τον νότο σε όλη την έκταση της χώρας την εποχή εκείνη που έφτανε μέχρι τον ποταμό Μισισιπί. Η συμπάρασταση στους Έλληνες εγκαινίασε και νομιμοποίησε την είσοδο των γυναικών στη δημόσια σφαίρα για πρώτη φορά, και λειτούργησε ως προπομπός των μετέπειτα δραστηριοτήτων τους στο κίνημα για τη κατάργηση της δουλείας. Απόδειξη της τεράστιας απήχησης της Ελληνικής Επανάσταση στην Αμερική.

Το *Dei delitti e delle pene* (1764) του Cesare Beccaria και η Ελληνική Επανάσταση: Ένα best-seller του Διαφωτισμού μεταφρασμένο από τον Α. Κοραή

Στην παρούσα εισήγηση θα ασχοληθώ με τη μετάφραση του *Dei delitti e delle pene* (1764) του Cesare Beccaria από τον στοχαστή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, Αδαμάντιο Κοραή. Το βιβλίο του Beccaria εντάσσεται πλήρως στο κλίμα των μεταφραστικών προσπαθειών του 18^{ου} αι. Στον αιώνα αυτό, εγκαταλείπεται η χρήση των λατινικών και έχουμε την επικράτηση των καθομιλούμενων γλωσσών. Κείμενα μεταφράζονται από τα λατινικά στις γλώσσες της εποχής (γαλλικά, ιταλικά, ισπανικά, αγγλικά και γερμανικά) και σε μικρότερο βαθμό από τη μία γλώσσα στην άλλη. Έτσι, λοιπόν, στον 18^ο αι., το βιβλίο προκάλεσε αίσθηση χάρη στην πολύ γρήγορη διάχυσή του στην Ευρώπη αρχικά μέσω της γαλλικής μετάφρασης το 1765 από τον Γάλλο philosophe Morellet και κατόπιν μέσω των μεταφράσεών του σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες. Η επιτυχία του έργου έγκειται και στο γεγονός ότι κατόρθωσε να επηρεάσει την ευρωπαϊκή πολιτική σκέψη. Για το λόγο αυτό, θεωρείται ως ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα «επιτυχημένης» μετάφρασης.

Επιπλέον, ο Beccaria μέσα από το βιβλίο του «συνομιλεί» με σύγχρονους του στοχαστές για το δικαίωμα του τιμωρείν και αναδεικνύει τη σχέση ανάμεσα στην ουτοπία και τη μεταρρύθμιση. Ειδικότερα, τα κεφάλαια του βιβλίου για τα βασανιστήρια και τη θανατική ποινή προκάλεσαν συζητήσεις και συνέβαλαν στην πολύ γρήγορη φήμη του συγγραφέα. Ο Beccaria καταδίκασε και ζητούσε την κατάργηση τόσο των βασανιστηρίων, όσο και της θανατικής ποινής στηριζόμενος στις αρχές της ωφελμιστικής θεωρίας, ενώ αντιπρότεινε την ποινή της καταναγκαστικής εργασίας.

Στην εισήγησή μου θα παρουσιάσω την επιρροή που άσκησε ο Ιταλός στοχαστής στην Ελληνική Επανάσταση μέσω της μετάφρασης του Αδαμάντιου Κοραή. Έγιναν τρεις εκδόσεις της ελληνικής μετάφρασης. Οι δύο πρώτες εκδόσεις γίνονται το 1802 και το 1823, ενώ υπάρχει και μια τρίτη έκδοση το 1842 μετά το θάνατο του Κοραή. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ελληνική μετάφραση Κοραή φέρει την εξής πρωτοτυπία: συνοδεύεται από τα «Προλεγόμενα». Ο Έλληνας στοχαστής μέσα από τα «Προλεγόμενα» είχε την ευκαιρία να διατυπώσει τις απόψεις του για το καταλληλότερο πολίτευμα του νεοελληνικού κράτους που θα συγκροτούνταν μετά την Επανάσταση. Θα με απασχολήσει ιδιαίτερα η δεύτερη έκδοση της μετάφρασης που έγινε το 1823, στην καρδιά, δηλαδή, της Ελληνικής Επανάστασης και ύστερα από την ψήφιση του συντάγματος της Επιδάουρου το 1822. Ο στοχαστής, παρότι θεωρούσε την κήρυξη της Επανάστασης πρόωγη, προχώρησε στην επανέκδοση του κειμένου προκειμένου να αποτελέσει τη βάση του ποινικού κώδικα της απελευθερωμένης Ελλάδας. Θα αναφερθώ, τέλος, στην αναγνώριση της προσφοράς του Α. Κοραή από το ελληνικό έθνος, η οποία εκφράστηκε στην Γ' Εθνοσυνέλευση της Τροιζήνας το 1827.

Μαρία Μανδαμαδιώτου

Οι νεωτερικές ιδέες στο ανατολικό Αιγαίο την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης: Η Δωδεκάχορδος κιθάρα του Σταυράκη Αναγνώστη

Είναι γνωστό ότι στις αρχές του 19^{ου} αιώνα λειτουργούσαν νεωτερικά σχολεία σε τρία σημεία στο ανατολικό Αιγαίο, στις Κυδωνίες, στη Χίο και στη Σμύρνη, με τους δασκάλους τους, Βενιαμίν Λέσβιο, Θεόφιλο Καΐρη (Σχολή Κυδωνιών), Νεόφυτο Βάμβα (Γυμνάσιο Χίου) και Κωνσταντίνο Κούμα (Φιλολογικό Γυμνάσιο Σμύρνης), να αλληλοϋποστηρίζονται και να συνεργάζονται μεταξύ τους, ακολουθώντας τις φιλελεύθερες εκπαιδευτικές προτάσεις του Κοραή. Όσον αφορά τη Λέσβο, η κατάσταση ήταν κάπως διαφορετική. Η παρουσία, ήδη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, μιας προνομιούχας κοινωνικής ομάδας χριστιανών, σε συνδυασμό με τους καλά συναρθρωμένους θρησκευτικούς θεσμούς στο νησί, οπωσδήποτε δεν αποτέλεσαν συνθήκες ευνοϊκές για την υποδοχή των νεωτερικών ιδεών.

Σύμφωνα με την Ρωζάνη Αργυροπούλου και τον Πασχάλη Κιτρομηλίδη («Ο Διαφωτισμός στον χώρο της Αιολίδας», στο *Μυτιλήνη και Αϊβαλί (Κυδωνίες). Μία αμφίδρομη σχέση στο Βορειοανατολικό Αιγαίο*. Πρακτικά Ε΄ Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας, Αθήνα, ΙΝΕ/ΕΙΕ, 2007, σ. 61-64), η συνεισφορά της Λέσβου στη διαμόρφωση του «Αιολικού Διαφωτισμού» περιορίζεται στη διοχέτευση ανθρώπινου δυναμικού προς τις Κυδωνίες, όπου οι συνθήκες αναμφίβολα ήταν πιο κατάλληλες για την υποδοχή και ανάπτυξη των νεωτερικών ιδεών. Ωστόσο, όπως θα υποστηριχθεί στην παρούσα εισήγηση, η κινητικότητα των δικτύων της λογισύνης και ειδικότερα η περίπτωση του Σταυράκη Αναγνώστη (Μανταμάδος Λέσβου, 1804 - Κυδωνίες Μικράς Ασίας, 1871), αποδεικνύουν ότι οι νεωτερικές ιδέες στον χώρο της Αιολίδας δεν ακολούθησαν μονόδρομη κατεύθυνση. Η υιοθέτηση ενός νεωτερικού λεξιλογίου στο έργο του Αναγνώστη *Δωδεκάχορδος κιθάρα* (το οποίο άρχισε να γράφει σχεδόν ταυτόχρονα με την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης), η προβολή της αρχαιότητας και της αξίας της παιδείας ως μέσου για την κατάκτηση της ελευθερίας και της ευδαιμονίας, συνδέονται με τον Διαφωτισμό, που, έστω και όψιμα, δεν φαίνεται να άφησε ανεπηρέαστη τη Λέσβο.

Χρήστος Μεράντζας

Ο απόηχος του χορού του Ζαλόγγου στην περιηγητική, ιστορική, θεατρική και ποιητική παραγωγή των Γάλλων και Άγγλων φιλελλήνων του α΄ μισού του 19^{ου} αιώνα

Τα γεγονότα στο Σούλι και συγκεκριμένα αυτό της κατακρήμνισης των γυναικών τον Δεκέμβριο του 1803, που διαδόθηκαν με μεγάλη ταχύτητα στους φιλελληνικούς κύκλους της Ευρώπης και που ενσωματώθηκαν επίσης στη μεταγενέστερη σημασιολογική εθνογλωσσία, καθώς ενεργοποιούσαν μια πολιτική ηρωικής αντίστασης απέναντι στον Οθωμανό κατακτητή, παρέμεναν ενεργά για δεκαετίες στο εθνικό ιστορικό αφήγημα, συντηρώντας έναν ουσιαστικό δεσμό ανάμεσα στη διεκδίκηση μιας κοινωνίας που εγγυάται δικαιώματα και ενός νομοκανονιστικού πλαισίου που τα προστατεύει, αλλά και ανάμεσα στη θρησκευτική υπερβατικότητα και τον πολιτικό ριζοσπασισμό, από τη μια, και την ιδεολογικοποίηση της σύγκρουσης με την αντίσταση στην καταπίεση του ανατολικού δεσποτισμού, από την άλλη. Φιλτραρισμένο το γεγονός της κατακρήμνισης των Σουλιωτισσών μέσα από την εξιδανικευτική συμβολοποίηση του ρομαντισμού κατασκεύαζε, στα μάτια των Ευρωπαίων φιλελλήνων, αλλά και της λαϊκής φαντασίας, ένα πρότυπο αντίστασης-εξομοιωμένο συνειδησιακά με εκείνο του χριστιανού μάρτυρα ο οποίος επιθυμεί τον χριστιανικό παράδεισο,-που παρείχε τη δυνατότητα και τη στήριξη στο ανθρώπινο υποκείμενο να ανταπεξέλθει στις για αιώνες ακραίες ταπεινώσεις και την εξουθενωτική υποτέλεια των Οθωμανών. Σηματοδοτείτο μάλιστα από το πλεόνασμα μιας αξίωσης που έδινε έμφαση στο άτομο και στην αυτονομία του εντός ενός νέου οικουμενικού κόσμου κατά τα πρότυπα της συγκρότησης του νεωτερικού υποκειμένου και τα διδάγματα του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού.

Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ανάμεσα στο θρύλο και τη δράση

Ο μητροπολίτης Παλαιών Πατρών Γερμανός είναι γνωστός στο πανελλήνιο για την εμπλοκή του στην έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης: ένα τμήμα της παραδοσιακής και τοπικής ιστοριογραφίας, ακόμα και σήμερα, υποστηρίζει ότι ο μητροπολίτης ευλόγησε τα όπλα των επαναστατών στη μονή Αγίας Λαύρας Καλαβρύτων κατά την 25 Μαρτίου 1821, καλλιεργώντας τη δημιουργία ενός μύθου.

Το γεγονός αυτό δεν προέκυψε από το κενό. Όπως επιχειρούμε παρουσιάσουμε με την ανακοίνωση αυτή, η πορεία του Γερμανού προς τον θρύλο έχει αρχίσει να εξυφαίνεται σταδιακά και μέσα από άλλα γεγονότα που συνδέθηκαν με ορισμένες στιγμές της ζωής του: πνιγμός φιδιών στη κούνια, θαυματουργή αναμέτρηση στην Πάτρα μεταξύ του ορθόδοξου μητροπολίτη και εκπροσώπων των άλλων δογμάτων, μεταφυσική μύηση στη Φιλική Εταιρεία.

Ωστόσο, ο Γερμανός αποτελεί μια προσωπικότητα της Επανάστασης. Είναι ο άνθρωπος που ηγήθηκε του επαναστατικού κινήματος στην Πάτρα, ο άνθρωπος που, επί δύο χρόνια (1822-1824), ως απεσταλμένος των επαναστατών προς την παπική αυλή εγκλωβίστηκε στην Αγκώνα, χωρίς να μπορέσει να εκπληρώσει την αποστολή λόγω της παρεμβολής άλλων πολιτικών παραγόντων. Στην Αγκώνα όμως δεν έμεινε αδρανής. Μέσω της αλληλογραφίας που γνωρίζουμε, προσπάθησε να εμπλακεί σε όλα τα κρίσιμα ζητήματα που αντιμετώπιζε η Επανάσταση (πολιτειακό, δάνεια, διενέξεις μεταξύ των επαναστατών).

Ένα καμβά λοιπόν από τα γεγονότα αυτά θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε με την ανακοίνωσή μας, προκειμένου να φωτισθεί καλύτερα η προσωπικότητα και η δράση του Παλαιών Πατρών Γερμανού.

Τα Εικονογραφικά Πρότυπα των Παραστάσεων που Περιβάλλουν τον Τίτλο της Χάρτας της Ελλάδος του Ρήγα Βελεστινλή

Στην μελέτη μου γίνεται ανάλυση όλων των παραστάσεων που βρίσκονται στην σελίδα τίτλου (cartouche) της Χάρτας, καθώς και παρουσίαση όλων των προτύπων που χρησιμοποίησε ο Ρήγας. Ο Ρήγας τόσο στο συγγραφικό του έργο όσο και στους χάρτες που εξέδωσε χρησιμοποίησε πρότυπα από βιβλία, χαρακτηριστικά και χάρτες προκειμένου να υλοποιήσει το όραμα του. Έτσι το συγγραφικό του έργο βασίστηκε σε μεταφράσεις γαλλικών και γερμανικών βιβλίων (τις περισσότερες φορές δανειζόταν χωρία ή κεφάλαια μέσα από αυτά τα βιβλία). Αντίστοιχα και το χαρτογραφικό του έργο βασίστηκε σε χάρτες Γερμανών και Γάλλων χαρτογράφων καθώς ο ίδιος δεν ήταν χαρτογράφος. Το ίδιο έκανε και για τις απεικονίσεις που βρίσκονται στην σελίδα του τίτλου της Χάρτας αναζητώντας χαρακτηριστικά μέσα από βιβλία.

Αφορμή για την συγγραφή της μελέτης μου αποτέλεσε μια μελέτη του ιστορικού Λεάνδρου Βρανούση³, ο οποίος έχει ασχοληθεί εκτεταμένα με το έργο του Ρήγα. Διαβάζοντας την διαπίστωσα ότι δεν γνώριζε από που δανείστηκε ο Ρήγας όλες αυτές τις παραστάσεις που πλαισιώνουν τον τίτλο της Χάρτας και κατά κάποιον τρόπο παρακινεί τους μελλοντικούς μελετητές να ασχοληθούν με την εξεύρεση των προτύπων. Συγκεκριμένα αναφέρει «*Οί παραπέρα έρευνες γύρω σ' αυτό τὸ θέμα θὰ μᾶς δείξουν κάποτε ποῦ ακριβῶς (σὲ ποιά βιβλία ἢ γκραβουῖρες τῆς ἐποχῆς) βρῆκε ὁ Ρήγας τὰ εἰκονογραφικὰ πρότυπα τῶν ἀρχαιοελληνικῶν παραστάσεων ποὺ περιβάλλουν τὸν τίτλο τῆς μεγάλης Χάρτας (σκηνὲς ἀπο τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες, μιὰ ἀναπαράσταση θυσίας στὸ βωμὸ τοῦ Διός, Ἀμαζονομαχία κ.ἄ.)*»⁴.

Με την αναζήτηση του προτύπου της επιβλητικότερης παράστασης της σελίδας του τίτλου, αυτή της μάχης του Ηρακλή με την Αμαζόνα, ασχολήθηκε και η ιστορικός Λουκία Δρούλια στην μελέτη της⁵ αναφέροντας «Παραμένει, ωστόσο, ἓνα τελευταῖο ζητούμενο: πότε καὶ ἀπὸ ποιά πηγὴ ἀκριβῶς ἄντλησε τὴ δική του ἔμπνευση. Λείπει ἀκόμα αὐτὸς ὁ μικρὸς κρῖκος τῆς ἀλυσίδας γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ ὁ κύκλος τῶν ἀναζητήσεών μας.»

Εκτός από τα πρότυπα, ως αναζήτηση, ενδιαφέρον έχει να δούμε ποια ήταν τα έργα που επηρέασαν την διαμόρφωση της πολιτικής του σκέψης και του ιδεολογικού του προσανατολισμού. Πρόκειται για μια πρωτότυπη μελέτη με πολύ ενδιαφέρον καθώς παρά το γεγονός ότι η Χάρτα είναι ίσως ο μοναδικός ελληνικός χάρτης που έχει μελετηθεί, δεν έχουν βρεθεί τα πρότυπα για την δημιουργία της σελίδας του τίτλου. Με το τέλος της εκπόνησης της μελέτης μου σκοπεύω να εκδώσω το βιβλίο στις αρχές φθινοπώρου του 2021.

³ Λεάνδρος Βρανούσης «*Η Σημαία, το Εθνόσημο και η Σφραγίδα της "Ελληνικής Δημοκρατίας" του Ρήγα*» Δελτίο Εραλδικής και Γενεαλογικής Εταιρείας Ελλάδος, άρ. 8. Πρακτικά Α' Πανελληνίου Συμποσίου Γενεαλογικής και Εραλδικής Επιστήμης (24-26 Νοεμβρίου 1986), Αθήνα 1992, σελ. 347-388.

⁴ Βρανούσης σελ. 365.

⁵ Δρούλια Λουκία - «*Η πολυσημία των συμβόλων και το 'Ρόπαλον του Ηρακλέους' του Ρήγα*», Ο Ερανιστής, 21 (1997), σελ. 129-142.

Γιώργος Μιχαλόπουλος

Ελληνική επανάσταση και Η.Π.Α.

Αντικείμενο της μελέτης είναι ο αντίκτυπος της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και αντίστροφα η επίδραση του αμερικανικού παράγοντα στην Επανάσταση.

Στην αμερικανική Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας ορίζεται η “αυταπόδεικτη (self-evident)” αλήθεια ότι όλοι οι άνθρωποι είναι πλασμένοι ίσοι και τους έχουν χορηγηθεί συγκεκριμένα αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα από, ανάμεσα στα οποία, η Ζωή, η Ελευθερία και η επιδίωξη της Ευτυχίας. Τις ίδιες αρχές υιοθέτησαν εξ αρχής οι κήρυκες του Ελληνικού Διαφωτισμού πριν από την Ελληνική Επανάσταση και ενσωμάτωσαν τα πρώτα ελληνικά συνταγματικά κείμενα.

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 υπήρξε το πρώτο εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα που επιτυγχάνει το σκοπό της ανεξαρτησίας σε αυτό που σχηματικά ονομάζεται “παλιός κόσμος”, παράλληλα με αντίστοιχα κινήματα στη Νότια Αμερική.

Αντίστοιχα, το πρώτο παράδειγμα λαϊκού ενθουσιασμού και ευρείας υποστήριξης προς κάποιο καταπιεσμένο λαό εκτός των συνόρων του νεοσύστατου τότε κράτους των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, υπήρξε η υποστήριξη του αγώνα των Ελλήνων για εθνική ανεξαρτησία το 1821.

Η μελέτη διαρθρώνεται σε τρία σκέλη:

α) Στην επίσημη και ημιεπίσημη αμερικανική εξωτερική πολιτική, όπως εκφράστηκε από τον Πρόεδρο των Η.Π.Α., το Κογκρέσο και τους διατελέσαντες πρώην Προέδρους: επιστολή Μεσσηνιακής Γερουσίας προς τους πολίτες των Η.Π.Α., αντιδράσεις πρώην Προέδρων, επίσημη αντίδραση Προέδρου και Υπουργού Εξωτερικών, ομάδα “Grecians” στην αμερικανική πολιτική σκηνή, συζητήσεις στο Κογκρέσο, “Frigate Affair”. Η επίσημη πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών, όπως εκφράστηκε από το Δόγμα Μονρό το 1823, του επονομαζόμενου απομονωτισμού (isolation) λειτούργησε για περισσότερα από 120 χρόνια και είχε ως συνέπεια την καθυστερημένη εμπλοκή των Η.Π.Α. και στους δύο παγκόσμιους πολέμους. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής, η επίσημη αμερικανική στάση στην Ελληνική Επανάσταση ήταν ουδέτερη. Η έκφραση συμπάθειας προς τους Έλληνες παρέμεινε σε επίπεδο “ευχών”.

β) Στη δράση του αμερικανικού κοινού και επιφανών προσωπικοτήτων: Edward Everett, ίδρυση Ελληνικών Επιτροπών (Greek Committees), αμερικανικός τύπος, “Greek Fever”, συγκέντρωση κεφαλαίων για την Ελλάδα. Η υποστήριξη προς τους Έλληνες ήταν ένθερμη και καθολική. Το αμερικανικό κοινό εξέφρασε και έμπρακτα τη συμπάθειά του προς ένα χριστιανικό έθνος που μαχόταν για την ελευθερία του, πολύ δε περισσότερο καθώς το έθνος αυτό συνδέεται με την κλασική αρχαιότητα και την Αρχαία Ελλάδα, για την οποία η αγάπη των Αμερικανών ήταν διάχυτη και έντονη.

γ) Στην ενεργό ανάμειξη Αμερικανών πολιτών στον ελλαδικό χώρο, που εστιάζεται κυρίως στις προσωπικότητες των: George Jarvis, Samuel Gridley Howe και Jonathan Peckam Miller.

Η πρόσληψη της Εξόδου του Μεσολογγίου στον ελλαδικό και διεθνή Τύπο της εποχής

Η παρούσα πρόταση έρευνας εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Η Έξοδος του Μεσολογγίου αποτέλεσε ένα σημαντικό ιστορικό γεγονός, για το οποίο ο ελλαδικός και διεθνής Τύπος έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Σημαντικές πολιτικές εφημερίδες αποτύπωσαν στις σελίδες τους τα γεγονότα. Αναζητείται επομένως ο τρόπος αποτύπωσης και καταγραφής, που διαμορφώνει και κατευθύνει το πλαίσιο αντίληψης των προαναφερθέντων γεγονότων. Συγκεκριμένα ερευνώνται τα δημοσιεύματα των λιγοστών ελλαδικών εφημερίδων αλλά και ο αντίκτυπος στον βρετανικό, γαλλικό, γερμανικό και αμερικανικό τύπο. Τα ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν λοιπόν είναι τα εξής:

- Πώς σκιαγραφείται η πολιορκία και η έξοδος του Μεσολογγίου σε εθνικό και διεθνές επίπεδο μέσα από τον Τύπο της εποχής;
- Πού οφείλονται τυχόν διαφορετικές προσεγγίσεις για το ιστορικό αυτό γεγονός;

Σκοπός της μελέτης είναι να παρακινήσει, να αναμορφώσει και να αναπροσανατολίσει την έρευνα μέσα από την προαναφερθείσα περίπτωση, ενώ παράλληλα να εμπλουτίσει την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Η έρευνα περιλαμβάνει μελέτη σε βάθος, παρατήρηση πρωτογενούς αλλά και δευτερογενούς υλικού, που θα συμβάλλουν στην κατεύθυνση για την διερεύνηση των υποθέσεων της εργασίας. Με βάση την ανάλυση περιεχομένου το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας θα διεξαχθεί αρχικά στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος και τη Βιβλιοθήκη της Βουλής, όπου περιέχεται το αρχειακό υλικό των εφημερίδων. Στη συνέχεια στις ψηφιοποιημένες ευρωπαϊκές εφημερίδες της Κρατικής Βιβλιοθήκης του Βερολίνου. Καθίσταται αναγκαία επιπλέον η έρευνα κυρίως του βρετανικού τύπου της εποχής (www.britishnewspaperarchive.co.uk), των εθνικών αρχείων των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (www.archives.gov) και των γαλλικών εφημερίδων (www.archivesnationales.culture.gouv.fr). Παραθέτοντας τους στόχους, τη μεθοδολογία και τα ερευνητικά ερωτήματα διαπιστώνεται η σημαντικότητα της παρούσας μελέτης και η πολυδιάστατη συνεισφορά της συγκεκριμένης ιστορικής - κοινωνιολογικής έρευνας στον τομέα της νεότερης ελληνικής ιστορίας.

Γεώργιος Παπασιώπας

Όραμα και πραγματικότητα. Η ιδέα της εθνικής αναγέννησης στη σκέψη του Α. Κοραή και του Κ. Παλαμά

Και ο Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833) και ο Κωστής Παλαμάς (1859-1943) ανήκουν στις εμβληματικές μορφές της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Ο ένας γιατρός και λόγιος που έζησε στην ακμή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και συνέβαλε με τη δράση του στην επίτευξη της Ελληνικής Επανάστασης, ο άλλος, κατά κύριο λόγο ποιητής, αλλά και ιστορικός και κριτικός της λογοτεχνίας, έζησε την περίοδο ακμής του ρομαντισμού και της Μεγάλης Ιδέας και με την επίδραση, που άσκησε το ποιητικό του έργο, σηματοδότησε πολύπλευρα την περίοδο της πρόσκαιρης εθνικής ανάτασης μετά την κατάρρευση του 1897. Ο Α. Κοραής από το Παρίσι, όπου διαβιούσε, οραματίστηκε την αναγέννηση του ελληνικού έθνους και αγωνίστηκε με σθένος και επιμονή για την επίτευξη αυτού του σκοπού, ιδίως μετά την παρουσίαση το 1803 στο Παρίσι του *Υπομνήματος για τον ελληνικό πολιτισμό (Mémoire sur l'état actuel de la civilisation dans la Grèce)* και την υλοποίηση από το 1805 (μέχρι το 1827) της μνημειώδους σειράς εκδόσεων κλασικών κειμένων στην οποία έδωσε τον τίτλο *Ελληνική Βιβλιοθήκη*. Στα Προλεγόμενα των εκδόσεών του, τα οποία ονόμαζε *Αύτοσχέδιους στοχασμούς περί τής Ελληνικής παιδείας και γλώσσας*, ο Α. Κοραής ανέπτυξε τη θεωρία του για τη διαλεκτική σχέση μεταξύ της γλώσσας ως όργανου για την απόκτηση της παιδείας και της παιδείας ως προϋπόθεσης για την απόκτηση της εθνικής ελευθερίας. Η πολυσχιδής δράση του Α. Κοραή ως συμβούλου του μαχόμενου έθνους κορυφώθηκε με την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης και έλαβε αξιοπρόσεκτη ποιοτική και ποσοτική διάσταση κατά την περίοδο 1821-1827, στην οποία θα επικεντρωθεί η μελέτη μας. Κατά συγκρίσιμο τρόπο, γλώσσα, παιδεία και εθνική ιδέα κατέχουν κυρίαρχη θέση και στο ποιητικό έργο του Κωστή Παλαμά, ο οποίος ήδη γύρω στα 1900 έχει καταφέρει με την αρτιότητα του έργου του να έχει κερδίσει την κοινή αναγνώριση. Απηχεί σε μεγάλο βαθμό την ψυχολογία κυρίως των νέων οι οποίοι πιστεύουν ότι η εποχή των κενών λόγων έχει παρέλθει και αδημονούν να φθάσει η ώρα για πράξεις εθνικής μεγαλοφροσύνης. Σε αυτό το κοινωνικό περιβάλλον θα εκδοθεί *Η άσάλευτη ζωή* (1904) και *Η φλογέρα του βασιλιᾶ* (1910). Στα *Σατιρικά γυμνάσματα* (1907-1909) ο Κ. Παλαμάς μεταχειρίζεται ευθέως την πολιτική κριτική ως μέσο για να διαδώσει το παλαιό κοραϊκό αίτημα για αληθινή παιδεία ως προϋπόθεση για την πολιτική και εθνική ελευθερία. Συνεπώς, με άξονα το αίτημα για εθνική αναγέννηση, όπως αυτό τεκμηριώνεται μέσα από τα κείμενα που παρήγαγαν ο Α. Κοραής και ο Κ. Παλαμάς σε κρίσιμες για το έθνος περιόδους (1821-1827 και 1897-1921), η εισήγησή μας επιχειρεί μια προκαταρκτική συγκριτική προσέγγιση στη σκέψη των δύο αυτών σπουδαίων εκπροσώπων της ελληνικής νεωτερικότητας, με έμφαση κυρίως στα σημεία σύγκλισης.

Γεράσιμος Ρεντίφης

«Περί αυτεξουσίου», Για τον Βενιαμίν Λέσβιο και τη συμβολή του στην εθνική παλιγγενεσία

Ο 18^{ος} αιώνας, αιώνας της τελικής προετοιμασίας του Γένους για την εθνικοαπελευθερωτική Επανάσταση του 1821 είναι η περίοδος που η Ευρώπη κυριαρχείται από τις ιδέες του Διαφωτισμού, οι οποίες διαχέονται στα ευρύτερα λαϊκά στρώματα. Παράλληλα βρισκόμαστε σε μια περίοδο σύγκλισης δύο νημάτων. Από τη μια έχουμε το οριζόντιο νήμα της αρχαίας ελληνικής διάνοησης, το οποίο τροφοδοτούσε για αιώνες τον ελληνισμό και από την άλλη το κάθετο νήμα της σύγχρονης ευρωπαϊκής σκέψης. Τα δύο νήματα θα δεθούν προσφέροντας στον ελληνικό χώρο μια νέα ποιότητα, η οποία θα τοποθετήσει ανεξίτηλα τη σφραγίδα της στην μετέπειτα εξέλιξη της νεοελληνικής φιλοσοφίας. Στο ιστορικό αυτό πλαίσιο, το οποίο προμηνύει τον ερχομό της εθνικής παλιγγενεσίας εντάσσονται και οι φιλοσοφικές αντιλήψεις του άοκνου εργάτη του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και αγωνιστή Βενιαμίν Λέσβιου. Στην παρούσα Ανακοίνωση με πλοηγό τα έργα του *Στοιχεία της Μεταφυσικής* και *Στοιχεία Ηθικής* επικεντρώνουμε το ενδιαφέρον στις έννοιες της ελευθερίας και του αυτεξουσίου ως απελευθερωτικών δυνάμεων. Στον ελλαδικό χώρο οι ιδέες αυτές αποτέλεσαν την πηγή έμπνευσης για τη γενική άνοδο της πνευματικής στάθμης του ελληνικού λαού στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και έγιναν συντελεστές της πολιτικής του ελευθερίας.

Θ. Κολοκοτρώνης: «...Ο κόσμος μας έλεγε τρελούς...»

Η αποφυγή της διχόνοιας, η καλλιέργεια της πίστης, η έμπρακτη αγάπη προς την πατρίδα, η τόλμη και η αφοσίωση στα γράμματα αποτελούν την σπουδαία παρακαταθήκη του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη στους νέους, μέσα από την οδυνηρή εμπειρία τού Αγώνα.

Σύμφωνα με το Γέρο του Μοριά «εξ αιτίας της διχόνοιας, έπεσε η Τουρκιά επάνω μας και κοντέψαμε να χαθούμε...». Ίσως η σημαντικότερη παράμετρος του Αγώνα να ήταν αυτή – η ομόνοια, η ομοψυχία, η συλλογική προσπάθεια όλων των Ελλήνων.

Την ομοψυχία του ελληνικού Έθνους προς την επίτευξη του μεγάλου οράματος απεικονίζουν βέβαια σήμερα και τα ηρώα της Επανάστασης. Σχεδόν σε όλη την επικράτεια. Όλα με πανέμορφα λόγια λαξεμένα και με κάποια παράσταση. Ένα μόνο μνημείο του Αγώνα δεν έχει ούτε παράσταση ούτε όμορφα λόγια. Είναι μόνο μια κλειστή πόρτα - η κεντρική πύλη του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Ένα γρήγορο βλέμμα στην απλή, ξύλινη πόρτα, κλειστή από το Πάσχα του 1821, είναι αρκετό για να μας θυμίσει πόσο η συμμετοχή του Ελληνισμού στον Αγώνα υπήρξε πολύμορφη, πολυδιάστατη και κυρίως καθολική. Κάποιοι πολέμησαν με το ντουφέκι ή το πυρπολικό, άλλοι με τη διπλωματία ή την πένα, όλοι όμως με την ίδια ανιδιοτέλεια να προσφέρουν, αν χρειαστεί, ακόμα και τη ζωή τους -ακριβό τίμημα της ελευθερίας. Μνήμη λοιπόν συλλογική η κλειστή πύλη να μας θυμίζει δύο αιώνες μετά πόσο καθολική ήταν η προσπάθεια όλου του Ελληνισμού για την απελευθέρωση του έθνους. Αναμφίβολα ακόμα και ο απαγχονισμός του Γρηγορίου του Ε', Κυριακή του Πάσχα, 10 Απριλίου του 1821 χάρισε μια πρώτη επιτυχία στο εξαιρετικά δύσκολο εθνικό εγχείρημα. Ο θάνατός του υπήρξε αποφασιστικός για τη μεταστροφή της Ρωσίας -και συγκεκριμένα του Αλέξανδρου Α' - από την ουδετερότητα στην ενεργότερη συμπαράσταση προς τους Έλληνες.

«Πρέπει να διαφυλάξετε την πίστη σας διότι όταν πιάσαμε τα άρματα, είπαμε πρώτα "υπέρ Πίστεως" και έπειτα "υπέρ Πατρίδος"» αναφέρει χαρακτηριστικά στο δεύτερο δίδαγμα του ο Γέρος του Μοριά.

Ο απαγχονισμός του Γρηγορίου του Ε' και άλλων αρχιερέων και προκρίτων όχι μόνο στην Πόλη αλλά σε πολλά μέρη της Αυτοκρατορίας μέχρι την Κύπρο, οι αγριότητες και οι σφαγές κατά των ορθοδόξων πληθυσμών ακόμα και εκεί όπου δεν είχαν επαναστατήσει - όπως στην Πόλη και σε άλλα μέρη της Μικράς Ασίας- καθώς και οι μαζικές σφαγές στη Χίο, στα Ψαρά, στην Κάσσο ενίσχυσαν καθοριστικά το κύμα του φιλελληνισμού που έπαιξε επίσης έναν σημαντικό ρόλο στη Δύση.

Τέλος τρίτη προτροπή του στρατηγού Κολοκοτρώνη, το «χρυσό παράγγελμα» του σοφού-"αγράμματου", κατά την ταπεινόφρονα ομολογία του, είναι η απόκτηση παιδείας, η μόρφωση: «Να σκλαβωθήτε εις τα γράμματά σας», παραγγέλλει. «Η προκοπή σας και η μάθησή σας να μη γίνει σκεπάρνι μόνο διά το άτομό σας, αλλά να κοιτάζει το καλό της Κοινότητας, και μέσα εις το καλό αυτό ευρίσκεται και το δικό σας».

Τι όμως συνέβη στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος με τα θέματα της παιδείας, της μόρφωσης και της ταυτότητας; Ποιο ήταν το νέο ιδεολόγημα πάνω στο οποίο στηρίχτηκε και γαλουχήθηκε το ελληνικό έθνος;

Εκείνοι τότε τόλμησαν και ας τους έλεγε ο κόσμος τρελούς. Θα μπορέσουμε σήμερα δυο αιώνες μετά να τους ακολουθήσουμε με κάποια ουσιαστική στάση και θέση ζωής;

Ευανθία Καΐρη: η γυναίκα εκπρόσωπος του Νεοελληνικού Διαφωτισμού

Το κείμενό μου θα αφορά το έργο και τη δράσης της Ευανθίας Καΐρη, της μικρότερης αδερφής του σπουδαίου Νεοέλληνα Διαφωτιστή, Θεόφιλου. Στόχος μου είναι να καταδείξω ότι η Ευανθία αποτέλεσε την πιο εξέχουσα γυναικεία μορφή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, καθώς και μια πρόδρομο του ελληνικού φεμινιστικού κινήματος, καθώς ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερος για την εκπαίδευση των, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, εντελώς αμόρφωτων τότε γυναικών. Για να το κάνω αυτό θα αναφερθώ στους σημαντικότερους σταθμούς της ζωής και του έργου της, συγγραφικό και μεταφραστικό. Συνοπτικά θα αναφερθώ στην περίοδο που παρέμεινε στην Σχολή των Κυδωνιών (1812-1821), όπου στο πλάι του αδερφού της ξεκίνησε η συστηματική της αγωγή και καλλιέργεια. Εκείνη την περίοδο άρχισε και την αλληλογραφία της με τον Αδαμάντιο Κοραή, ο οποίος της έστειλε μετά από παράκλησή της να μεταφράσει γαλλικά συγγράμματα, για να ωφελήσει τις αμόρφωτες Ελληνοπούλες. Στη συνέχεια θα αναφερθώ στην περίοδο που βρισκόταν στην Άνδρο και τη Σύρο, μακριά από τον αγαπημένο της αδερφό Θεόφιλο, ο οποίος συμμετείχε ενεργά στον Αγώνα. Θα αναφερθώ ακροθιγώς στη μεταξύ τους αλληλογραφία που αποδεικνύει την αγάπη, τη στοργή και το θαυμασμό που έτρεφε η Ευανθία προς το μεγάλο της αδερφό. Κατόπιν θα εστιάσω στο σπουδαίο θεατρικό της έργο, το *Νικήρατο*, το πρώτο θεατρικό έργο που αφορά την Επανάσταση του 1821, εμπνευσμένο από την Έξοδο και την καταστροφή του Μεσολογγίου. Τέλος θα αναφερθώ στην μεταεπαναστική περίοδο, όταν ο Θεόφιλος επέστρεψε πλέον στην Άνδρο και ξεκίνησε η λειτουργία του Ορφανοτροφείου του (1836-1839). Δυστυχώς, το σπουδαίο εγχείρημα του Θεόφιλου δεν μακροημέρευσε εξαιτίας της κατηγορίας εναντίον του για ασέβεια και τους διωγμούς που υπέστη. Απέναντι σε όλες αυτές τις ταλαιπωρίες του αδερφού της, η Ευανθία στεκόταν πάντοτε πιστή σύντροφος και υποστηρίκτρια του. Τέλος, θα αναφερθώ στο άσχημο τέλος του Θεόφιλου, το οποίο η Ευανθία δεν κατάφερε ποτέ να ξεπεράσει, με αποτέλεσμα τα τελευταία χρόνια της ζωής της να τα περάσει ουσιαστικά απομονωμένη από τα εγκόσμια, χωρίς να συνεχίσει το συγγραφικό ή μεταφραστικό της έργο.

Βιβλιογραφία:

- Λάσκαρης Ν., *Ιστορία του Νεοελληνικού Θεάτρου*, τομ. Α' Εκδοτικός Οίκος Μ. Βασιλείου & Σια, Αθήνα 1938.
- Ξηραδάκη, Κ. *Ευανθία Καΐρη (1799-1866)*, Αθήνα 1956.
- Μυλωνάκου – Κεκέ Η., *Ζητήμα Κοινωνικής Παιδαγωγικής*, Ατραπός, Αθήνα 2003.
- Παναγιωτόπουλος, Β., «Μία ωδή της Ευανθίας Καΐρη στον Εφέσου Διονύσιο τον Καλλιάρχη», *Ο Εραμιστής*, τομ. Α', 6 (1963), σ. 235-237.
- Πολέμης Δ., «Η αλληλογραφία του Θεόφιλου Καΐρη με την αδερφή του Ευανθία», *Ο Εραμιστής* 19, (1993), σ. 275-296.
- Πολέμης Δ., «Τρεις επιστολές της Ευανθία Καΐρη», *Ο Εραμιστής*, τομ. Ζ' 37 (1969), σ. 1-11.
- Στιβανάκη Ευ., «Ο πατριωτικός Νικήρατος της Ευανθίας Καΐρη», *Παράβασις : επιστημονικό περιοδικό Τμήματος Θεατρικών Σπουδών Πανεπιστημίου Αθηνών*, τομ. 3, 1 (2000), σ. 257-274.

Χρήστος Τερέζης

Τα Συνταγματικά κείμενα της Επανάστασης του 1821 υπό την οπτική της πολιτικής θεωρίας

Η Επανάσταση του 1821 υπήρξε αναμφιβόλως ένα απελευθερωτικό άθλημα ηρωισμού με εθνικά, θρησκευτικά, πνευματικά και οικονομικά χαρακτηριστικά. Συγχρόνως, όμως, απετέλεσε μία συλλογική αντίσταση, η οποία είχε και έναν σαφή πολιτικό προσανατολισμό. Ήδη από την έκρηξη της συναντάμε σε ορισμένες περιοχές τής Ελλάδος συστηματικές τοπικές εκφράσεις για την Συνταγματική οργάνωση ενός νέου κράτους, το οποίο φιλοδοξούσαν οι επαναστατημένοι Έλληνες να ιδρύσουν κατά τα πρότυπα των ευρωπαϊκών θεσμικών συγκροτήσεων, με όρους αυστηρούς και αναγόμενους στις αρχές τού δικαίου. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον ήταν ότι η κάθε μία από τις Συνταγματικές αυτές πράξεις είχε έναν ιδιόλεκτο χαρακτήρα, ο οποίος κατέγραφε και τις πνευματικές τάσεις ή τις αντιλήψεις περί πολιτικής και κράτους οι οποίες είχαν διαμορφωθεί σε μία συγκεκριμένη περιοχή. Τα περιεχόμενα των κατά τόπους Συνταγμάτων ανέλαβαν να συνθέσουν ακολούθως, εκείνα που είχαν χαρακτήρα γενικής αποδοχής, τα οποία προέκυψαν από τις Εθνοσυνελεύσεις, που ανεφέροντο στην έννοια του έθνους υπό την προοπτική τής κρατικής οργάνωσής του. Ως χαρακτηριστικά των Συνταγμάτων αυτών μπορούμε να αναφέρουμε τα εξής: α) την προβολή του φιλελευθερισμού ως αξίας, β) την διάκριση των εξουσιών ως τρόπων οργάνωσης του δημοκρατικού πολιτεύματος, γ) την ισοπολιτεία και την ισονομία μεταξύ των πολιτών, δ) την εξασφάλιση των όρων αυτοδιάθεσης των πολιτών και της νομοθετικής θεμελίωσης των συλλογικών οργάνων, ε) την σηματοδότηση των θεσμών ως συλλογικών οργάνων και στ) την κατοχύρωση των δικαιωμάτων και των καθηκόντων των πολιτών ανεξαρτήτως της –όποιας κοινωνικής, οικονομικής και κάθε άλλης– κατάστασής τους στην προοπτική ενός πολιτειακού συστήματος το οποίο θα εφήρμοζε σε επίπεδο κράτους τις αρχές του Διαφωτισμού.

Β΄ θεματικός άξονας:

Ελληνική Επανάσταση: πηγή έμπνευσης στη Λογοτεχνία

Ατομικός βίος, συλλογική μνήμη και εθνική αφήγηση. Η αναβίωση του 1821 στο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο γνώσεων και η συμβολή της βιογραφίας στην ιστοριογραφία

Στα πραγματογνωστικά βιβλία γνώσεων που αντλούν τη θεματική τους από την επιστήμη της Ιστορίας, απεικονίζεται η πρόθεση των συγγραφέων να εξηγήσουν στους ανήλικους αναγνώστες καταστάσεις και γεγονότα, παρέχοντάς τους έγκυρες πληροφορίες με λογική και απλή μορφή και, προπάντων, ευχάριστο τρόπο. Στο εν λόγω κειμενικό είδος, έτι περισσότερο ελκυστικές καθίστανται οι αφηγήσεις όταν συνοδεύονται από εικονογράφιση, ήγουν το εξωγλωσσικό σημειωτικό σύστημα που οπτικοποιεί ή/και ανασκευάζει τις παρεχόμενες γνώσεις και προσδίδει σε αυτό όχι μόνο χιουμοριστικό τόνο, αλλά και μια επιπλέον αίσθηση αυθεντικότητας των πληροφοριών που αναπλάθει ο συγγραφέας. Όταν, όμως, στα πολυσυστηματικής φύσεως αυτά έργα «ζωντανεύουν» βιογραφίες προσώπων, παρατηρούμε ότι η εξήγηση των αντικειμενικών καταστάσεων που διαμόρφωσαν την ανθρώπινη δράση, βρίσκει το χώρο της μεταξύ επιστημονικής έρευνας και αφήγησης: Όπως οι ιστορικοί δε «λιποτακτούν» από τα γεγονότα του παρελθόντος και, θέλοντας να τα καταστήσουν κατανοητά, βασίζονται τόσο στις πηγές, όσο και τις εμπειρίες τους εφαρμόζοντας το επονομαζόμενο «αναλογικό» επιχείρημα, το ίδιο κάνουν και οι συγγραφείς· ενόσω αναζητούν τις αντικειμενικές συνθήκες που διαμόρφωσαν τα αθέατα αίτια δράσης των ιστορικών προσώπων, χρησιμοποιούν το υποκειμενικό τους κριτήριο και γεφυρώνουν, έτσι, παρελθόν και παρόν.

Στην παρούσα εισήγηση, με αφορμή την Επανάσταση- τομή στην Ιστορία και δείγμα τα βιβλία γνώσεων της Γιολάντας Χατζή *Αθανάσιος Διάκος και Μπουμπουλίνα* από τη σειρά «Μικρές ελληνικές ιστορίες» (Καστανιώτης, 2021) που εικονογράφησε ο Πέτρος Χριστούλιας και επιμελήθηκε επιστημονικά η Χριστίνα Κουλούρη, θα τελεστεί η προσπάθεια να εξεταστεί, καταρχάς, η συμβολή των προσωπικών ιστοριών στην προσέγγιση της εθνικής αφήγησης και την κατασκευή της συλλογικής μνήμης. Θα, καταδειχθεί επίσης, το γεγονός πως οι αφηγητές της Ιστορίας και οι συγγραφείς μυθοπλαστικών ιστοριών που μεταπλάθουν βιογραφικά στοιχεία ιστορικών προσώπων χρησιμοποιούν κοινές τακτικές, αναγνωρίζουν την ύπαρξη του συμβαντολογικού και του αιτιακού επιπέδου της Ιστορίας και επιδιώκουν να ανασυστήσουν τη μνήμη και να καλλιεργήσουν στο αναγνωστικό τους κοινό την ιστορική σκέψη -διανοητική λειτουργία συνδεδεμένη άμεσα με την έννοια της πολυπρισματικότητας-, χρησιμοποιώντας μια γλώσσα όπου εντοπίζονται έννοιες με αξιολογικό περιεχόμενο. Τέλος, θα γίνει απόπειρα να καταδειχθεί η δυναμική των πολυτροπικών αυτών έργων με το μορφωτικό χαρακτήρα, στις σελίδες των οποίων η δράση των βιογραφούμενων προσώπων εξιστορείται σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας σε αφηγηματικό και ιδεολογικό επίπεδο με τη συνδρομή της γραμματικής της ιστορίας και του οπτικού κειμένου.

Βιβλιογραφία:

- Anderson, N. A. (2002). *Elementary Children's Literature*. Boston: Allyn&Bacon.
Cassirer, E. (1962). *An Essay on Man*. New Haven: Yale University Press.
Cianciolo, P. (1985). *Children's Responses to Illustrations in Picture Books and their Influence on the Beginning Reading Process*. New Orleans, LA: International Reading Association.

- Eco, U. (1994). *Έξι περιπλανήσεις στο δάσος της αφήγησης*. (Α. Παπακωνσταντίνου, Μετάφρ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Escarpit, D., (1995). *Η παιδική και νεανική λογοτεχνία στην Ευρώπη. Ιστορική Επισκόπηση*. (Μετάφρ. Α. Στέση). Αθήνα: Καστανιώτης.
- Febvre L. (1953). *Combats pour l'histoire*. Paris: Armand Colin.
- Ferro, M. (2001). *Πώς αφηγούνται την Ιστορία στα παιδιά σε ολόκληρο τον κόσμο* (Μετάφρ. Π. Μαρκέτου), Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Hallam, R.N. (1969). Piaget and the teaching of history. *Educational Research*, 12. 3-12.
- Hodder I. & Hutson S. (2010). *Διαβάζοντας το παρελθόν, Τρέχουσες ερμηνευτικές προσεγγίσεις στην αρχαιολογία* (Μετάφρ. Ν. Κούρκουλος). Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου.
- Husbands, C. (2004). *Τι σημαίνει διδασκαλία της ιστορίας; Γλώσσα, ιδέες και νοήματα* (Μετάφρ. Α. Λυκούργος), Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Zipes, J. (1994). *Fairy Tale as Myth/Myth as Fairy Tale*. Kentucky: The University Press of Kentucky.
- Genette, G. (1980). *Narrative Discourse: An Essay in Method* (Trans. J. E. Lewin). Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Ντεκάστρο, Μ. (2005). Σκέψεις γύρω από τα βιβλία γνώσεων. *Διαδρομές*, 19, 192- 198.
- Nodelman, P. & Reimer, M. (2003). *The Pleasures of Children's Literature*. Boston: Allyn and Bacon.
- Noiriel, G. (2005). *Τι είναι η σύγχρονη Ιστορία;* (Μετάφρ. Μ. Κορασίδου). Αθήνα: Gutenberg.
- Norton, D. E. (2003). *Through the Eyes of a Child. An Introduction to Children's Literature*. New Jersey: Merrill Prentice Hall.

Στέση Αθήνη

Η «λογοτεχνική σχολή» του Ρήγα: ποίηση-πεζογραφία

Στο λογοτεχνικό πεδίο, τα επαναστατικά τραγούδια του Ρήγα φαίνεται να είναι το νήμα που συνδέει τον Αγώνα του 1821 με τα χρόνια της ωρίμανσης του νεοελληνικού Διαφωτισμού και της διάδοσης των ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης –η συμβολή των οποίων στην προπαρασκευή του είναι πλέον αναμφισβήτητη: ποίηση μαχητική και στρατευμένη, όχι αναγκαστικά πρωτότυπη, που, χάρη στη μεγάλη διάδοση που είχε γνωρίσει, έφτασε μέχρι τον επαναστατημένο ελλαδικό χώρο. Ωστόσο, η λογοτεχνική συμβολή του Ρήγα και του κύκλου του (Αντώνιος Κορωνιός, Ιωάννης Καρατζάς ο Κύπριος, Κωνσταντίνος Σακελλάριος, κ.ά.) υπήρξε ευρύτερη για τις ζυμώσεις που προηγήθηκαν στον φαναριώτικο και διασπορικό ελληνισμό. Αυτή η «χαμένη γενιά» που έδρασε μέσα στην κρίσιμη δεκαετία του 1790 είχε επιδιώξει τη δραστική ανανέωση της πλασματικής πεζογραφίας μέσα από νεωτερικά ή ιδεολογικά φορτισμένα κείμενα, την ανάδειξη του ορθού λόγου και της ευαισθησίας –το βασικό δίπτυχο της διαφωτιστικής ιδεολογίας–, τη μετάγχιση μέσα από λογοτεχνικό ένδυμα των ιδεών του Βολταίρου και του Ρουσό, την ενίσχυση της αυτογνωσίας μέσα από τη σύνδεση με την ελληνική αρχαιότητα, και, εντέλει, την τόνωση της υπό διαμόρφωση εθνικής συνείδησης. Και αν στην περιοχή της πεζογραφίας αυτή η «λογοτεχνική σχολή» στράφηκε, κυρίως, προς τη μεταφορά ξενόγλωσσων κειμένων μέσα από τη μετάφραση (*Σχολείον των ντελικάτων εραστών, Γαλάτεια, Ο πρώτος ναύτης, Ο Νέος Ανάχαρσις*) –χωρίς ωστόσο να απουσιάζουν και απόπειρες πρωτογενούς συγγραφής (*Ερωτος αποτελέσματα*)– στον χώρο της λυρικής, χαμηλόφωνης, αισθηματικής ποίησης, που με μια εύστοχη κίνηση τη διοχέτευσε μέσα σε νεωτερικά αισθηματικά αφηγήματα, μέσα από μια σύμμιξη στίχου και πρόζας, επέλεξε να αναδείξει και να στηρίξει, με θεωρητικά, μάλιστα, επιχειρήματα, τη χειρόγραφη ή προφορική γηγενή φαναριώτικη παράδοση. Στα σύμμεικτα αυτά αναγνώσματα η βούληση για ανανέωση επιχειρήθηκε μέσα από μια διπλή δυναμική, που εξέφραζε, ταυτόχρονα, την τόλμη της δοκιμασίας στο ξένο και της «μετακένωσης» του, και το αίσθημα αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησης για το οικείο.

Βιβλιογραφία:

- Αθήνη, Στέση, *Όψεις της νεοελληνικής αφηγηματικής πεζογραφίας (1700-1830). Ο διάλογος με τις ελληνικές και ξένες παραδόσεις στη θεωρία και την πράξη*, Αθήνη, ΙΝΕ/ΕΙΕ, 2010.
- Αθήνη, Στέση, «Μετάφραση, παράδοση και ανανέωση: τα νεοελληνικά σύμμεικτα αναγνώσματα (18ος αι.)», *Ταυτότητα και ετερότητα στη Λογοτεχνία, 18ος - 20ός αιώνας. Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Γενικής και Συγκριτικής Γραμματολογίας*, τόμ. 3: *Μετάφραση και Διαπολιτισμικές σχέσεις*, επιμ. Άννα Ταμπάκη-Στέση Αθήνη, Αθήνη, Δόμος, 2001, 49-66.
<https://nemertes.library.upatras.gr/jspui/handle/10889/9218>
- Αθήνη, Στέση–Ξούριας, Γιάννης, *Νεοελληνική Γραμματεία 1670-1830*, Αθήνη, Κάλλιπος, Ελληνικά ακαδημαϊκά ηλεκτρονικά συγγράμματα, 2015. <http://hdl.handle.net/11419/3325>

Αθήνη, Στέση, « Η φαναριώτικη λυρική ποίηση και το τυπωμένο βιβλίο: 1790-τέλος 19ου αιώνα», *Φαναριώτικα και αστικά στιχουργήματα την εποχή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού*, επιμ. Ι. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister–Χ. Καρανάσιος–Μ. Kappler–Χ. Χοτζάκογλου, Πανεπιστήμιο Κύπρου–Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 2013, 325-356.

<https://nemertes.library.upatras.gr/jspui/handle/10889/10788>

Ξούριας, Γιάννης, «“Μόνε κάτι κονζάκια” ή “ένα πλήθος σκωριασμένων λέξεων”; Λόγος και αντί-λόγος για τα φαναριώτικα στιχουργήματα στο τέλος του 18ου αι.», *Φαναριώτικα και αστικά στιχουργήματα την εποχή του Νεοελληνικού Διαφωτισμού*, επιμ. Ι. Χατζηπαναγιώτη-Sangmeister– Χ. Καρανάσιος–Μ. Kappler–Χ. Χοτζάκογλου, Πανεπιστήμιο Κύπρου–Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 2013, 306-324.

Ρήγας Βελεστινλής, *Ηθικός Τρίπους*, εισαγωγή: Άννα Ταμπάκη, επιμέλεια: Ines di Salvo, *Άπαντα τα Σωζόμενα*, τ. 3, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2000.

Ρήγας Βελεστινλής, *Σχολείον των ντελικάτων εραστών*, εισαγωγή-επιμέλεια: Π. Σ. Πίστας, *Άπαντα τα Σωζόμενα*, τ. 1, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2001.

Ρήγας Βελεστινλής, *Νέος Ανάχαρσις*, εισαγωγή-επιμέλεια: Άννα Ταμπάκη, *Άπαντα τα Σωζόμενα*, τ. 4, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2000.

Πρώιμος Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Ο όρος « Διαφωτισμός » εμφανίζεται πιθανόν για πρώτη φορά στα ελληνικά σε ένα βιβλίο τυπωμένο στη Γερμανία στα 1832. Είναι μια έκδοση κειμένων του Ευστάθιου Θεσσαλονίκης : ο νεολογισμός αυτός ανάγεται λοιπόν στον δωδέκατο αιώνα. Αποδίδει στην εντέλεια τους ξένους μεταγενέστερους όρους Aufklärung, Enlightenment και Illuminismo του δέκατου όγδοου αιώνα. Ο Νεοελληνικός Διαφωτισμός αρχίζει συμβατικά στα 1780 με δύο ρηξικέλευθα έργα : την *Απολογία* του Ιώσηπου Μοισιόδακα και το *Συνταγμάτιον Νομικόν* του ηγεμόνα Βλαχίας Αλέξανδρου Υψηλάντη. Το ζήτημα που παραμένει καίριο είναι πότε πέρασαν οι Έλληνες από τον θρησκευτικό ουμανισμό στον Πρώιμο Διαφωτισμό. Η έναρξη του Πρώιμου Διαφωτισμού στους Έλληνες μπορεί να τοποθετηθεί στα 1669 με τις δραστηριότητες του πατριάρχη Ιεροσολύμων Δοσίθεου και του δραγουμάνου και μυστικοσύμβουλου του σουλτάνου Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου. Ξεχωρίζω εδώ τρεις περιόδους : την περίοδο της Θριαμβεύουσας Εκκλησίας (1669-1709), της Έλλογης Απολυταρχίας (1709-1730) με τους Φαναριώτες ιδρυτές δυναστειών και την περίοδο της Πεφωτισμένης Δεσποτείας (1730-1780) με τους ηγεμόνες μεταρρυθμιστές. Οι πρωταγωνιστές ανήκουν σε δύο οργανωμένα σώματα : η Εκκλησία και οι Φαναριώτες. Δρουν στα πλαίσια της Pax Ottomanica και των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών. Οι δύο πόλοι έλξης είναι ο συνετός συντηρητισμός της εκκλησιαστικής αρχιερατείας και ο θαρραλέος νεωτερισμός της τάξης των Έλλήνων και εξελληνισμένων Φαναριωτών. Στους δύο κύκλους εξέχει εμφαντικά η επίδραση του δυτικού πνεύματος και της πολιτικής σκέψης. Παράλληλα με τις καθιερωμένες εκκλησιαστικές ιεραρχίες γίνονται προσβάσιμες σε χριστιανούς η οθωμανική υψηλή υπαλληλία και η διακυβέρνηση των υποτελών ηγεμονιών. Η γλωσσομάθεια και οι εγκυκλοπαιδικές γνώσεις αποτελούν εφελτήριο για την εξουσία και προσφέρουν νέα πεδία δράσεως. Οι Έλληνες λόγιοι του Πρώιμου Διαφωτισμού συμμετέχουν στη δυτική Δημοκρατία των Γραμμάτων και παρακολουθούν ενεργά τη γαλλική Aube des Lumières και τη γερμανόφωνη Frühauflklärung. Μετά το 1780 παρατηρείται σαφώς μια αλλαγή φρουράς : η πρωτοπορία της σκέψης και της δράσης περνάει στον κύκλο των φιλελεύθερων εμπόρων. Οι στρατευμένοι θεωρητικοί προμηνύουν τουλάχιστο μια εξέγερση, και ενδεχομένως μια επανάσταση.

Βιβλιογραφία:

- Jacques Bouchard, « Πρόταση περιοδολόγησης του Πρώιμου Νεοελληνικού Διαφωτισμού », περ. *Νέα Εστία*, Αθήνα, έτος 95^ο, τόμος 186^ο, τεύχος 1886, Μάρτιος 2021, σ. 285-295.
- Jacques Bouchard, « Défense et illustration de la *Frühauflklärung* néo-hellénique », *Actes du XXe Colloque international des néo-hellénistes des universités francophones*, Université « Charles de Gaulle » – Lille 3, 24-26 mai 2007, Athènes-Lille, Éditions Gavrielidès – Presses Universitaires du Septentrion, 2009, σ. 258-267.
- Jacques Bouchard, « L'Aube des Lumières dans les Pays Roumains », περ. *La Revue Historique*, Αθήνα, vol. II, 2005, σ. 31-51.

Γυναικείες φιγούρες της Ελληνικής Επανάστασης στη Σολωμική ποίηση και πεζογραφία

Η γυναικεία φιγούρα στη Λογοτεχνία αποτελεί ανεξάντλητη πηγή μελέτης, καθώς τα ερωτήματα που κατά καιρούς δημιουργούνται γύρω από το ζήτημα «γυναίκα» είναι πολυάριθμα. Από λογοτεχνικούς μύθους, μέχρι θρησκευτικές μορφές και γυναίκες- σύμβολα, των ουκ έστιν αριθμός, εγείρονται ερωτήματα καλλιτεχνικά, κοινωνικά, ανθρωπολογικά, αλλά και ιστορικά και φιλοσοφικά.

Ο εθνικός μας, αλλά και οικουμενικός ποιητής Διονύσιος Σολωμός, ως σύγχρονος των γεγονότων της ελληνικής επανάστασης, δεν μπόρεσε να μείνει αμέτοχος όσων βίωσε ο ίδιος αλλά και όλος ο ελληνισμός στην προσπάθεια του γένους για αυτοδιάθεση και ελευθερία. Μερικά από τα πιο γνωστά -όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και παγκοσμίως- έργα του κάνουν λόγο για τα γεγονότα της Επανάστασης του 1821. Πρωταγωνιστές σε αυτά είναι άλλοτε οι πολυβασανισμένοι Έλληνες ραγιάδες, οι ανδρειωμένοι πολεμιστές, αλλά και γυναικείες φιγούρες. Η σχέση του ποιητή με την όψη και την έννοια του «γυναικείου» είναι ιδιαίτερη, γεγονός που αποδεικνύεται από τις αναφορές του σε ποικίλες γυναικείες φιγούρες σε πολλά από τα ποιήματά του: μητρικά είδωλα, νεαρές ερωτευμένες παρθένες, μεταφυσικές-υπερφυσικές υπάρξεις, προσωποποιημένες έννοιες δεσπάζουν στα αντιπροσωπευτικότερα ποιήματα του εθνικού ποιητή. Καταφέρνει, έτσι, να δημιουργήσει ένα ψηφιδωτό ετερόκλητων γυναικείων μορφών, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον και ξεχωριστούς συμβολισμούς. Δεν πρέπει, άλλωστε, να λησμονηθεί και το γεγονός ότι η εξύμνηση της γυναίκας είναι ένα από τα βασικά στοιχεία του κινήματος του Ρομαντισμού, το οποίο ο Σολωμός υπηρέτησε.

Στόχος της μελέτης αυτής είναι να προσεγγίσει τις γυναικείες φιγούρες της Ελληνικής Επανάστασης, οι οποίες κατέχουν πρωταγωνιστικό ρόλο σε ορισμένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά έργα της Σολωμικής παραγωγής. Συγκεκριμένα, θα ασχοληθούμε με αποσπάσματα του «Ύμνου εις την Ελευθερίαν», και των «Ελεύθερων πολιορκημένων», με το «Επίγραμμα εις την Καταστροφήν των Ψαρών», αλλά και με ένα από τα ελάχιστα πεζά του Σολωμού, με τίτλο «Η Γυναίκα της Ζάκυθος». Στα παραπάνω κείμενα, πρωταγωνιστούν από τη μία προσωποποιημένες έννοιες και ιδανικά, όπως η Ελευθερία ή η Δόξα, οι οποίες, τόσο στη συλλογική συνείδηση, όσο και σε αυτή του ποιητή, παρουσιάζονται και «ζωντανεύουν» με γυναικεία «σάρκα και οστά». Από την άλλη, υπάρχουν και γυναικείες μορφές, όπως εκείνη της ηρωικής γυναίκας του πολιορκούμενου Μεσολογγίου ή ακόμα και της «Γυναίκας της Ζάκυθος».

Με οδηγό τα ίδια τα λόγια του ποιητή, θα επιχειρηθεί μια περιδιάβαση στις διάφορες γυναικείες φιγούρες των έργων αυτών. Θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε τους χαρακτήρες τους, να ερμηνεύσουμε το ρόλο τους και τους συμβολισμούς που φέρουν. Θα οδηγηθούμε σε συγκρίσεις, σε ανίχνευση των κοινών αλλά και των διαφορετικών τους στοιχείων, όπως επίσης και σε συμπεράσματα σχετικά με την ομοιογένεια ή μη των μορφών αυτών, τη σχέση τους και τη σύνδεσή τους με την Ελληνική Επανάσταση και το ρόλο τους στη γραφή και στην ίδια τη συνείδηση του Σολωμού.

Βιβλιογραφία:

- Πολίτης Α. *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 2014
- Αλεξίου Στ. *Ελληνική Λογοτεχνία, από τον Όμηρο ως τον 20ο αιώνα*, Αθήνα, Στιγμή, 2010
- Beaton R. *Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία*, Αθήνα, Νεφέλη, 1996
- Απαντα Εθνικών Συγγραφέων: Δ. Σολωμός, Αθήνα, Μπίρης, 1971

Αδαμάντιος Κοραΐς – Βουκ Κάρατζιτς Βίοι Παράλληλοι;

Τα χρόνια μεταξύ 1750–1850 αποτελούν καθοριστική περίοδο για τις ιστορικές εξελίξεις που δημιούργησαν αυτό που ονομάζουμε σύγχρονο δυτικό κόσμο. Στη διάρκεια αυτού του αιώνα – μέσω της Αμερικανικής και της Γαλλικής Επανάστασης – ο κόσμος τίθεται σε καθεστώς διαρκούς αλλαγής. Στον ευρωπαϊκό χώρο ο Διαφωτισμός έδωσε, σε αυτήν την περίοδο, τους πιο γλυκείς καρπούς του. Ο φιλελευθερισμός είναι οπωσδήποτε το βασικό χαρακτηριστικό που γονιμοποίησε εθνικά κινήματα και επαναστάσεις, αλλάζοντας τις ισορροπίες και διαμορφώνοντας εκ νέου τον ευρωπαϊκό χάρτη.

Τα Βαλκάνια, με τις επτά κύριες εθνότητες, δεν έμειναν καθόλου ανεπηρέαστα από αυτές τις εξελίξεις. Δύο επαναστάσεις συντάραξαν την φθίνουσα ήδη από το 18^ο αιώνα Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σέρβοι και Έλληνες πρώτοι διεκδίκησαν την αποδέσμευσή τους από τον οθωμανικό ζυγό σε επαναστατικά κινήματα που – αν και διεξήχθησαν σε ανεξάρτητη βάση και με ελάχιστη συνεργασία μεταξύ τους – ήταν τα πρώτα που πέτυχαν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τον στόχο τους.

Στις επαναστατικές τους προσπάθειες οι δύο λαοί στηρίχθηκαν στον πνευματικό μόχθο δύο κορυφαίων διανοουμένων, των οποίων η ζωή και η δράση εμπίπτει με θαυμαστή ακρίβεια στα όρια αυτής της εκατονταετίας. Οι Έλληνες στον Αδαμάντιο Κοραΐ (1748–1833), τον «πρώτο Έλληνα φιλόλογο με ευρωπαϊκό κύρος» και οι Σέρβοι στον Βουκ Κάρατζιτς (1787–1864), ο οποίος θεωρείται ο ιδρυτής της νεότερης σερβικής λογοτεχνίας και της σερβικής γραφόμενης γλώσσας. Η προσέγγιση των δύο επαναστάσεων και των αποτελεσμάτων τους για τους δύο λαούς δεν μπορεί να προσεγγιστεί χωρίς την αναφορά στην τεράστια προσφορά των δύο αυτών μεγάλων εργατών του πνεύματος.

Η συγκεκριμένη ανακοίνωση εστιάζει στην παρουσίαση των συγγραφικών έργων των δύο λογίων μέσω των οποίων προώθησαν τις γλωσσικές τους απόψεις και σε μια αποτίμηση της προσφοράς τους για τη γλωσσική ενηλικίωση των λαών τους. Η τελικώς επιχειρούμενη σύγκριση μεταξύ τους αναδεικνύει ομοιότητες που εκπηγάζουν από την κοινή μοίρα των λαών τους και διαφορές που σηματοδοτούν το πλήθος των ιδιαιτεροτήτων στη σκέψη και στους στόχους του καθενός. Όσο πιο βαθιά εισέλθει κανείς στη σύγκριση αυτή, τόσο μπορεί να διαγνώσει με ασφάλεια τις ιδιαιτερότητες, που περισσότερο χωρίζουν παρά ενώνουν την πορεία των δύο πατριωτών λογίων. Αλλά στο ίδιο πλαίσιο αναδεικνύονται και μια σειρά αξιοσημείωτοι παραλληλισμοί, τους οποίους κανείς οπωσδήποτε δεν μπορεί να αγνοήσει.

«Περπατώντας η Δόξα μονάχη...»

**Η καταστροφή των Ψαρών στην ελληνική και ξενόγλωσση λογοτεχνία του
19^{ου} και 20^{ου} αιώνα**

Η καταστροφή των Ψαρών, του ακριτικού νησιού στα βορειοδυτικά της Χίου, που αποτελούσε έναν από τους πυλώνες της ναυτικής δύναμης των Ελλήνων στον αγώνα της ανεξαρτησίας, συντελέστηκε στις 20 και 21 Ιουνίου 1824, δύο χρόνια μετά τη Σφαγή της Χίου και την επακόλουθη ανατίναξη της τουρκικής ναυαρχίδας από τον Κωνσταντίνο Κανάρη. Το ολοκαύτωμα των Ψαριανών μέσα στο Παλαιόκαστρο και η σχεδόν ολοσχερής σφαγή των κατοίκων, αλλά και των προσφύγων που είχαν καταφύγει στο νησί, συγκλόνισαν την επαναστατημένη Ελλάδα και ενέπνευσαν αρκετούς λογοτέχνες, Έλληνες και Ευρωπαίους, οι οποίοι απέδωσαν με την πένα τους το μέγεθος της καταστροφής, αλλά και τον θαυμασμό τους για τον ηρωισμό των Ψαριανών. Εκτός από το περίφημο επίγραμμα του Σολωμού, αρκετά ακόμα ποιήματα, διηγήματα, αλλά και θεατρικά έργα αναφέρονται σε αυτό το τραγικό γεγονός. Ο Ανδρέας Κάλβος, ο Γεώργιος Τερτσέτης, ο Αλέξανδρος Ραγκαβής, η Αγγελική Πάλλη, ο Θεόδωρος Αλκαίος, ο Ηλίας Χριστοφίδης, ο Αλέξανδρος Μωραϊτίδης, ο Γεώργιος Άβλιχος, ο Δήμος Βρατσάνος, ο Γεώργιος Στρατήγης και αρκετοί άλλοι έγραψαν για τα Ψαρά μετά την καταστροφή. Επιπλέον, αρκετοί φιλέλληνες λογοτέχνες κατάφεραν, με μικρές ή εκτενέστερες αναφορές, να κάνουν γνωστό το μικρό αυτό νησί σε ολόκληρη την Ευρώπη, ευαισθητοποιώντας την κοινή γνώμη. Ανάμεσά τους ο Pierre-Jean de Béranger (Βερανζέρος), ο Alexandre Guiraud, ο Xavier Boniface de Saintine, ο Casimir Boutereau, ο Ernest Founet, αλλά και ο βασιλιάς της Βαυαρίας, Λουδοβίκος ο Α΄. Στο περιεχόμενο και τον αντίκτυπο αυτών των λογοτεχνικών έργων θα αναφερθούμε στην παρούσα ανακοίνωση, εξετάζοντάς τα με χρονολογική σειρά, αφενός εστιάζοντας στα όχι και τόσο γνωστά εξ αυτών και, αφετέρου, επιχειρώντας να εντοπίσουμε θεματικές, μορφολογικές, γλωσσικές και υφολογικές συγκλίσεις και αποκλίσεις ανάμεσά τους.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

Καλτσάς, Γ. Σ., Αναφορά στην Ιστορία των Ψαρών, χ.ε., Χίος Νοέμβριος 1993.

Σπανός, Γ., Ποιητικό στεφάνι στο ολοκαύτωμα των Ψαρών, Ανάτυπον εκ της «Χιακής Επιθεωρήσεως», τχ. 30-Νοεμβρίου 1972, Αθήναι 1972.

Σπανός, Δ., Η συμβολή των Ψαρών κατά το 1821, χ.ε., Αθήναι 1958.

Σπανός, Δ., Ψαριανή λαογραφία, χ.ε., Αθήναι 1962.

Ευάγγελος Καραγιάννης

«Ποιητικές Αποστροφές» του Ντίνου Χριστιανόπουλου στον Μακρυγιάννη και στον Σολωμό

Η ανακοίνωση αυτή επικεντρώνεται στον ποιητή Ντίνο Χριστιανόπουλο και στις σποραδικές, επιλεκτικές, αλλά και σημαίνουσες αναφορές του στον Μακρυγιάννη και στον Σολωμό. Θα αναζητηθεί η αιτιολογία επιλογής και συνακόλουθης ποιητικής θεματοποίησης των δύο αυτών προσωπικοτήτων από τον Χριστιανόπουλο. Παράλληλα, θα τονιστεί ότι τόσο ο Μακρυγιάννης όσο και ο Σολωμός αντιμετωπίζονται με ιδιαίζοντα τρόπο από τον Χριστιανόπουλο, εντασσόμενοι ενδεχομένως στη *sui generis* προσέγγιση του ποιητή για την επανάσταση του 1821 εν συνόλω. Σε αυτό το πλαίσιο, θα υποστηριχθεί ότι οι δύο αυτές συμβολοποιημένες μορφές του 1821 ανασηματοδοτούνται στο ποιητικό σύμπαν του Χριστιανόπουλου, καλώντας τους αναγνώστες σε γόνιμο αναστοχασμό τόσο για την περίοδο της επανάστασης του 1821 όσο και -αντιστικτικά- για τη σύγχρονη του ποιητή εποχή, ενώ ταυτόχρονα προσδίδονται και διαστάσεις διαχρονικότητας. Υπ' αυτό το ερμηνευτικό πρίσμα θα επισημανθεί ότι στο ποιητικά δομημένο συνεχές της νεοελληνικής ταυτότητας ο Χριστιανόπουλος, με την ιδιαίζουσα και καυστική ενίοτε ειρωνεία του, αντιμετωπίζει στα υπό μελέτη ποιητικά σπαράγματα το (ποιητικό) του παρόν σε αντιδιαστολή με το ένδοξο παρελθόν της επανάστασης του 1821, όπως αυτό στοιχειοθετείται από δύο «υποδειγματικές» προσωπικότητες (Μακρυγιάννη - Σολωμό) με τις καίριες συνυποδηλώσεις τους στη νεοελληνική συνείδηση. Σε αυτό ακριβώς το σημείο ανακύπτουν και τα μείζονα θέματα της ταυτοτικής δόμησης και της συνακόλουθης (συλλογικής) μνήμης, απείκασμα των οποίων αποτελούν και οι περί των ο λόγος ποιητικές νύξεις του Χριστιανόπουλου. Κατά την πραγμάτευση των ανωτέρω τεθέντων ζητημάτων θα αξιοποιηθούν, πέραν της κειμενοκεντρικής προσέγγισης, μεθοδολογικά εργαλεία που αντλούνται από διάφορες επιστημονικές πειθαρχίες (λογοτεχνικές σπουδές, αφηγηματολογία, γλωσσολογία, ιστορία, πολιτισμική θεωρία, ψυχολογία, ταυτοτικές και μνημονικές σπουδές), ώστε να καταστεί εφικτή, ως έναν βαθμό, η συνεκτική θεώρησή τους.

Ο Καραϊσκάκης στο έργο του Κωστή Παλαμά

Η παρούσα μελέτη αφορά σε μίαν εντελώς άγνωστη και αθησαύριστη ποιητική σύνθεση του Παλαμά για τον Γεώργιο Καραϊσκάκη, με τίτλο *Ο γιος της καλογριάς*, η οποία, όπως φαίνεται από τα κατάλοιπα του αρχείου, τον απασχολεί από το 1889 ως το 1930. Στο διάστημα αυτό συλλέγει πηγές ιστορικές αλλά και από την επικαιρότητα (εκδηλώσεις, επέτειοι, ημερήσιος τύπος), ενώ ταυτόχρονα αναζητά την κατάλληλη ποιητική μορφή για να διοχετεύσει το υλικό του με άξονες κυρίως το δημοτικό τραγούδι και τη *Φλογέρα του Βασιλιά*, προγραμματική, επίσης, σύνθεση, την οποία επεξεργάζεται παράλληλα. Ο κατάλογος των ιστορικών πηγών και η αρχική δομή της σύνθεσης για τον Καραϊσκάκη είναι πλήρεις, ωστόσο, στα κατάλοιπα του αρχείου, φαίνεται πως ο ποιητής κατασταλάζει σε έναν επικό μονόλογο του Καραϊσκάκη που συνθέτει κατ' αναλογία με τον μονόλογο του Βουλγαροκτόνου στη *Φλογέρα*.

Η προσέγγισή μας εστιάζει κυρίως στον διάλογο του Παλαμά με τις πηγές, αφού όπως φαίνεται ακολουθεί την ίδια μέθοδο σύνθεσης του υλικού που χρησιμοποιεί στη *Φλογέρα*: στη μταιωμένη επέτειο των 100 χρόνων της Επανάστασης του 1821 και στην ιστορική, πολιτισμική διάσταση αυτής της οριστικά ανολοκλήρωτης ποιητικής σύνθεσης, την οποία φαίνεται ότι εγκαταλείπει, την ίδια περίοδο που αρχίζουν οι περιπέτειες της τοποθέτησης του έφιππου ανδριάντα του Καραϊσκάκη, φιλοτεχνημένου από τον γλύπτη Μιχαήλ Τόμπρο, στο Ζάππειο Μέγαρο. Ο Καραϊσκάκης δε, όπως προκύπτει από τα σημειώματα του ποιητή, αποτελεί βασικό προσωπείο του Παλαμά: «έχω μέσα στην ψυχή μου κάτι τι σαν ηρωικό, που μοιάζει σα να είναι αδέρφι του Καραϊσκάκη - κι όσο κι αν είναι η ζωούλα μου μια καθαρή αντίθεση της ζωής του ήρωα. Δεν κρίνονται πάντα οι άνθρωποι σύμφωνα με τα έργα τους· είναι κάποιοι στοχασμοί πού βαραίνουν ίσα με πράξεις.»

Κατερίνα Κωστίου

Μετανεωτερικές ποιητικές απηχήσεις του 1821

Οι ανθολογίες ποίησης για το 1821, που κυκλοφόρησαν από το 2011 έως το επίσημως επετειακό έτος 2021, πιστοποιούν ότι η Ελληνική Επανάσταση αποτελεί διαχρονική πηγή ποιητικής έμπνευσης. Από την ελεγειακή, θρηνητική ή δοξαστική και ενίοτε παραινετική επενέργεια των δημοτικών τραγουδιών έως σήμερα, η εξέγερση εναντίον του οθωμανικού ζυγού όχι μόνον δεν έχασε τη δυναμική της, αλλά στην πορεία συχνά προσέλαβε τις διαστάσεις ενός θαύματος, οι πρωταγωνιστές της οποίας συμβολοποιήθηκαν, ενώ τα γεγονότα που την καθόρισαν μετατράπηκαν από χώρους δράσης σε λογοτεχνικούς τόπους. Επιπλέον, οι πρώτοι επώνυμοι ποιητές που συνέδεσαν το όνομά τους με το 1821, ο Κάλβος και ο Σολωμός, μετατράπηκαν από ποιητικό διακείμενο σε διαχρονικές ποιητικές μετωνυμίες του Αγώνα για την ελευθερία. Στα χρόνια που ακολούθησαν, η ανάγκη διερεύνησης ή και επαναπροσδιορισμού της εθνικής ταυτότητας συχνά εργαλειοποίησε το 1821 ως συλλογική ευτοπία και μέτρο ήθους. Από τον μεσοπόλεμο και εξής η ελληνική επανάσταση υφίσταται ποικίλους μετατονισμούς παραμένοντας απόλυτο μέγεθος με βάση το οποίο κρίνεται το παρόν ή το πρόσφατο παρελθόν. Εμβληματική από αυτή την άποψη παραμένει η παρωδία «Εις Ανδρέαν Κάλβον», όπου μεταποιώντας τον ποιητικό τρόπο του Κάλβου (στιχουργία, θεματική, λεξιλόγιο) ο Καρυωτάκης συνθέτει μια μεταωδή με θέμα την έκπτωση της σύγχρονης του εποχής. Ανάμεσα στις ελεγείες ή τα δοξαστικά της επανάστασης, της ελευθερίας και άλλων μετωνυμιών του υψηλού ποιήματα, υπάρχει και μια διόλου ευκαταφρόνητη κατηγορία ειρωνικών ή σατιρικών ποιημάτων με ποικίλους στόχους. Ιδίως τις τελευταίες δεκαετίες, οι μετανεωτερικές ποιητικές απηχήσεις του 1821 επιβεβαιώνουν τη δυναμική του στο συλλογικό εθνικό φαντασιακό μέσα από έναν άλλο δρόμο, αυτόν της ειρωνείας και της σάτιρας. Στην ανακοίνωσή μου θα επιχειρήσω να εντοπίσω και να σχολιάσω τις λειτουργίες αυτής της ιδιαίτερης ποιητικής κατηγορίας.

Όψεις της επαιτείας στη Γυναίκα της Ζάκυθος: Η απευδής φωνή

Στις λογοτεχνικές αναπαραστάσεις της επαιτείας εν γένει, προβάλλονται στρατηγικές που επικεντρώνονται στην ορατότητα του σώματος και στον λόγο. Μέσω αυτών ο επαίτης καθιστά τον εαυτό του απολύτως διακριτό από τους άλλους. Στη βάση της διαφοράς του από αυτούς, κατασκευάζει πρωτίστως την κατωτερότητά του υιοθετώντας συμβολικές, κατάλληλες για την περίπτωση, ενδυματολογικές επιλογές, χειρονομίες και συμπεριφορές σε συνδυασμό με λόγο αναφορικό, κυρίως όμως υποδηλωτικό. Βασικό επιχείρημα για την εν λόγω αναπαραστατική πρόθεση με την οποία ως Άλλος πλησιάζει το όριο του ανήκειν χωρίς συνήθως να το παραβιάζει, είναι η αποτελεσματικότητα της επαιτείας με τον ενοχοποιητικό εκβιασμό αυτών από τους οποίους προσδοκά οφέλη.

Στη *Γυναίκα της Ζάκυθος* του Διονυσίου Σολωμού κατά την επαιτεία στην οποία επιδίδονται οι Μεσολογγίτισσες, συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Στο κείμενο, δεν εκτίθεται ο μεταξύ αλήθειας και ψεύδους, υποκρισίας και ειλικρίνειας λόγος της επαιτείας ούτε και οι συνήθειες τακτικές εξαπάτησης με τις συνακόλουθες σωματικές μεταμφιέσεις και χαρακτηριστικές μεταμορφώσεις. Τα υποκείμενα της επαιτείας δεν προσχεδιάζουν κατά τον ανωτέρω τρόπο το θέαμά της, και η στάση αυτή είναι βαθιά ιστορική επειδή ακριβώς επιβάλλεται από τις συνθήκες.

Η επαιτεία στο κείμενο αποτελεί στοιχείο δομής, καθώς εισάγει ως ενδιάμεσος την ιστορία στο έργο και στη δράση των προσώπων. Είναι όμως και στοιχείο πλοκής, εφόσον στέκεται ως αφορμή για να αναδειχθούν ανάγλυφα πτυχές της πρόσληψης από τους Ζακυνθινούς όσον αφορά στο Μεσολόγγι, την πολιορκία και την επικείμενη πτώση του. Συνιστά επιπλέον, ιδανικό πεδίο για τη μελέτη μιας σειράς αντιστροφών που σχηματίζονται όσον αφορά συνθήκες και πρόσωπα. Τα πρόσωπα αυτά, ενταγμένα στα ιστορικά συμφραζόμενα της Επανάστασης ο απόηχος της οποίας δονεί τα Επτάνησα, παράγουν έναν λόγο διεκδικητικό των ιδανικών της ο οποίος συγχρόνως γεννά κι έναν λόγο πολεμικής εναντίον τους. Αμφότεροι οι λόγοι αναδεικνύονται από ζεύγη αντιθέτων στα οποία πριμοδοτείται ο 2^{ος} όρος - η επαιτεία τη νύχτα αντί τη μέρα, η ντροπή της επαιτείας αντί για το θάρρος, η σιωπή αντί του λόγου αυτής και ο επαίτης - ως κατακεραυνωμένος δέκτης αντί για ενεργός πομπός. Στην ανακοίνωση εξετάζω τις όψεις της επαιτείας και ειδικότερα, τους τρόπους και τους λόγους των πομπών στο κείμενο αλλά και τη διαφοροποίηση των δεκτών: από την αλληλεγγύη των πολλών στην ανάγλυπη στάση της μίας, της *Γυναίκας*-εκπροσώπου της αριστοκρατίας.

Όταν το Θέατρο συναντά την Ιστορία: Ο Νικήρατος της Ευανθίας Καΐρη «συνομιλεί» με την Έξοδο της Αντωνούσας Καμπουράκη. Συγκλίσεις και αποκλίσεις.

Το παρόν πόνημα φιλοδοξεί να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιήθηκε το κορυφαίο ιστορικό γεγονός της επανάστασης, η ηρωική Έξοδος του Μεσολογγίου, από την γυναικεία θεατρική γραφίδα του 19^{ου} αι. Επιλέχθηκε ο *Νικήρατος* της Ευανθίας Καΐρη, το πρώτο τυπωμένο θεατρικό έργο με θέμα τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, που είχε εκδοθεί ανώνυμα στο Ναύπλιο το 1826 και *Η Έξοδος του Μεσολογγίου*, της Χανιώτισσας ποιήτριας Αντωνούσας Καμπουράκη, γραμμένο πενήντα χρόνια μετά την ηρωική Έξοδο. Η τραγωδία *Νικήρατος* ολοκληρώθηκε μόλις τρεις μήνες μετά την Έξοδο του Μεσολογγίου, στις 11 Ιουλίου 1826 στην Άνδρο και τυπώθηκε ανυπόγραφη στο Ναύπλιο το ίδιο έτος. Ο Αλέξανδρος Σούτσος το 1827 αποκαλύπτει την ταυτότητα της δραματουργού σε άρθρο του στην εφημερίδα *Ο φίλος του Νόμου* (7-2-1827, φ.266). Η Ευανθία Καΐρη, αν και η ίδια δεν αυτοσυστήνεται ως θεατρική συγγραφέας, συγκλονίστηκε από την ηρωική αυτοθυσία των κατοίκων του Μεσολογγίου. Η φαντασία της πυροδοτήθηκε από τις αφηγήσεις των Χιωτών προσφύγων στην Ερμούπολη, όπου διέμενε η συγγραφέας, και ενισχύθηκαν από την κριτική ματιά μιας εξόχως πεπαιδευμένης γυναίκας, ειδικά όσον αφορά στο ρόλο των ξένων δυνάμεων και των φιλελλήνων.

Στον αντίποδα, η Αντωνούσα Καμπουράκη, η πρώτη γυναίκα που δημοσίευσε ενυπόγραφα έργο της, με έντονη πολιτική και εθνική συνείδηση αλλά και φεμινιστική δράση, ίσως συναντήθηκε στη Σύρο με την Ευανθία Καΐρη, υπόθεση που έχει διατυπωθεί στο παρελθόν. Σε αντίθεση με την Ευανθία Καΐρη, δεν έχει λάβει επιμελημένη μόρφωση, έλλειμμα για το οποίο νιώθει την ανάγκη να απολογηθεί στους αναγνώστες της. Αποτελεί την κατ' εξοχήν εκπρόσωπο των αυτοδίδακτων γυναικών συγγραφέων. Το εν λόγω έργο της εστιάζει στα πολεμικά γεγονότα την εποχή που πολιορκείται το Βασιλάδι (τέλη Φεβρουαρίου 1826) μέχρι και την ηρωική Έξοδο στις 10 Απριλίου. Το έργο αυτό διαπνέεται από υψηλό πατριωτισμό αλλά και διάθεση να εξάρει τη γυναικεία τόλμη και αυταπάρνηση στο πρόσωπο της Τασούλας Σκαρλάτου και της ορφανής κόρης Θεώνης, που δεν εγκαταλείπουν τους αγωνιστές μέχρι και την έσχατη ώρα της Εξόδου.

Τα θεατρικά έργα που προέρχονται από τη γραφίδα των δύο αυτών γυναικών αξιοποιούν το ιστορικό γεγονός της Εξόδου του Μεσολογγίου παρουσιάζοντας τόσο συγκλίσεις όσο και αποκλίσεις που αξίζει κανείς να εντοπίσει λαμβάνοντας υπόψη το ιστορικό και κοινωνικό περιεχόμενο.

Βιβλιογραφία:

- Δαλακούρα, Κ. (2010). Λόγοι για την εκπαίδευση στα ελληνικά γυναικεία περιοδικά του οθωμανικού χώρου (19^{ος} αι.-1906). Η γυναικεία λαϊκή εκπαίδευση. *Μνήμων*, 31, 115-150.
- Έπιστολή Έλληνίδων τινών πρὸς φιλελληνίδας (Ἱστορικὸν κείμενον). *Παρνασσός* (1975) 17,2, 302-308.
- Kitromilides, P.M. (1983). The Enlightenment and Womanhood: Cultural Change and the Politics of Exclusion. *Journal of Modern Greek Studies* 1, 39-61.
- Ντενίση, Σ. (2014). *Ανιχνεύοντας την αόρατη γραφή. Γυναίκες και Γραφή στα χρόνια του Ελληνικού Διαφωτισμού-Ρομαντισμού*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Πασχάλης, Δ.Π. (1929). *Ευανθία Καΐρη (1799-1866)*. Αθήνα: Εστία.

- Πούχγερ, Β. (2001). *Γυναικεία Δραματοουργία στα χρόνια της Επανάστασης. Μητιώ Σακελλαρίου, Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, Ευανθία Καΐρη. Χειραφέτηση και αλληλεγγύη των γυναικών στο ηθικοδιδασκτικό και επαναστατικό δράμα*. Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Πούχγερ, Β. (2021). *Το 1821 και το Θέατρο. Από τη μυθοποίηση στην απομυθοποίηση*. Αθήνα: Εκδ. Όταν.
- Ρούσσου, Β. (2015). Συνέχειες και ασυνέχειες στη γυναικεία ποίηση του 19^{ου} και αρχών του 20^{ου} αι. Στο Κ. Δημάδης (επιμ.), *Πρακτικά Ε΄ Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών, Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204-2014): οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία, 2*, 419-435. Θεσσαλονίκη.
- Σπάθης, Δ.(2005). Παλαιά Λογοτεχνικά Κείμενα σε Νέες Εκδοτικές Περιπέτειες. *Ο Εραμιστής*, 25, 353-406.
- Στιβανάκη, Ε. (2000). Ο πατριωτικός *Νικήρατος* της Ευανθίας Καΐρη. *Παράβασις*, 3.1, 257-274.
- Φουρναράκης, Κ. (2010). Η διαμόρφωση μιας ανεξάρτητης γυναικείας ταυτότητας στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα : η περίπτωση της ποιήτριας Αντωνούσας Καμπουράκη. Στο Κ. Δημάδης (επιμ.), *Πρακτικά Δ΄ Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών, Ταυτότητες στον ελληνικό κόσμο (από το 1204 έως σήμερα)*, 4, 287-301. Γρανάδα.
- Χριστοδουλίδου, Λ. (2015). Ρομαντικές και αντιθετικιστικές απηχήσεις στο ποιητικό έργο της Σαφούς Λεοντιάδος: «Ο Ποιητής και το Δάσος ή η Τέχνη και η Φύσις». Στο Κ. Δημάδης (επιμ.), *Πρακτικά Ε΄ Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών της Ευρωπαϊκής Εταιρείας Νεοελληνικών Σπουδών, Συνέχειες, ασυνέχειες, ρήξεις στον ελληνικό κόσμο (1204-2014): οικονομία, κοινωνία, ιστορία, λογοτεχνία, 2*, 437-449. Θεσσαλονίκη.

Γιάννης Παπαθεοδώρου

Κοραΐς και Διαφωτισμός: «η αληθινή τέχνη του γράφειν»

Όπως έχει παρατηρηθεί στη σχετική βιβλιογραφία, ένα μεγάλο μέρος από το έργο του Κοραΐ εντάσσεται στις περιοχές της λογοτεχνίας, ενώ η πληθωρική συγγραφική παραγωγή του διακρίνεται από μια αξιοθαύμαστη ποικιλία: δοκίμιο, μελέτη, μετάφραση, πραγματεία, ποίηση, πεζογραφία, επιστολογραφία. Στην ανακοίνωσή μου, θα ασχοληθώ ειδικότερα με τον τρόπο που ορίζει ο ίδιος την «αληθινή τέχνη του γράφειν» καθώς και με τις αφηγηματικές στρατηγικές που ακολουθεί ο συγγραφέας προκειμένου να συνδέσει την τέχνη του λόγου με τις φιλελεύθερες ιδέες του Διαφωτισμού. Παρουσιάζοντας ενδεικτικά παραδείγματα από το έργο του, θα εστιάσω στο ρόλο που παίζει η ανανεωμένη τέχνη της Ρητορικής κατά την περίοδο του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά το πορτρέτο του «πατριώτη» λογίου και τη διεκδίκηση της ελεύθερης παιδείας. Κεντρικό μου επιχείρημα είναι πως μέσα από αυτή τη διαδικασία, ο Κοραΐς διαμορφώνει ένα ύφος με λογοτεχνικές αξιώσεις, στο οποίο συναιρούνται τα αισθητικά και ιδεολογικά διακυβεύματα της εποχής του.

Μαρία Σπυροπούλου

Βασίλης Ρώτας (1889-1977): «Να ζη το Μεσολόγγι» - «Σε γνωρίζω από την κόψη» - «Νενικήκαμεν»: Η όψη της ελληνικής επανάστασης του 1821 μέσα από τα τρία μονόπρακτα

Στόχος της παρούσης ανακοινώσεως είναι να προβεί σε μια δραματολογική προσέγγιση – ερμηνεία των τριών μονόπρακτων δραμάτων του Βασίλη Ρώτα και συγκεκριμένα: «Να ζη το Μεσολόγγι», «Σε γνωρίζω από την κόψη» και «Νενικήκαμεν» ως μεταγενέστερες δραματολογικές δημιουργίες με θέμα την επανάσταση και τη θέση τους στο σχολικό θεατρικό ρεπερτόριο την περίοδο του μεσοπολέμου (1922-1939).

Ο Βασίλης Ρώτας ως εκφραστής του δημοκρατικού θεάτρου στη σύγχρονη Ελλάδα και έχοντας το σπάνιο χάρισμα της ολοκληρωτικής αφοσίωσης στη θεατρική έκφραση της ζωής μάς προσφέρει την ευτυχία να διαβάσουμε μονορούφι σφιχτοδουλεμένα κείμενα που η καθαρότητά τους, οι γνήσιοι ολοκληρωμένοι θεατρικοί ρόλοι, η αληθινή δράση και η ανεπιτήδευτη γλώσσα αναδεικνύουν θαυμάσια το ιστορικό γεγονός χωρίς βερμπαλισμούς και πατριδοκαπηλίες. Ο Ρώτας δίνει στα παιδιά με τη θεατρική του γραφή μέσα από την ερμηνεία των ρόλων παρόμοιες οριακές υπαρξιακές καταστάσεις με τα γεγονότα της ελληνικής επανάστασης σε ρυθμούς γρήγορους και λιγγιώδεις, όπως ακριβώς είναι και η ζωή. Η νατουραλιστική του ματιά λειτουργεί ως μάθημα πατριωτισμού και μήνυμα υπέρ της ελευθερίας, όπου σε αρπάζει και σε στροβιλίζει στη δίνη του ιδανικού του ομαδικού αγώνα και της ομαδικής θυσίας.

Ο Βασίλης Ρώτας εκτιμά ότι το θέατρο είναι κάτι παραπάνω από ένα παιχνίδι. Πιστεύει ότι είναι μια γιορτή όπου λαμβάνουν μέρος άλλοι ως ηθοποιοί και άλλοι ως θεατές. Εξάγει τον δυναμικό παλμό του θεάτρου, για τους μαθητές/ηθοποιούς και για τους θεατές, τόσο κατά τη διάρκεια της παράστασης όσο και κατά τον απόηχο του χειροκροτήματος ως υλικό προς επεξεργασία και σπουδή πάνω στην ιστορία μέσα από τη θεατρική πράξη. Ακριβώς το ίδιο συμβαίνει και με τα τρία μονόπρακτα με θέμα τον Αγώνα της ελληνικής επανάστασης του 1821, τα οποία αποτελούν αντικείμενο βιοματικής προσέγγισης από θεατρικής, ιστορικής, λογοτεχνικής και παιδαγωγικής απόψεως.

Η παρούσα λοιπόν ανακοίνωση σκοπεύει αξιοποιώντας τα τρία μονόπρακτα του Βασίλη Ρώτα με θέμα την ελληνική επανάσταση του 1821 να αναδείξει και να ενισχύσει τη θέση του θεάτρου στο σχολικό κυρίως ρεπερτόριο με το εν λόγω θέμα την περίοδο του μεσοπολέμου (1922-1939).

Μεσολογίτες και Μεσολογίτισσες στη συλλογή διηγημάτων «Μεγάλα Χρόνια» του Γιάννη Βλαχογιάννη: μια αφηγηματολογική προσέγγιση

Στην παρούσα εισήγηση επιχειρούμε μια προσέγγιση των ανδρών και των γυναικών από το Μεσολόγγι που πρωταγωνιστούν στα διηγήματα της συλλογής «Μεγάλα Χρόνια» (1930) του συγγραφέα Γιάννη Βλαχογιάννη από τη Ναύπακτο. Πρόκειται για σύντομα διηγήματα με πατριωτικό-ιστορικό χαρακτήρα σχετικά με την Ελληνική επανάσταση. Για να προσεγγίσουμε τους μυθοπλαστικούς χαρακτήρες και την πλοκή αυτών των διηγημάτων, θα αξιοποιήσουμε το θεωρητικό μοντέλο της Marie-Laure Ryan (από το χώρο της Αφηγηματολογίας των Πιθανών Κόσμων), για να αναδείξουμε τους ιδιωτικούς κόσμους των χαρακτήρων και τις συγκρούσεις που βιώνουν. Η Ryan περιγράφει τα αφηγηματικά σύμπαντα, φανταστικά ή μη, σαν τροπικά συστήματα, στα οποία τα εξωτερικά γεγονότα που επικαλείται ο αφηγητής παίζουν το ρόλο του «Κειμενικού Πραγματικού Κόσμου», γύρω από τον οποίο βρίσκονται τα ιδιωτικά σύμπαντα των χαρακτήρων. Οι ιδιωτικοί κόσμοι των χαρακτήρων διαιρούνται σε αναπαραστάσεις των υπαρχόντων υλικών ή ψυχικών κόσμων (πεποιθήσεις), στατικούς πρότυπους κόσμους που συλλαμβάνουν πώς ο πραγματικός κόσμος θα πρέπει να είναι ή θα είναι (υποχρεώσεις, επιθυμίες, προβλέψεις), κόσμους προθέσεων (τα ενεργά σχέδια των χαρακτήρων) και φανταστικούς κόσμους που σκιαγραφούν νέα συστήματα της πραγματικότητας (όνειρα, ψευδαισθήσεις). Οι ενέργειες/δράσεις των χαρακτήρων είναι σωματικά γεγονότα που υποκινούνται από δύο διανοητικά γεγονότα: τον καθορισμό ενός στόχου και την εκπόνηση ενός σχεδίου. Οι στόχοι δημιουργούνται, όταν ενεργοποιείται κάποιος ιδιωτικός κόσμος (μια επιθυμία, μια υποχρέωση, ένα αίτιο/πρόβλημα προς επίλυση). Τα σχέδια κατασκευάζονται με υπολογισμό μιας αιτιώδους αλληλουχίας καταστάσεων και συμβάντων που οδηγούν από την παρούσα κατάσταση στην κατάσταση εκπλήρωσης του στόχου. Όσον αφορά τα σχέδια των χαρακτήρων, η λογική δομή τους αποτελείται από τρία συστατικά: (1) ένα μη συμβατικό γεγονός, το οποίο μπορεί να είναι μια σκόπιμη ενέργεια, μια χειρονομία ξαφνικής αντίδρασης ή ένα γεγονός νοητικής αντίληψης, (2) ένα σύνολο προϋποθέσεων/προσυνθηκών για την πραγματοποίηση του γεγονότος και (3) ένα σύνολο μετασυνθηκών που καταγράφουν το αποτέλεσμα του γεγονότος. Μία από αυτές τις μετασυνθήκες αντιπροσωπεύει το στόχο (ή τον υπο-στόχο) του δράντος υποκειμένου που το σχεδίασε, ενώ οι άλλες αντιστοιχούν στα αναμενόμενα παράπλευρα αποτελέσματα του γεγονότος. Αποτελεί πεποίθησή μας ότι η θεωρία αυτή φωτίζει τόσο τη δράση των μυθοπλαστικών χαρακτήρων όσο και την εσωτερική ζωή τους και αποτελεί δυναμικά ένα χρήσιμο εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς που αποσκοπούν στο να επικοινωνήσουν οι μαθητές και οι μαθήτριά τους με οποιοδήποτε πεζογραφικό λογοτεχνικό κείμενο.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία:

- Ryan, M.-L. (1980). Fiction, Non-Factuals and the Principle of Minimal Departure. Στο *Poetics Today* 9, 403-422.
- Ryan, M.-L. (1985). The Modal Structure of Narrative Universes. Στο *Poetics Today* 6(4), 717-756.
- Ryan, M.-L. (1987). The Window Structure of Narrative Discourse. Στο *Semiotica* 64(1/2), 59-81.
- Ryan, M.-L. (1991). *Possible worlds, Artificial Intelligence, and Narrative Theory*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press. <http://atraf.ir/wp-content/uploads/2018/10/jahanhaye-momken.pdf>

- Ryan, M.-L. (1992α). Possible Worlds in Recent Literary Theory. Στο *Style*, 26(4), 528-553. https://www.academia.edu/24493938/Possible_Worlds_in_Recent_Literary_Theory
- Ryan, M.-L. (1992β). The Modes of Narrativity and their Visual Metaphors. Στο *Style* 26(3), 368-387.
- Ryan, M.-L. (2003). Narrative Cartography: Toward a Visual Narratology. Στο T. Kindt (Ed.) *What is Narratology?* (pp. 333-364). Berlin: De Gruyter.
- Ryan, M.-L. (2005a). Media and Narrative. Στο D. Herman, M. Jahn & M.-L. Ryan (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* (pp. 288-292). Routledge Ltd.
- Ryan, M.-L. (2005b). Possible worlds theory. Στο D. Herman, M. Jahn & M.-L. Ryan (Eds.), *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory* (pp. 446-450). Routledge Ltd.
- Ryan M.-L. (2006). From possible worlds to parallel universes: Ontological Pluralism in Physics, Narratology and Narrative. Στο *Poetics Today*, 27(4), 633-674.
- Ryan M.-L. (2007). Diagramming narrative. Στο *Semiotica* 165(1/4), 11-40.
- Ryan M.-L. (2012). Transmedial Storytelling and Transfictionality. Στο *Poetics Today*, 34(3), pp. 361–388.
- Ryan, M.-L. (2014). Possible Worlds. Στο P. Hühn et al. (Eds.) *Handbook of Narratology* (pp. 726-742).
- Ryan, M.-L. (2015). Texts, Worlds, Stories. Narrative Worlds as Cognitive and Ontological Concept. Στο M. Hatavara, M. Hyvärinen, M. Mäkelä & F. Mäyrä (Eds.). *Narrative Theory, Literature, and New Media. Narrative Minds and Virtual Worlds* (pp. 11-28). New York: Routledge.
- Ryan, M.-L. (2016). Transmedia narratology and transmedia storytelling. Στο *Artnodes*, 18.

Ιωάννα Τριπουλά

«Οι ραγιάδες» του Κ. Παλαμά

Ο Κωστής Παλαμάς υπήρξε μια μοναδική περίπτωση λογοτέχνη, που πολύ συνειδητά ανέλαβε το ρόλο του πνευματικού ηγέτη. Σε μια εποχή κατά την οποία η χώρα πορευόταν με το όραμα της ανάκτησης του μεγαλείου της αρχαιότητας ο Παλαμάς υπερβαίνει την πεπατημένη και τολμά να προβάλλει μια συνθετική εικόνα του ελληνισμού συμπεριλαμβάνοντας σε αυτή και τις πιο δύσκολες και θλιβερές στιγμές της ιστορίας του. Ο ραγιάς του οθωμανικού μιλιέτ, που κατάγεται από μια χώρα μικρή, φτωχή και σκληρή, γίνεται στα μάτια του ποιητή το σύμβολο του ανθρώπου που δε σταματά να αγωνίζεται και μάλιστα ενάντια σε όλες τις αντιξοότητες. Ο ποιητής εστιάζει «στους καπεταναίους και τους ήρωες» γιατί αυτοί «συμβολίζουν την εθνικήν ακμή μέσα στον ξεπεσμό του τωρινού». Οι κλέφτες και οι αρματολοί προβάλλουν στους Έλληνες της εποχής του, που έζησαν με την είσοδο στον 20^ο αιώνα πενήντα χρόνια συνεχών εμπλοκών σε κάθε λογής πολεμικές επιχειρήσεις, το πρότυπο του αγωνιστή για την πατρίδα. Οι ραγιάδες είναι τα παιδιά των αγωνιστών που εστόρεσαν την δύναμιν των χρυσοφόρων βαρβάρων, γιατί ο Τούρκος, κατά τον Παλαμά, αποτελεί το σύμβολο του κάθε βαρβάρου, ο οποίος στρέφεται κατά της χώρας, «που είναι των Ελλήνων αίμα». Τα ποιήματα του Παλαμά μας ταξιδεύουν από άκρη σ' άκρη της Ελλάδας για να εμπεδώσουν βαθιά στην αντίληψή μας ότι ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας του '21 υπήρξε αγώνας συλλογικός και πραγματικά ηρωικός, άξιος θαυμασμού και μίμησης. Ακόμη και έργα που μεταφράζει, κατατείνουν στην κατάδειξη της αντικειμενικής αξίας του Αγώνα. Με την παρούσα εισήγηση, συνεπώς, προτείνεται η ανάδειξη της σημαίνουσας θέσης που κατέχει στο έργο του Κωστή Παλαμά, το αμιγώς ποιητικό και το μεταφραστικό, ο αγώνας του '21 και βεβαίως των λόγων για την επιλογή του αυτή.

«Καποδίστριας» του Νίκου Καζαντζάκη και «Αντάρα στ' Ανάπλι» του Γεώργιου Θεοτοκά: δύο θεατρικά έργα με πρωταγωνιστή τον πρώτο κυβερνήτη της Ελλάδας, τον Ιωάννη Καποδίστρια

Ο Ιωάννης Καποδίστριας (1776-1831) υπουργός Εξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και αργότερα πρώτος Κυβερνήτης της Ελλάδας -κατά τη μεταβατική περίοδο κατά την οποία η χώρα τελούσε υπό την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων- ήταν μια σημαντική πολιτική φυσιογνωμία. Στα λίγα χρόνια που κυβέρνησε την Ελλάδα κατάφερε να κάνει τόσα πολλά για την οικονομία, τη διοίκηση, την εκπαίδευση και τη γενικότερη ανασυγκρότηση της χώρας μας, όσα δεν μπόρεσαν να γίνουν τα επόμενα, σχεδόν, 100 χρόνια. Υπήρξε μια αμφιλεγόμενη προσωπικότητα, που αγαπήθηκε και μισήθηκε πολύ. Αποκορύφωμα η δολοφονία του στο Ναύπλιο που σήμανε το τέλος της ένδοξης καριέρας του και την αρχή της διακυβέρνησης της χώρας μας από τον Όθωνα και τους Βαυαρούς.

Μια τέτοια εξέχουσα προσωπικότητα δεν μπορούσε να μην αποτελέσει αφορμή για τη συγγραφή λογοτεχνικού έργου. Στην προκειμένη περίπτωση ο κυβερνήτης Καποδίστριας, αυτή η εμβληματική προσωπικότητα της νεότερης ιστορίας, είναι ο πρωταγωνιστής δύο θεατρικών έργων, του «Καποδίστρια» του Νίκου Καζαντζάκη και του «Αντάρα στ' Ανάπλι» του Γεωργίου Θεοτοκά, το οποίο προηγείται χρονικά και επηρέασε τον Καζαντζάκη στη συγγραφή του δικού του θεατρικού.

Αρχικά, θα γίνει αναφορά στην εποχή που γράφτηκαν τα έργα και στους συγγραφείς τους. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί το ιστορικό πλαίσιο, στ' οποίο εντάσσονται και τα δύο θεατρικά (η δράση και των δύο θεατρικών τοποθετείται χρονικά στην τελευταία φάση της ζωής του Καποδίστρια, στην περίοδο διακυβέρνησης της Ελλάδας από αυτόν, και συγκεκριμένα στο Ναύπλιο, την πρώτη πρωτεύουσα της Ελλάδας. Τα έργα μας μεταφέρουν στις τελευταίες ώρες, πριν από τη δολοφονία του κυβερνήτη Καποδίστρια, στις 27 Σεπτεμβρίου 1831. Στο έργο «Καποδίστριας», ο κυβερνήτης ξεψυχά στα χέρια του Στρατηγού Μακρυγιάννη).

Έπειτα, θα παρουσιαστούν οι υποθέσεις, οι ήρωες και τα μηνύματα που ήθελαν να περάσουν με τα θεατρικά τους έργα οι συγγραφείς. Τέλος, η μορφή και η προσωπικότητα του Καποδίστρια θ' αναδυθεί μέσα από τη στάση του, τα λόγια και τις πράξεις του, όπως αυτές προκύπτουν από τη μελέτη των δύο θεατρικών και από τον τρόπο που ήθελαν ο Καζαντζάκης και ο Θεοτοκάς να παρουσιάσουν τον Ιωάννη Καποδίστρια και την δολοφονία του.

Στον «Καποδίστρια» ο κυβερνήτης της Ελλάδας Ιωάννης Καποδίστριας λέει χαρακτηριστικά στον παπά-εξομολογητή του: «Πολλά δεν έχω γέροντα να πω... λίγες χαρές, δουλειά πολλή, σεμνές ανάγκες. Λόγο βαρύ θα πω, ο Θεός ας με συγχωρνάει. Καμιά δεν πάτησα εντολή του, δεν θυμούμαι... Ένα μονάχα βάρος νιώθω στην καρδιά μου. Κουράστηκα! Σιχάθηκα! Δεν τους θέλω τους Έλληνες! Συμφέροντα, ψευτιές, ατιμίες, προδοσίες... Σιχάθηκα τους Έλληνες. Μοχθώ, παλεύω, πονώ και χάνομαι γι' αυτούς, μα δεν τους θέλω. Το αθάνατο το φως μολεύουν της Ελλάδας. Γεράσαν όλοι τους, στα μίση, στις κλεψιές, στις ατιμίες, στους φόνους. Η μόνη ελπίδα πια, η μεγάλη, τα παιδιά τους. Γι' αυτό έχω τόσο πόθο για σχολειά. Γι' αυτό μαζεύω απ' τους δρόμους τα ορφανά και νοιάζομαι για τις μανάδες που βυζαίνουν τα μωρά τους. Έλληνες ίσως να γενούν αυτοί μια μέρα».

Την «εξομολόγηση» αυτή, του Ιωάννη Καποδίστρια, μας την παραδίδει, με τη δική του γραφή, με φανερές και τις δικές του πληγές από την Ελλάδα, ο Νίκος Καζαντζάκης. Όπως σημείωνε το 1982, ο Θόδωρος Γραμματάς, ο Καποδίστριας του Καζαντζάκη «ξέριε απ' τα πριν το τέλος του, αλλά δεν προσπαθεί να το αποφύγει. Αντίθετα βαδίζει με πλήρη συνείδηση σ' αυτό, καταξιώνοντας έτσι την ελευθερία του».

Στο έργο «Αντάρα στ' Ανάπλι», τ' οποίο αποτελεί την πρώτη πολιτική τραγωδία, δεσπόζει ολοκληρωτικά η μορφή του Αγίου Σπυρίδωνα, στο Ναύπλιο των χρόνων του Καποδίστρια, στην εικόνα του οποίου προσεύχονται κι εξομολογούνται ο Κυβερνήτης κι οι δολοφόνοι του, οι Μαυρομιχαλαίοι. Η τραγωδία είναι γεμάτη εκστατικά οράματα γύρω από τη μορφή του «φημισμένου Αγίου, του Έλληνα, που νιώθει τη γλώσσα μας και τους καημούς μας». Μετά το περιστατικό της δολοφονίας και την έναρξη του εμφύλιου σπαραγμού, ο Θεοτοκάς φαίνεται -υπάρχει, βέβαια, και η αντίθετη άποψη πάνω σ' αυτό- να κρατά πολιτική ουδετερότητά απέναντι στις μερίδες του Εμφύλιου των χρόνων του 1821, αλλά και των ημερών του.

Γ΄ Θεματικός άξονας:
Ελληνική Επανάσταση και Γλώσσα

Γιαννούλα Γιαννουλοπούλου

Η Ελληνική στα Απομνημονεύματα των Αγωνιστών του 1821: σημσιολογικές επισημάνσεις

Στόχος της ανακοίνωσης είναι να διερευνήσει την ελληνική στα απομνημονεύματα των αγωνιστών του 1821 ως προς τη σημσιολογική διάσταση, δηλαδή ως προς τις βασικές έννοιες που σχετίζονται με την ελληνική ταυτότητα, όπως διαμορφώθηκε στα χρόνια της οθωμανικής κατάκτησης και της εθνικοαπελευθερωτικής επανάστασης. Η αφετηρία για την έρευνα υπήρξε ένας δυισμός που παρατηρείται στη σύγχρονη έρευνα αλλά και επί τη ευκαιρία της επετείου των 200 ετών από το 1821. Ο δυισμός έγκειται στο ότι οι μελέτες που διεξάγονται από την γλωσσολογική οπτική γωνία συνήθως επικεντρώνονται σε στοιχεία γλωσσικού συστήματος ή κοινωνιογλωσσικών διαστάσεων (π.χ. λόγιες μορφές έναντι της λαϊκής γλώσσας ή των διαλεκτικών χαρακτηριστικών), ενώ οι σημσιολογικές / εννοιολογικές διαστάσεις των λεξικών μονάδων, των προτάσεων και των συγκεκριμένων που αφορούν τις έννοιες των εθνικών ταυτοτήτων ή των κρατικών οντοτήτων (π.χ. *Έλληνες, Τούρκοι, Ευρώπη*) αναλαμβάνονται από την ιστορική έρευνα.

Στην παρούσα έρευνα επιχειρείται να αρθεί αυτός ο δυισμός και να ερευνηθούν από γλωσσολογική οπτική γωνία οι σημασίες (επομένως και οι έννοιες ή με γενικότερο τρόπο τα νοήματα) που εμπλέκουν την ελληνική εθνική ταυτότητα, την αντιπαλότητά της με το οθωμανικό καθεστώς και τον τρόπο που οι ήδη υπαρκτές σημασίες επανα-νοηματοδοτήθηκαν μέσα από την επαναστατική διαδικασία. Ερευνώνται λέξεις / έννοιες όπως *πατρίδα, έθνος, γένος, Έλληνες, Τούρκοι, Ελλάδα, Τουρκία (-ιά), Ευρώπη*.

Μελετώνται κυρίως τα *Ενθυμήματα Στρατιωτικά* του Νικολάου Κασομούλη (1832–1842), η *Διήγησις Συμβάντων της Ελληνικής Φυλής από τα 1770 έως τα 1836* του Γ. Τερτσέτη, ο οποίος καθ' υπαγόρευση του Κολοκοτρώνη κατέγραψε και εξέδωσε στην Αθήνα το 1846 τα απομνημονεύματα του αρχιστράτηγου της Επανάστασης και τα *Απομνημονεύματα* του Στρατηγού Μακρυγιάννη (1826-1832), ως τα περισσότερο διαβασμένα και σχολιασμένα απομνημονεύματα. Επιπλέον, λαμβάνονται υπόψη και απομνημονεύματα άλλων αγωνιστών (π.χ. του Φωτάκου, του Παλαιών Πατρών Γερμανού, του Εμμανουήλ Ξάνθου).

Γραμματικές της νεοελληνικής από ευρωπαίους συγγραφείς τη δεκαετία του 1820

Η γραμματικοποίηση της νέας ελληνικής γλώσσας, δηλ. η διαδικασία περιγραφής και τυποποίησης της μέσα από γραμματικές, λεξικά και εγχειρίδια, ξεκινά από τα μέσα του 16^{ου} αιώνα με την, αδημοσίευτη έως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, γραμματική του Νικόλαου Σοφιανού (ca 1550). Ωστόσο, η καινοτόμος προσπάθεια του Σοφιανού, που εγγράφεται στο γενικότερο πνεύμα της αυτονόμησης και αναγνώρισης των εθνικών γλωσσών κατά την περίοδο της Αναγέννησης, δεν θα βρει άμεσα συνεχιστές: η πρώτη έκδοση νεοελληνικής γραμματικής, γραμμένη στα ιταλικά, θα πραγματοποιηθεί μόλις μισό αιώνα αργότερα, το 1622, από τον ιεραπόστολο Girolamo Germano, ενώ η πρώτη έκδοση γραμματικής της νέας ελληνικής γραμμένη στα ελληνικά και τα ιταλικά θα πραγματοποιηθεί δύομιση αιώνες μετά το εγχείρημα του Σοφιανού, το 1799, από τον Δημήτριο Βενιέρη.

Όμως, τη δεκαετία που οδηγεί στην ελληνική Επανάσταση και μέχρι την ίδρυση του ελληνικού κράτους, οι γραμματικές της νέας ελληνικής πυκνώνουν σημαντικά. Κύριοι συντελεστές αυτής της διαδικασίας εξακολουθούν να είναι ξένοι συγγραφείς, αν και με διαφορετικούς στόχους τώρα, στους οποίους προστίθενται πια αρκετοί Έλληνες που, κατά κύριο λόγο, απευθύνονται σε ξενόγλωσσο ακροατήριο ή σε ομογενείς που ζουν εκτός ελλαδικού χώρου.

Μετά από μια σύντομη παρουσίαση των γραμματικών που εκδόθηκαν μεταξύ του 1810 και του 1829, περίοδο κατά την οποία η εκδοτική δραστηριότητα των ευρωπαίων συγγραφέων θα παίξει καταλυτικό ρόλο στην κινητοποίηση των Ελλήνων συγγραφέων, θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στα ερωτήματα που αναδύονται από τα εκδοτικά δεδομένα σχετικά με τις γραμματικές της νέας ελληνικής: αφενός τη δυστοκία συγγραφής και έκδοσης νεοελληνικών γραμματικών από Έλληνες συγγραφείς μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, και αφετέρου την πύκνωση αυτών των γραμματικών, ανεξάρτητα από την καταγωγή των συγγραφέων τους, κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Αφετηρία μας θα είναι τα εισαγωγικά κείμενα των έργων και τα διαθέσιμα βιογραφικά στοιχεία για τους συγγραφείς τους.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

- Δελβερούδη, Ρ., Μ. Πανταζάρα, Π. Μίνος, *Βιβλιογραφία των νεοελληνικών γραμματικών*.
<http://ctlfgr.frl.uoa.gr/team.html>
- Δελβερούδη, Ρ., 2015. "Modern Greek grammars written by or for foreigners around the Greek revolution (1818–1829)", Ανακοίνωση στο εργαστήριο *Language Choices: Greek and Parallel Cases, ICGL 12*, Βερολίνο, Freie Universitat.
- Ηλιού, Φ. & Π. Πολέμη, 1997 και 2011. *Ελληνική βιβλιογραφία του 19ου αιώνα*, τ. 1 και 2. Αθήνα: Βιβλιολογικό εργαστήριο / ΕΛΙΑ.
<http://62.145.170/bibliology/19.htm>
- Μανωλέσσου, Ι. & Δ. Θεοφανοπούλου-Κοντού, 2011. «Γραμματικές της Νεότερης Ελληνικής: Από το Νικόλαο Σοφιανό (περ. 1550) έως το Δημήτριο Βενιέρη (1799)», στο Γ. Μπαμπινιώτης (επιμ.), *Το γλωσσικό ζήτημα: Σύγχρονες προσεγγίσεις*, 103-121. Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία.
- Παντελεόγλου, Λ., 2018. «Η ελληνική ως δεύτερη γλώσσα στην ιστορική της διάσταση: οι απαρχές», *ΜΕΓ*, 778-792.

Όψεις των λέξεων-ταμπού στη γλώσσα των αγωνιστών του 1821

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι η διερεύνηση της χρήσης λέξεων-ταμπού από τους αγωνιστές του 1821, η εξέταση δηλαδή εκείνων των λεξημάτων και φράσεων με αρνητική σημασιολογική προσωδία, που παραπέμπουν σε θεματικά πεδία «απαγορευμένα» για μια συγκεκριμένη κοινωνία σε μια δεδομένη χωροχρονική συγκυρία. Υιοθετώντας το τριμερές ταξινομικό σχήμα των Allan & Burrige (2006), που διακρίνει τις λέξεις-ταμπού σε α) *δυσφημισμούς* (dysphemisms), δηλαδή ευθέως απορριπτικές ή προσβλητικές λέξεις/φράσεις, που αποσκοπούν στο να προκαλέσουν ή να προσβάλουν, β) *ευφημισμούς* (euphemisms), με τους οποίους μια χυδαία ή επώδυνη έννοια εκφράζεται με μια «ευγενική» και εν πολλοίς «στρογγυλεμένη» λέξη/φράση, και γ) *ορθοφημισμούς* (orthophemisms), πιο ευθείες, κυριολεκτικές ή ουδέτερες εκφράσεις που χρησιμοποιούνται σε επίσημες/τυπικές περιστάσεις (βλ. και Καμηλάκη, Κατσούδα & Βραχιονίδου 2016²), στην παρουσίαση θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στα ακόλουθα ερωτήματα:

- ποιες είναι οι πιο συνηθισμένες λέξεις-ταμπού που χαρακτηρίζουν τον λόγο των αγωνιστών του 1821 και σε ποιες κατηγορίες εντάσσονται;
- ποιο είναι το εκφραστικό τους περιεχόμενο και οι συνδηλώσεις τους;
- ποια είναι η ενδεικτική (indexical) τους αξία;
- τι είδους λειτουργίες επιτελούν και πώς συνδέονται με το καταστασιακό πλαίσιο της εποχής και τις τότε κοινωνικοπολιτισμικές νόρμες;

Το εγχείρημά μας αντιμετωπίζει διπλή μεθοδολογική δυσκολία, αφενός γιατί η μελέτη του ιδιαίτερου ύφους και των γλωσσικών πρακτικών των αγωνιστών του 1821 στηρίζεται αποκλειστικά στις σωζόμενες γραπτές πηγές (βλ. Καμηλάκη 2021), αφετέρου επειδή η καταγραφή των κειμένων δεν γινόταν από τους ίδιους τους ομιλητές, κατά κανόνα χωρίς γνώσεις εγγραμματοσύνης, αλλά με τη διαμεσολάβηση των μορφωμένων γραμματικών, και μάλιστα όχι στη γλωσσική ποικιλία στην οποία αρχικά είχαν εκφωνηθεί, αλλά σε λόγια μορφή.

Ως πηγή άντλησης γλωσσικών δεδομένων θα αξιοποιηθούν οι βιογραφίες του περίφημου για την αθυροστομία του Γεωργίου Καραϊσκάκη από τους Γεώργιο Γαζή (1828) και Δημήτριο Αινιάν (1834), τα *Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων, 1821-1833* (1939-1942) του Ν. Κασομούλη και τα *Απομνημονεύματα* (1907) του στρατηγού Μακρυγιάννη.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

- Allan, K. & Burrige, K. 2006. *Forbidden Words. Taboo and the Censoring of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Καμηλάκη, Μ. 2021. Το γλωσσικό αποτύπωμα της Εθνικής Παλιγγενεσίας. Στο Θ. Κουτσογιάννης & Μ. Καμηλάκη (επιμ.), *Αντικρίζοντας την Ελευθερία! Στη Βουλή των Ελλήνων, δύο αιώνες μετά*. Κατάλογος Έκθεσης, 272-283. Αθήνα: Βιβλιοθήκη της Βουλής.
- Καμηλάκη, Μ., Κατσούδα, Γ. & Βραχιονίδου, Μ. 2016². «Πιπέρι στο στόμα!»: Όψεις των λέξεων-ταμπού στη Νέα Ελληνική. Αθήνα: Καλλιγράφος.

Ελένη Καραντζόλα

Γλώσσες και γλωσσικά ρεπερτόρια στα χρόνια της επανάστασης

Ιώ Μανωλέσσου

Γλωσσική έρευνα μέσα από τα λεξικά των χρόνων της επανάστασης

Η διαλεκτική ποικιλία στη γλώσσα των αγωνιστών του 1821

Η παρουσία των νεοελληνικών διαλέκτων στα κείμενα αγωνιστών του 1821 δεν έχει μέχρι σήμερα διερευνηθεί επαρκώς. Τα διαλεκτικά στοιχεία που εμφανίζονται σε αυτά αντιμετωπίζονται γενικά, όπως και στην περίπτωση της παρουσίας τους στα έργα λογοτεχνών που γράφουν σε Δημοτική, απλώς ως «δημώδη», και εξετάζονται περισσότερο ως στοιχεία ύφους. Το γεγονός αυτό πρέπει να αποδοθεί σε σημαντικό βαθμό στις ελλείψεις στην καταγραφή αρκετών νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών, και μάλιστα γεωγραφικά κεντρικών, όπως π.χ. οι πελοποννησιακές και οι στερεοελλαδικές (μητρικές πλήθους αγωνιστών του κατά ξηράν εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα). Η ελλιπής γνώση και η ερευνητική «παραμέληση» των γλωσσικών αυτών ποικιλιών δεν επιτρέπουν την αναγνώριση πολλών διαλεκτικών στοιχείων στα κείμενα ως τέτοιων. Απουσιάζει επίσης ένα σαφές πλαίσιο για την διάκριση του «(κοινού) δημώδους» από το καθαρώς διαλεκτικό για την εποχή εκείνη (πρώτο μισό του 19^{ου} αι.). Για την διάκριση αυτή πρέπει βεβαίως να ληφθούν υπόψη ζητήματα, όπως η ύπαρξη (ή μη) σταθεροποιημένης κοινής/κοινής την εποχή σύνταξης των κειμένων, η γεωγραφική προέλευση, γλωσσική ταυτότητα και παιδεία των συντακτών τους κ.λπ..

Στην παρούσα συμβολή γίνεται, με βάση περιπτώσεις όπως π.χ. τα απομνημονεύματα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη ή του Ιωάννη Μακρυγιάννη, αναφορά στην παρουσία στοιχείων, που μπορούν με σχετική ασφάλεια να αποδοθούν στις μητρικές γλωσσικές ποικιλίες των αγωνιστών. Καταδεικνύεται έτσι ότι η συμβολή των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών στην γλωσσική φυσιογνωμία των παραπάνω κειμένων είναι ευρύτερη από ό,τι πιθανόν πιστεύεται, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις τα κείμενα περιέχουν και τις μοναδικές γνωστές καταγραφές στοιχείων των μητρικών ποικιλιών των αγωνιστών.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

- Hernandez-Campoy J.M. & J. C. Conde-Silvestre (eds.). 2012. *The Handbook of Historical Sociolinguistics*. Wiley/Blackwell.
- Mackridge, P. 2014. The Greek language since 1750. Στο Carpinato C. & O. Tribulato (επιμ.), *Storia e storie della lingua greca*. Venezia: Edizioni Ca'Foscari, 133-251.
- Παντελίδης, Ν. 2001. Πελοποννησιακός ιδιωματικός λόγος και Κοινή Νεοελληνική. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 21, 550-561.
- Παντελίδης, Ν. 2004. Το ιδιωματικό στοιχείο στη γλώσσα των απομνημονευμάτων του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. *Πρακτικά του 6^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής Γλωσσολογίας (Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο, 18-21.9.2003)*, σε ηλεκτρονική μορφή. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης / Εργαστήριο Γλωσσολογίας.
- Χαραλαμπίδης, Χριστόφορος. 2001. Σκέψεις γύρω από τη γλώσσα και το ύφος του στρατηγού Μακρυγιάννη με αφορμή το νέο χειρόγραφο «Οράματα και θάματα». *Νεοελληνικός Λόγος (Μελέτες για τη γλώσσα, τη λογοτεχνία και το ύφος)*, επανεκτύπωση της γ' έκδοσης (1999), 253-276. Αθήνα.

Νεοελληνικές διάλεκτοι και κοινή τις δεκαετίες πριν και μετά το 1821

Η ίδρυση του νεοελληνικού κράτους, ως επακόλουθο της Επανάστασης του 1821, αποτελεί ορόσημο στην ιστορία της ελληνικής γλώσσας, καθώς θεωρείται ως η απαρχή της σύγχρονης φάσης της νεότερης ιστορίας της. Από γλωσσική άποψη (και πέρα από το θέμα της διγλωσσίας, όπως αντικατοπτρίζεται στο γνωστό δίπολο καθαρεύουσα – δημοτική) τα χαρακτηριστικά της περιόδου που προηγείται και ακολουθεί τον αγώνα για την ανεξαρτησία και την ευόδωσή του είναι (α) η δημιουργία της νεοελληνικής κοινής, και (β) η έναρξη της κάμψης των νεοελληνικών διαλέκτων.

Η συνεισφορά των νεοελληνικών διαλέκτων στη διαμόρφωση της νεοελληνικής κοινής έχει εξεταστεί από διάφορους μελετητές. Η παλιότερη άποψη για τη συνεισφορά της πελοποννησιακής και της επανησιακής, που αντιμετώπιζε τα πράγματα περισσότερο με κριτήρια γεωγραφικά (περιοχές που απελευθερώθηκαν πρώτες) και λογοτεχνικά (Επτανησιακή Σχολή), δέχτηκε πολύ σωστά την κριτική (Παντελίδης 2001), καθώς δεν βασιζόταν αυστηρά σε γλωσσικά δεδομένα. Το πρόβλημα συζητά πιο πρόσφατα ο Τζιτζιλής (2016), που εντοπίζει τα γλωσσικά χαρακτηριστικά που επικρατούν στην κοινή κυρίως στις διαλέκτους της κεντρικής και της βορειοκεντρικής ζώνης της ηπειρωτικής Ελλάδας (πελοποννησιακά, στερεοελλαδικά, ιδιώματα της περιοχής της Σμύρνης, μέρος ηπειρώτικων και θρακοβιθυνιακά).

Ως προς την κάμψη των νεοελληνικών διαλέκτων προς όφελος της κοινής, η κατάσταση όπως τη γνωρίζουμε και από πολύ μεταγενέστερες πηγές (π.χ. υλικό που συγκεντρώνεται για τη σύνταξη του *Ι1* στις αρχές του 20ού αιώνα), μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι, εκτός από σπάνιες και ειδικές περιπτώσεις (π.χ. παλιό αθηναϊκό ιδίωμα), στις δεκαετίες ως τα μέσα του 19ου αιώνα η ζωντάνια των νεοελληνικών ιδιωμάτων δεν είχε καμφθεί από την επίδραση της κοινής.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

- Παντελίδης, Ν. 2001. «Πελοποννησιακός ιδιωματικός λόγος και κοινή νεοελληνική», *ΜΕΓ* 21, 550–61.
- Παπαναστασίου, Γ. «Η σημερινή κατάσταση των νεοελληνικών διαλέκτων», στο Μ. Τζακώστα (επιμ.), *Η διδασκαλία των νεοελληνικών γλωσσικών ποικιλιών και διαλέκτων*, Αθήνα: Gutenberg, 23-48.
- Τζιτζιλής, Χρ. 2016. «Η διαμόρφωση της κοινής νεοελληνικής I: το διαλεκτικό υπόβαθρο», *ΜΕΓ* 36, 425-49.

Μαρίνα Τζακώστα

Μαρτυρίες για την ‘ζωντανή γλώσσα’ στην περίοδο του Αγώνα του 1821: Η περίπτωση των Απομνημονευμάτων του Στρατηγού Μακρυγιάννη

Από τα μέσα του 18^{ου} εντατικοποιείται η προσπάθεια, αφενός, για την διαμόρφωση μιας εθνικής ελληνικής γλώσσας η οποία θα ένωνε τον λαό και θα ενίσχυε ηθικά τον επαναστατικό αγώνα (Αθήνη & Ξούριας 2015) και, αφετέρου, για την παγίωση μιας κοινής επίσημης γλώσσας η οποία θα ικανοποιούσε τις επικοινωνιακές ανάγκες του μελλοντικού ελληνικού κράτους αλλά και τις ανάγκες για την εκπαίδευση του λαού (Σταυρίδη-Πατρικίου 1999). Η προσπάθεια αυτή έφερε σε σύγκρουση αρχαϊστές και δημοτικιστές, με τους πρώτους να απαιτούν τον ‘καθαρισμό’ της ομιλούμενης γλώσσας από μη λόγια αλλά και ‘ξένα’ προς την ελληνική γλώσσα στοιχεία με στόχο την κατά το δυνατόν εγγύτητα προς την αρχαία ελληνική και τους δεύτερους να επικροτούν την καθιέρωση της δημώδους γλώσσας – της γλώσσας του λαού – ως της επίσημης γλώσσας του έθνους (Αθήνη & Ξούριας 2015).

Όλη αυτή η προσπάθεια απευθυνόταν σε έναν ελλαδικό χώρο τόσο πολυγλωσσικό όσο και πολυδιαλεκτικό, δεδομένου του μωσαϊκού των ομιλούμενων γλωσσών και γλωσσικών ποικιλιών (βλάχικα, αρβανίτικα, κρητικά, κυπριακά, πελοποννησιακά, εφτανησιώτικα, βόρεια ιδιώματα κλπ.) με αποτέλεσμα τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ δημώδους και κοινής γλώσσας (Παντελίδης 2007). Ζωντανό παράδειγμα αυτής της προσπάθειας είναι η σύνταξη απομνημονευμάτων με πιο γνωστά αυτά του Π.Π.Γερμανού, του Χ.Περραιβού, του Ε.Ξάνθου, του Θ.Κολοκοτρώνη (γραμμένα από τον Γ.Τερτσέτη), του Α.Μιαούλη, του Φωτάκου, του Ν.Κασομούλη, του Ν.Σπηλιάδη, του Α.Φραντζή, του Ι.Μακρυγιάννη.

Στην παρούσα εργασία εστιάζουμε στην μελέτη της γλωσσικής εκφοράς των απομνημονευμάτων του στρατηγού Μακρυγιάννη (στο εξής ΑΣΜ). Αναλύουμε συστηματικά, αφενός, τα λόγια και δημώδη στοιχεία και, αφετέρου, τις δάνειες δομές σε επίπεδο μορφοφωλογικό (Minitti-Gonias 2018). Παρατηρούμε ότι στα ΑΣΜ προτιμώνται αμαρκάριστοι, δηλαδή δομικώς απλοί, τύποι ανεξαρτήτως της γλωσσικής καταγωγής τους. Συγκεκριμένα, επιλέγονται τύποι που συνίστανται από απλές συλλαβές ή/ και έχουν ενσωματωθεί πλήρως στο κλιτικό σύστημα της Ελληνικής (Τριανταφυλλίδης [1938] 1993). Οι φαινομενικές ‘ιδιομορφίες’ των γλωσσικών δομών των ΑΣΜ (Κυριαζίδης 1983, Μπαμπινιώτης 1984), οι καθόλου τυχαίες ή ‘εσφαλμένες αποκαταστάσεις’ (Τσουκνίδας 1991), η συστηματική απλοποίηση τόσο των απλών όσο και μορφολογικά σύνθετων δομών υπακούουν στην διαγλωσσικά ισχυρότατη αρχή της δομικής απλότητας. Όλα αυτά σε συνδυασμό με την συχνότατη χρήση παρατακτικής σύνδεσης και διαλογικών μερών προσδίδουν στα ΑΣΜ μια ‘ζωντανή’ προσωδία που συχνά χαρακτηρίζεται ως απόδοση της προφορικότητας (Μπαμπινιώτης 1984).

Δεδομένων των παραπάνω αλλά και επιπλέον γλωσσικών ιδιοτήτων που θα συζητηθούν με εκτενή παραδείγματα, θεωρούμε ότι τα ΑΣΜ συνιστούν ένα από τα πλέον αντιπροσωπευτικά κείμενα της ‘ζωντανής’ δημώδους γλώσσας πριν, κατά την διάρκεια και τα χρόνια μετά την ολοκλήρωση του Αγώνα του ’21 αλλά και των διαχρονικά ισχυρών μορφοφωλογικών κανόνων της Ελληνικής.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

- Αθήνη, Α. & Ξούριας, Ι. 2015. Το γλωσσικό ζήτημα 1760-1824. [Κεφάλαιο Συγγράμματος]. Στο Αθήνη, Α. & Ξούριας, Ι. 2015. *Νεοελληνική γραμματεία 1670- 1830* [ηλεκτρ. βιβλ.]. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, κεφ. 4. <http://hdl.handle.net/11419/3328>.
- Minitti – Gonias, D. 2018. «Λαϊκός-προφορικός λόγος και ιταλικός δανεισμός στα

- Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη: Ένα γλωσσάριο», Στο Ι. Κ. Προμπονάς, Π. Βαλαβάνης (επιμ.) *Ευεργεσία. Τόμος χαριστήριος στον Π. Ι. Κοντό*. Τόμ. Α΄. Αθήνα: Έκδοση Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. 105-133.
- Παντελίδης, Ν. 2007. Κοινή δημοτική: παρατηρήσεις στη διαδικασία διαμόρφωσής της. *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 27, 337-347.
- Σταυρίδη-Πατρικίου, Ρ. 1999. *Γλώσσα, εκπαίδευση και πολιτική*. Αθήνα: Ολκός.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. [1938] 1993. *Νεοελληνική γραμματική. Ιστορική εισαγωγή*. 3^{ος} τόμ. του *Άπαντα*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], Α.Π.Θ.

Μισμαγιές-φαναριώτικα στιχουργήματα: γλωσσικές παρατηρήσεις σε χειρόγραφα και έντυπα

Μεγάλο μέρος της προεπαναστατικής λογοτεχνικής παραγωγής, αποτελούν τα φαναριώτικα στιχουργήματα, που ήταν ιδιαίτερα αγαπητά, καταγράφονταν σε χειρόγραφες συλλογές και πέρασαν στα έντυπα είτε αυτοτελώς είτε παρεμβalλόμενα στην πρόζα. Στην παρούσα ανακοίνωση, μετά από μια συνοπτική παρουσίαση του είδους και την αναφορά γνωστών δημιουργών, γίνεται προσπάθεια να παρατηρηθεί και να εξεταστεί η γλωσσική εξέλιξη από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα μέχρι το 1818, μέσα από χειρόγραφες συλλογές και έντυπα με φαναριώτικα στιχουργήματα. Τα αστικά αυτά τραγούδια ενδείκνυνται για γλωσσικές παρατηρήσεις, δεδομένου ότι είχαν ευρύτατη διάδοση στον χώρο, τον χρόνο και τον κοινωνικό περίγυρο, καθώς δημιουργούνταν από/και απευθύνονταν σε ένα ευρύ μορφωτικό και κοινωνικό πληθυσμιακό φάσμα ατόμων, αποτυπώνοντας τη γλωσσική εξέλιξη που ξεκινά από την προφορική εκφορά του λόγου και καταλήγει στο γραπτό μόρφωμα της εποχής κατά την οποία συντίθενται, καταγράφονται, τραγουδιούνται και διαδίδονται.

Μέσα από παραδείγματα επιλεγμένων προεπαναστατικών χειρογράφων και εντύπων, που κρίνονται ότι είναι αντιπροσωπευτικά και μπορούν να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα, εξετάζεται η εξελικτική πορεία της γλώσσας προς και τον καθαρισμό λίγο πριν το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης και όσο πλησιάζουμε χρονικά στην εξέγερση του 1821. Μέσα από τις γλωσσικές παρατηρήσεις φαίνεται ότι η γλωσσική αυτή τάση εντοπίζεται κυρίως στο λεξιλόγιο, και συνδέεται άμεσα με τους δημιουργούς φαναριώτικων στιχουργημάτων και την επώνυμη προσωπική ποιητική παραγωγή Φαναριωτών λογίων που συγκαταλέχθηκε στις μισμαγιές. Η μεταβολή αυτή που γίνεται εμφανής στη γλώσσα μέσω των λεξικολογικών επιλογών αποτυπώνει πιθανόν και, ως ένα βαθμό, πραγματώνει τα αιτήματα της λογιοσύνης για σύνδεση με την αρχαία Ελλάδα και για γηγενή, κυρίως, γλωσσικά ποιητική παραγωγή. Αλλά και σε ευρύτερο κοινωνικό επίπεδο, υποδεικνύει, ενδεχομένως, τις κοινωνικές μεταβολές που συντελούνται, καθώς η αρχική γλωσσική μίξη, όπως φαίνεται μέσα από χειρόγραφα και έντυπα, φανερώνει, ίσως, την πληθυσμιακή και πολιτισμική μίξη των συνοικούντων λαών ενώ ο κατοπινός καθαρισμός κρύβει μέσα του, πιθανόν, το αίτημα για τον διαχωρισμό τους, το οποίο θα εκδηλωθεί με τον ξεσηκωμό που έπεται χρονικά.

Δ' Θεματικός άξονας:
Ελληνική Επανάσταση και Εκπαίδευση

Χάρης Αθανασιάδης

Επικές μάχες και παραδειγματικοί ήρωες. Το Εικοσιένα στη σχολική και τη δημόσια ιστορία

Οι περισσότεροι Έλληνες «θυμόμαστε» την Επανάσταση του 21 ως μια σειρά ηρωικών ή μαρτυρικών αφηγήσεων: Ο Κολοκοτρώνης στα Δερβενάκια, ο Διάκος στην Αλαμάνα, ο Παπαφλέσσας στο Μανιάκι, κ.λπ. Στην εισήγηση θα υποστηριχθεί η θέση πως οι αφηγήσεις αυτές δομήθηκαν ήδη από τον 19^ο αιώνα με υλικά που αντλήθηκαν από τις δύο τότε διαθέσιμες δεξαμενές: την παραδοσιακή καταξιωμένη της θρησκείας και τη νεωτερική ανερχόμενη του έθνους. Κατόπιν, στον 20^ό αιώνα, με τις επαναλήψεις τους στη σχολική ιστορία και τις χρήσεις τους στη δημόσια ιστορία, οι αφηγήσεις παγιώθηκαν και συγκρότησαν μοτίβα που πότισαν τον πυρήνα της εθνικής μας ταυτότητας. Τα μοτίβα αυτά αποδεικνύονται εξόχως ανθεκτικά και μάλλον αδιάβροχα στον εκσυγχρονισμό της σχολικής ιστορίας που ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1980 και συνεχίζεται έως τις μέρες μας.

Γεώργιος Γεωργόπουλος

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ψηφιακά ταξίδια στους δρόμους του '21»

Η εισήγηση αφορά στην παρουσίαση της υλοποίησης και των αποτελεσμάτων του εκπαιδευτικού προγράμματος «Ψηφιακά ταξίδια στους δρόμους του '21» που σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε από το τμήμα ΓΑΚ Αιγιαλείας και τον Σύνδεσμο Φιλολόγων περιοχής Αιγιαλείας και Καλαβρύτων από τον Μάρτιο έως και τον Μάιο του 2021. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα απευθυνόταν σε μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ τάξης του δημοτικού σχολείου καθώς και σε μαθητές των τριών τάξεων του γυμνασίου. Το πρόγραμμα επιχείρησε την παιδαγωγική αξιοποίηση των ιστορικών γεγονότων που συνέβησαν από τον Ιανουάριο του 1821 έως και τον Αύγουστο του 1827 στην περιοχή της Αιγιαλείας και των Καλαβρύτων και είχε ως στόχο να φέρει τους μαθητές σε επαφή με την τοπική Ιστορία και τους «αφανείς» ήρωες του 1821 με την βοήθεια των ψηφιακών εκπαιδευτικών εργαλείων του Ιστού 2.0 (Web:2.0). Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα ήταν η αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητών και διδασκόντων και η συνεργατική μάθηση μέσω των παιδαγωγικών αρχών του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού. Το πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά εντός του σχολικού προγράμματος των μαθητών, μέσω της πλατφόρμας WEBEX. Είχε διάρκεια 2 διδακτικών ωρών για κάθε σχολικό τμήμα και περιλάμβανε ιστορική αφήγηση των γεγονότων μέσω παρουσίασης power point, μια προσομοίωση ιστορικής έρευνας από την πλευρά των μαθητών στα αρχεία τοπικών Μουσείων και του τοπικού Τμήματος των Γενικών Αρχείων του Κράτους (ΓΑΚ) και τέλος ένα φύλλο εργασίας που λειτουργούσε ανατροφοδοτικά για τους εμπλεκόμενους μαθητές. Στο φύλλο εργασίας οι μαθητές καλούνταν να λειτουργήσουν συνεργατικά, να γίνουν σκηνοθέτες και να οργανώσουν την αναπαραγωγή ενός από τα αναφερθέντα ιστορικά γεγονότα στο πλαίσιο μίας κινηματογραφικής ταινίας κατανέμοντας ρόλους και σχεδιάζοντας ένα project παραγωγής τής ταινίας.

Λέξεις κλειδιά: Τοπική Ιστορία, 1821, ψηφιακά εργαλεία, συνεργατική μάθηση.

Ελένη Καδά

ΔΡΑΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ: το παράδειγμα της Αντιπολίτευσης στον Καποδίστρια

Η παρούσα εργασία αφορά εναλλακτικό μαθητοκεντρικό τρόπο διδασκαλίας της 17^{ης} Ενότητας «Ο Ι. Καποδίστριας ως κυβερνήτης της Ελλάδας (1828-1831). Η ολοκλήρωση της ελληνικής επανάστασης (1829)» της Ιστορίας της Γ' Γυμνασίου και ειδικότερα της υποενότητας «Η Αντιπολίτευση κατά του Καποδίστρια». Βασικός σκοπός είναι να κατανοήσουν οι μαθητές το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός, αλλά και να καλλιεργήσουν την ιστορική τους συνείδηση, αντιλαμβανόμενοι τις συμπεριφορές και τα κίνητρα των ανθρώπων που σχετίστηκαν με αυτό. Με έναυσμα τα παραπάνω και με αφορμή τον εορτασμό για τα 200 χρόνια από την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, δημιουργήθηκε το παρόν σχέδιο εργασίας (project), το οποίο εφαρμόστηκε στην ψηφιακή τάξη με σύγχρονη τηλεκαίτευση και με ασύγχρονη διδασκαλία στο e-class.

Σε ένα πλαίσιο μαθητοκεντρικό με έμφαση στη δραματοποίηση, οι μαθητές και οι μαθήτριες αναζητούν, επεξεργάζονται, αναλύουν, συγκρίνουν, συνθέτουν και εκθέτουν πληροφορίες που προσέλαβαν από ποικίλες ιστορικές πηγές, συμπληρώνουν φύλλο εργασίας και ασκούνται στον αυθόρμητο, στον προτρεπτικό και στον διττό λόγο, καλλιεργώντας τον κριτικό στοχασμό και τη δημιουργική έκφραση. Ο στόχος είναι να κατανοήσουν βαθύτερα τις θέσεις της αντιπολίτευσης ενάντια στον Κυβερνήτη, έτσι ώστε η συμμετοχή στο μάθημα να μην περιορίζεται στη στείρα αποστήθιση ιστορικών γνώσεων, αλλά να μαθαίνουν την ιστορία «συμμετέχοντας» οι ίδιοι στα γεγονότα. Μπαίνουν στη θέση των Προεστών, του Αδαμάντιου Κοραή, του Μακρυγιάννη, του Ανδρέα Μιαούλη, των Υπουργών των Μεγάλων Δυνάμεων, αλλά και στη θέση του Καποδίστρια και του επιστήθιου φίλου του Εϋνάρδου, δραματοποιώντας ένα γεγονός το οποίο σημάδεψε την πορεία του νεοσύστατου κράτους, την Αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη η οποία οδήγησε στη δολοφονία του. Ο μαθητικός λόγος εκφράζεται με ποικίλα κειμενικά είδη και η συμμετοχή στο μάθημα γίνεται ενεργητική εμπλοκή στα ιστορικά γεγονότα.

Οι μαθητές και οι μαθήτριες εργάστηκαν με ενθουσιασμό για το θέμα τους και συνεργάστηκαν στη συλλογή πληροφοριών. Το μάθημα της ιστορίας απέκτησε ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς οδηγήθηκαν στη γνώση μέσα από προσωπική, αλλά και ομαδική, έρευνα και συμμετοχή σε αυτό.

Αξίες και συναισθηματικά στοιχεία στις κοινωνικές αναπαραστάσεις των μαθητών και μαθητριών της Στ΄ δημοτικού σχολείου για τους αγωνιστές του 1821 στο μάθημα της Ιστορίας

Η εισήγηση αυτή επιχειρεί να αναδείξει τις Αξίες και τα Συναισθηματικά στοιχεία που αποδίδουν οι μαθητές/τριες της Στ΄ τάξης της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στους αγωνιστές του 1821, όπως ανιχνεύονται στις Κοινωνικές Αναπαραστάσεις τους, στο πλαίσιο του μαθήματος της Ιστορίας για τη *Νεότερη Ιστορία της Ελλάδας*.

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρει η Γκαρή (2015) οι αξίες ορίζονται ως πεποιθήσεις που αποτελούνται από σαφείς ή υποδηλούμενες συλλήψεις του επιθυμητού, δηλαδή των βαθύτερων επιθυμιών μιας κοινωνίας, καθορίζουν την επιλογή μέσων και προτύπων δράσης και διαδραματίζουν ένα κεντρικό ρόλο στο σύστημα των πεποιθήσεων ατόμων και ομάδων (Kluckhohn, 1951). Όπως υποστηρίζεται (Kalampalikis & Haas, 2008), οι Κοινωνικές Αναπαραστάσεις που είναι μορφή καθημερινής (απλοϊκής/φυσικής) σκέψης, η οποία διακρίνεται από την επιστημονική, είναι γνωστικο-συναισθηματικές διαδικασίες. Ο Moscovici έκανε συχνές αναφορές στο συναισθηματικό χαρακτήρα των κοινωνικών αναπαραστάσεων (Κ.Α). Πολλοί θεωρητικοί υπογράμμισαν το ρόλο των συναισθημάτων στο λόγο, τις διομαδικές στάσεις, τη δόμηση ταυτότητας και την κοινωνική σκέψη (Duveen, 2001; Jodelet, 1991; Joffe, 1993,1995,1999; Kalampalikis & Haas, 2008; Markova & Wilkie, 1987).

Μέσα από τα κείμενα/απαντήσεις των μαθητών και μαθητριών ενός τμήματος της Στ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου, στα ανοιχτά ερωτήματα που τέθηκαν στο πλαίσιο έρευνας, εντοπίζονται οι κοινωνικές τους αναπαραστάσεις επί του θέματος του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων, ως εμπεριέχουσες αξίες και συναισθηματικά στοιχεία που προβάλλονται στους αγωνιστές του '21 και παρουσιάζεται, αναλύεται και ερμηνεύεται η κατηγοριοποίησή τους.

Λέξεις Κλειδιά: Αξίες, Συναισθηματικά στοιχεία, Κοινωνικές Αναπαραστάσεις, Στ΄ Τάξη, Ιστορία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γκαρή, Α, (2015). Αξίες, συμπεριφορές και σκοποί ζωής, *connecting4caring*, Διεθνές Πρόγραμμα WeC.A.R.E. 2015-2016 ΕΚΠΑ Διαθέσιμο στο: <https://www.connecting4caring.gr/node/408> (ανάκτηση από το διαδίκτυο 26.03.2018)
- Duveen, G. (2001). Representations, Identities, Resistance. In K. Deaux & G. Philogene (Eds.), *Representations of the social*. London: Blackwell.
- Jodelet, D. (1991). *Madness and social representations*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Joffe, H. (1993). *AIDS in Britain and South Africa: A theory of inter-group blame*. Unpublished PhD thesis, London School of Economics, London.
- Joffe, H. (1995). Social Representations of AIDS: Towards encompassing issues of power. *Papers on Social Representations*, 4(1), 29-40.
- Joffe, H. (1999). *Risk and the other*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kalampalikis, N., & Haas, V. (2008). More than a theory: A new map of social thought. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 38 (4), 449-459.
- Kluckhohn, C. (1951). Values and value orientations in the theory of action. In T. Parsons & E.A. Shields (Eds.), *Toward a general theory of action* (pp. 388-433). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Markova, I., & Wilkie, P. (1987). Representations, concepts and social change: The phenomenon of AIDS. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 17, 389-410.

Αιμιλία Καραντζούλη

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης: Προσεγγίζοντας έναν ήρωα της Ελληνικής Επανάστασης μέσα από τεχνικές Ψηφιακού Θεάτρου

Ο εορτασμός της επετείου των διακοσίων χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση συνέπεσε χρονικά με την εξάπλωση της πανδημίας του SARS-CoV-2 με αποτέλεσμα να φέρει στο προσκήνιο την ανάγκη ύπαρξης καινοτόμων και πρωτότυπων εκπαιδευτικών δράσεων που από τη μία θα καλύπτουν το περιεχόμενο, τα μηνύματα και τις αξίες του Αγώνα και από την άλλη θα συνδυάζουν τις νέες τεχνολογίες σύγχρονης και ασύγχρονης επικοινωνίας ως διδακτικά εργαλεία κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Η παρούσα εισήγηση αφορά την παρουσίαση και βιβλιογραφική τεκμηρίωση ενός Διαθεματικού Εκπαιδευτικού Σεναρίου για μαθητές ηλικίας 9-12 ετών με κεντρικό άξονα τη ζωή και τη δράση του αρχιστράτηγου της Ελληνικής Επανάστασης Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Το συγκεκριμένο σενάριο διατρέχοντας τη ζωή του Γέρου του Μοριά επιδιώκει να συνδυάσει τεχνικές του εκπαιδευτικού δράματος και της διερευνητικής δραματοποίησης με σύγχρονα ψηφιακά μέσα και εργαλεία μέσα από την καινοτόμο μορφή του Ψηφιακού Δράματος. Στόχο αποτελεί η παροχή προτάσεων και δράσεων που θα ενισχύσουν τη σχολική εμπλοκή, θα ενθαρρύνουν τη λήψη πρωτοβουλιών και θα προωθήσουν τη δημιουργικότητα των ίδιων των μαθητών. Οι επιμέρους στόχοι είναι τόσο γνωστικοί, όσο και γλωσσικοί, παιδαγωγικοί και δύναται να προσαρμοστούν από τον εκάστοτε εκπαιδευτικό με βάση το δυναμικό της τάξης του. Για τις ανάγκες του εκπαιδευτικού σεναρίου έχει γίνει αξιοποίηση αποσπασμάτων από τα σχολικά εγχειρίδια της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, αποσπάσματα από τα Απομνημονεύματα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, εμβληματικά δραματικά κείμενα, έργα τέχνης και απεικονίσεις, καθώς και προσωπικά αντικείμενα του γέρου του Μοριά.

Ελένη Καρακατσάνη

Τα αρχαιολογικά μουσεία στον ελληνικό χώρο ως βασικά πεδία εθνικής και ιστορικής διαπαιδαγώγησης κατά την επαναστατική και μεταεπαναστατική περίοδο

Ο 19^{ος} αι. και η πρώτη δεκαετία του 20^{ού} αι. στην Ελλάδα υπήρξε η εποχή μιας μεγάλης ανάπτυξης των αρχαιολογικών μουσείων. Παρά τις όποιες αντιξοότητες, ο θεσμός του μουσείου καθιερώθηκε στον ελληνικό χώρο και μάλιστα με απόψεις πρωτοποριακές για τα ευρωπαϊκά δεδομένα που συνοψίζονταν στους άξονες: φύλαξη, εκπαίδευση και δημόσιο όφελος. Έως το 1900 εκτός από τα μουσεία της Αθήνας (Εθνικό, Νομισματικό και Ακροπόλεως) καταγράφηκαν 13 άλλα σε επαρχιακές πόλεις και 28 συλλογές ενώ έως το 1910 ο αριθμός διπλασιάζεται. Τα μουσεία σε κάθε εποχή κάθε άλλο παρά ουδέτερο έδαφος μπορεί να θεωρηθούν. Αντίθετα είναι χώροι που αντανakλούν πολλές πολιτιστικές, κοινωνικές και πολιτικές επιρροές και προωθούν την κρατική ιδεολογία. Με άλλα λόγια μας επιτρέπουν να ανιχνεύσουμε το συγκεκριμένο ιστορικό κοινωνικό, πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δημιουργείται μια μουσειακή έκθεση και να αντιληφθούμε τις ιδεολογικές και τις άλλες προτεραιότητες μιας εποχής και ενός τόπου. Για το νέο ελληνικό κράτος η μέριμνα για τη φύλαξη των αρχαιοτήτων ήταν ακόμη από τα χρόνια του Αγώνα μέγιστη προτεραιότητα και ηθική υποχρέωση. Κατά κοινή μάλιστα ομολογία η ίδρυση του νέου κράτους κατά μεγάλο μέρος οφειλόταν στην επίδραση που ασκούσε η αίγλη των ελληνικών αρχαιοτήτων στους Ευρωπαίους. Η παρούσα εισήγηση σκοπό έχει να παρουσιάζει τις θεωρητικές αφετηρίες, το ιδεολογικό πλαίσιο και τον σημαίνοντα πολιτιστικό και πολιτικό ρόλο αυτού του θεσμού στο κράτος που έμελλε να δημιουργηθεί, ως ένα από τα βασικά πεδία εθνικής διαπαιδαγώγησης και ως κατεξοχήν χώρος παραγωγής και πρόσληψης της ιστορικής πληροφορίας με βασικό άξονα τη σύνδεση της νεότερης Ελλάδας με το αρχαιοελληνικό παρελθόν της.

Μία πρόταση πρότυπης πολιτιστικής-εκπαιδευτικής διαδρομής εντός του ιστορικού αστικού τοπίου της Άνω Πόλης Πατρών. Η συμπερίληψη του Κάστρου, του Ι. Ν. Παντοκράτορος και της Πλατείας Αγ. Γεωργίου ως κύριων τοποσημών της Επανάστασης του 1821

Ξεχασμένα ιστορικά τοπόσημα της Επανάστασης του 1821 στην Άνω Πόλη Πατρών (Παλαιά Πάτρα), που όμως όλοι τα περπατούμε καθημερινά χωρίς να μας συνέχει η ιστορική-πολιτιστική μνήμη. Τοπόσημα, που μπορούν να ενταχθούν σε μία ενιαία πολιτιστική-εκπαιδευτική διαδρομή ως μέρος ενός ευρύτερου «δικτύου πολιτιστικού και ιστορικού ενδιαφέροντος», με στόχο την ανάπτυξη της ιστορικής συλλογικής μνήμης μέσα από μία εκπαιδευτική διαδικασία βιωματικής και ενεργητικής μάθησης. Το Κάστρο ως τόπος συγκρούσεων, ο Ι. Ν. Παντοκράτορος ως τόπος λατρείας και η πλατεία Αγ. Γεωργίου ως τόπος έναρξης των τοπικών επαναστατικών γεγονότων με τον όρκο των αγωνιστών του 1821 από τον μητροπολίτη Παλαιών Πατρών Γερμανό.

Οι πολιτιστικές διαδρομές συνδέονται με κίνητρα και διαδικασίες μάθησης για όλες τις ηλικιακές κατηγορίες κοινού, αλλά κυρίως για τους νέους σε επίπεδο πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ως «κίνητρα μάθησης» θεωρούνται οι λόγοι που είναι ικανοί να ωθήσουν, άμεσα ή έμμεσα, τα άτομα σε έρευνα, δράση και εκδήλωση ορισμένης συμπεριφοράς. Διακρίνονται σε εσωτερικά και εξωτερικά. Τα πρώτα συνδέονται με εσωτερικές ανάγκες μάθησης και αυτοπραγμάτωσης, καθώς και με το αίσθημα της χαράς και της ικανοποίησης από την κατάκτηση τομέων γνώσης και ενσυναίσθησης. Τα δεύτερα εξασφαλίζουν την ομαλή ένταξη του ατόμου στην κοινωνική και εργασιακή ζωή μέσω της απόκτησης εξειδικευμένων γνώσεων και δεξιοτήτων. Τα κίνητρα μάθησης, κατά τη διάρκεια μιας πολιτιστικής διαδρομής, γεννώνται σε μεγαλύτερη έκταση και βάθος από ό,τι στην τυπική εκπαίδευση, γιατί, αν και πρόκειται για μια άτυπη εκπαιδευτική διαδικασία, προσελκύει εκπαιδευτικά και ψυχαγωγικά το κοινό, καθώς συνδυάζει παράγοντες, όπως την εικόνα του χώρου, τον ήχο του περιβάλλοντος, την κοινωνική συναναστροφή και την ταυτόχρονη πληροφόρηση από ξεναγό (αν υπάρχει) ή από ηλεκτρονικές συσκευές. Πρόκειται για πολιτιστική και εκπαιδευτική διαδικασία βιωματικού, ανακαλυπτικού και εμπειρικού χαρακτήρα.

Η Άνω Πόλη Πατρών, λόγω της ιστορίας της και του χωρικού σχεδιασμού της, προσφέρεται για μία περιπατητική πολιτιστική-ιστορική διαδρομή, που θα ανακαλέσει μνήμες της εποχής του 1821 μέσα σε πλαίσιο εκπαιδευτικό (γνωστικό και ψυχαγωγικό). Η άτυπη αυτή εκπαιδευτική διαδικασία, σε συνδυασμό με τις σχολικές ή ακαδημαϊκές ιστορικές γνώσεις εντός της τυπικής εκπαίδευσης, θα προσφέρει στο κοινό εμπειρία ψυχής και πνεύματος.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Αυγερινού-Κολώνια Σ.** (2012). «Πολιτιστικός και δημιουργικός τουρισμός: μια νέα παράμετρος παραγωγικής αναζωογόνησης και αναβίωσης των ιστορικών κέντρων των πόλεων», στο *Επιτομή του Ελληνικού Τουρισμού-Συλλογικός Τόμος*, εκδ. Παπαζήσης, σσ. 165-172.
- Αυγερινού-Κολώνια Σ. & Τουφεγγοπούλου Α.** (2012). «Ο σχεδιασμός της πολιτιστικής κληρονομιάς με όρους βιωσιμότητας: οι επιπτώσεις του στην τουριστική εικόνα την ανάπτυξη του αστικού χώρου, μέσα από την εμπειρία της Κέρκυρας», στο **Δέφνερ Α. & Καραχάλης Ν.** (επιμ.) (2012). *Marketing και Branding Τόπου. Η Διεθνής Εμπειρία και η Ελληνική Πραγματικότητα*, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.

- Βρεττός Α.** (1993). *Το Κάστρο της Πάτρας. Ιστορία – Λαογραφία – Προτάσεις αξιοποίησης*, εκδ. Αχαϊκές Εκδόσεις, Πάτρα.
- Γεωργοπούλου-Βέρρα Μ.** (2005). «Το κάστρο της Πάτρας», στο *Πάτρα. Από την Αρχαιότητα έως Σήμερα*, (2005), συλλογικός τόμος, σσ. 100-127, εκδ. Κότινος Α.Ε., Αθήνα.
- Εφημερίς της Κυβερνήσεως**, Νόμος 3028/2002: *Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς*, Αθήνα.
- Εφημερίς της Κυβερνήσεως**, Νόμος 3827/2010: *Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου*, Αθήνα.
- Εφημερίς της Κυβερνήσεως**, Νόμος 4447/2016: *Χωρικός σχεδιασμός – Βιώσιμη ανάπτυξη και άλλες διατάξεις*, Αθήνα.
- Ζερβάκη Α.** (2014). «Προστατεύοντας την Παγκόσμια Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά στην Πράξη: Μια Σύντομη Αποτίμηση», στο **Περράκης Σ.** (επιμ.) (2014), *Η Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς 40 χρόνια μετά. Μια κριτική αποτίμηση*, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σσ. 31-60.
- Ζήβας Δ.** (1997). *Τα μνημεία και η πόλη. 13 Κείμενα για την προστασία και τη λειτουργική επανένταξη των μνημείων στον ιστό της πόλης*, εκδ. Libro ΕΠΕ, Αθήνα.
- Λάββας Γ.** (2010), *Ζητήματα Πολιτιστικής Διαχείρισης*, εκδ. Μέλισσα, Αθήνα.
- Λάζαρης Β.** (2002), *Καποδιστριακή Πάτρα. Ιστορική Μονογραφία*, εκδ. Περί Τεχνών, Πάτρα.
- Μαριδάκη-Κασσωτάκη Α.** (2009), *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Ψυχολογία*, εκδ. Ατραπός, Αθήνα.
- Ματσαγγούρας Η.** (2011), *Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας. Ι. Θεωρία της Διδασκαλίας. ΙΙ. Στρατηγικές Διδασκαλίας*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα.
- Μεράντζας Χ.** (2019), «Το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης “Θεόδωρος Παπαγιάννης” στο Ελληνικό Ιωαννίνων: μια περιφερειακή καινοτόμα προσπάθεια πολιτισμικής διαχείρισης», στο *Ηπειρωτικοί Αντίλαλοι*, εκδ. Πανηπειρωτικός Σύλλογος Πατρών, Πάτρα, τ. 21, σσ. 7-9.
- Μητούλα Ρ. & Καλδής Π.** (2018), *CityBranding και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Η περίπτωση των πολιτιστικών διαδρομών*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.
- Μολόγας Ν.** (1990), *Οι πλατείες της Πάτρας*, εκδ. Συλλογές, Πάτρα.
- Μπακουνάκης Ν.** (1995), *Πάτρα 1828-1860*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα.
- Μωραΐτης Κ.** (2016), *Το τοπίο, πολιτιστικός προσδιορισμός του τόπου*, εκδ. Σιδέρης, Αθήνα.
- Τριανταφύλλου Κ.** (1980), *Ιστορικών Λεξικών των Πατρών. Ιστορία της πόλεως και επαρχίας Πατρών από της αρχαιότητος έως σήμερον κατ’ αλφαβητικήν και ειδολογικήν κατάταξιν*, αυτοέκδοση, Πάτρα.
- Bianchini F. & Parkinson M.** (1994), *Πολιτιστική πολιτική και αναζωογόνηση των πόλεων. Η εμπειρία της Δυτικής Ευρώπης*, μτφρ. Ραζή Ζ. & Μπαχάρας Ι., εκδ. Ε.Ε.Τ.Α.Α., Αθήνα.
- Mangeart J.** (2019), *Αναμνήσεις από τας Πάτρας (1828-1829). Η δημιουργία μιας νέας πόλης*, μτφρ. Τσουκαλάς Γ., εκδ. Φαρφουλές και Βιβλιοπωλείο Nouveau, Αθήνα.
- Merantzias Ch.** (2015), «Assessing local cultural heritage through a walking trail: the case study of the Theodoros Papagiannis Museum of Contemporary Art (HellinikoIoanninon, Epirus, Greece)», στο *Museum Management and Curatorship*, σσ. 1-22.
- UNESCO – *Σύσταση περί του Ιστορικού Αστικού Τοπίου* (n.d.). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <http://whc.unesco.org/en/hul/>
- Διάζωμα – Πολιτιστικές Διαδρομές* (n.d.). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.diazoma.gr/site-assets/1-%CE%9A%CE%B5%CE%AF%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CE%B2%CE%AC%CF%83%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%AD%CF%82.pdf>
- Ανοικτή Μάθηση* (n.d.). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: <https://www.outdoor-learning.org/Good-Practice/Research-Resources/About-Outdoor-Learning>

Κάστρο-Φρούριο Πατρών – Περιγραφή του μνημείου (n.d.). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=932

Δήμος Πατρέων – Αξιοθέατα. Κάστρο-Φρούριο Πατρών (n.d.). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<http://www.e-patras.gr/web/guest/city/city-guide/sights>

Διαρκής Κατάλογος των Κηρυγμένων Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδος – Κάστρο-Φρούριο Πατρών (n.d.). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
http://listedmonuments.culture.gr/monument_print.php?code=2689

Δήμος Πατρέων – Αξιοθέατα. Ιερός Ναός Παντοκράτορος Πατρών (n.d.). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<http://www.e-patras.gr/web/guest/city/city-guide/points-of-interest#%CE%9D%CE%B1%CE%BF%CE%AF%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%9C%CE%BF%CE%BD%CE%AD%CF%82>

Ιερός Ναός Παντοκράτορος Πατρών – Ιστορικό (n.d.). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
<https://www.inpp.gr/temple-history/>

Διαρκής Κατάλογος των Κηρυγμένων Αρχαιολογικών Χώρων και Μνημείων της Ελλάδος – Ιερός Ναός Παντοκράτορος Πατρών (n.d.). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο:
http://listedmonuments.culture.gr/monument_print.php?code=2698

Ελένη Μαυρογεώργου

Η Ελληνική Επανάσταση του 1821 στα σχολικά εγχειρίδια Λογοτεχνίας και Ιστορίας του Γυμνασίου

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανίχνευση στοιχείων της ελληνικής επανάστασης του 1821 στα σημερινά σχολικά εγχειρίδια Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και Ιστορίας των τριών τάξεων του Γυμνασίου, όπου και ολοκληρώνεται η υποχρεωτική εκπαίδευση στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, εξετάζεται το πώς και το ποια στοιχεία, ποια πρόσωπα, ποια γεγονότα της ελληνικής επανάστασης του 1821 παρουσιάζονται στους μαθητές σήμερα μέσω των υπό διερεύνηση σχολικών εγχειριδίων. Τα σχολικά εγχειρίδια, ιδιαίτερα της Ιστορίας και της Λογοτεχνίας, είναι από τα βασικότερα μέσα μετάδοσης γνώσεων, αλλά και ένα εργαλείο μέσω του οποίου οι μαθητές αναπτύσσοντας την κριτική σκέψη και την ιστορική συνείδησή τους έρχονται σε επαφή με ιστορικές γνώσεις και πηγές, συνδέουν ένα ιστορικό γεγονός με το παρελθόν και το παρόν, αναγνωρίζουν την ιστορικότητα λογοτεχνικών κειμένων και προσδιορίζουν τον διαφορετικό τρόπο, με τον οποίο αξιοποιούν το ιστορικό υλικό τα λογοτεχνικά κείμενα και τα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας. Ως εκ τούτου θεωρείται σημαντικό να προσδιοριστεί ο τρόπος και η έκταση που παρουσιάζεται η ελληνική επανάσταση του 1821 στα αναφερόμενα σχολικά εγχειρίδια Ιστορίας και Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, ώστε οι μαθητές να διαμορφώσουν μια όσο το δυνατόν πληρέστερη εικόνα του ελληνικού αγώνα ανεξαρτησίας. Ως μέθοδος επεξεργασίας και διερεύνησης των σχολικών εγχειριδίων χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση περιεχομένου, στο πλαίσιο της οποίας ως μονάδα ανάλυσης υπήρξε το κείμενο και οι εικόνες, ενώ ορίστηκαν τέσσερις κατηγορίες διερεύνησης. Τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι τα εξεταζόμενα σχολικά εγχειρίδια παρουσιάζουν το θέμα της ελληνικής επανάστασης με κάποιες διαφοροποιήσεις. Το εγχειρίδιο της Ιστορίας αναλύει το θέμα της επανάστασης του 1821 παρέχοντας στον μαθητή στοιχεία για πρόσωπα, γεγονότα, τόπους, πολιτικά θέματα διπλωματίας και εξωτερικής πολιτικής ή και για θέματα Τέχνης και Γραμμάτων. Υπάρχουν περισσότερες αναφορές σε άνδρες αγωνιστές της Ελληνικής επανάστασης, λιγότερες σε γυναίκες αγωνίστριες. Παρουσιάζονται επαναστατικές εστίες, όπου πραγματοποιήθηκαν σημαντικά γεγονότα της επανάστασης, ενώ λιγότερες είναι οι αναφορές σε πολιτικά πρόσωπα και γεγονότα, ελληνικά ή και ευρωπαϊκά. Τα σχολικά εγχειρίδια της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, συμπεριλαμβάνοντας ποικιλία κειμενικών ειδών, προβάλλουν λιγότερες πλευρές του θέματος της επανάστασης του 1821, στις οποίες κυριαρχούν οι άνδρες αγωνιστές, με μικρές αναφορές σε πολιτικά πρόσωπα ή γεγονότα. Σημαντική θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η συμβολή της εικόνας σε όλα τα εξεταζόμενα σχολικά εγχειρίδια, η οποία αποδίδει στιγμές της επανάστασης του 1821 στηριζόμενη σε πίνακες ζωγραφικής καταξιωμένων Ελλήνων και ξένων ζωγράφων.

Ιωσήφ Μπουζάκης

ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤ' ΑΡΜΑΤΑ: Νεοελληνικός διαφωτισμός και σχολική εκπαίδευση από την προεπαναστατική περίοδο μέχρι την ίδρυση του ελληνικού κράτους (1830)

Στην ανακοίνωσή μας θα εστιάσουμε το ενδιαφέρον μας σε δύο κρίσιμες για τη μετέπειτα πορεία της ελληνικής εκπαίδευσης, ως προς τη φιλοσοφία, τον προσανατολισμό και τις πρακτικές, περιόδους:

α. Πώς οργανώνεται και λειτουργεί το ευρύ δίκτυο ελληνικών σχολείων, κυρίως των 'κοινών', στα αστικά κέντρα, στα χρόνια λίγο πριν από την απελευθέρωση, πάντοτε στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πολιτικής της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και
β. Πώς και σε ποια κατεύθυνση, με ποια φιλοσοφία, οργανώνεται η ελληνική εκπαίδευση στα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση μέχρι την ίδρυση του ελληνικού κράτους (1830).

Δεν θα περιοριστούμε στη γεγονотоγραφική προσέγγιση της εκπαίδευσης κατά την εξεταζόμενη περίοδο -πόσα σχολεία, ποια σχολεία, με ποιο πρόγραμμα, με ποιο προσωπικό και σε ποιες περιοχές λειτούργησαν- αλλά θα επιχειρήσουμε να τεκμηριώσουμε τη σχέση και τις επιδράσεις του Νεοελληνικού Διαφωτισμού και των σημαντικότερων εκπροσώπων του στον προσανατολισμό και τη λειτουργία του σχολείων. Εν τέλει, δηλαδή, θα επιδιώξουμε να τεκμηριώσουμε τον τίτλο της ανακοίνωσής μας: 'Από τα γράμματα στ' άρματα'. Το βασικότερο ερώτημά μας είναι: 'Μπόλιασαν' οι ιδέες του Διαφωτισμού και τις εκπαιδευτικές εξελίξεις μετά την απελευθέρωση και, εν τέλει, επηρέασαν τους φιλοσοφικούς και κοινωνικούς προσανατολισμούς της ελληνικής εκπαίδευσης, όταν, πλέον, το νεοσύστατο ελληνικό κράτος, που εκκινά 'εκ του μηδενός', οργανώνει τους θεσμούς του, αναλαμβάνοντας και τη θεσμοθέτηση όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης.

1821-2021, μια δημιουργική, καλλιτεχνική προσέγγιση του ηρωισμού

Η εκπαιδευτική πρόταση επιχειρεί την κριτική και δημιουργική προσέγγιση του ηρωισμού συνδέοντας το παρελθόν με τη σύγχρονη εποχή δια μέσου της τέχνης, με σκοπό τον ενεργό και συμμετοχικό εορτασμό της εθνικής γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου και τη συμπλήρωση διακοσίων χρόνων από το 1821. Αναπτύσσεται σε τρία μέρη αξιοποιώντας τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και τις κλίσεις των μαθητών και των μαθητριών στη λογοτεχνία, τη ζωγραφική, τη φωτογραφία, τη δημιουργική γραφή, τη μουσική και τον χορό στον συνδυασμό τους με τις δυνατότητες που παρέχουν οι νέες τεχνολογίες: ασύγχρονη, σύγχρονη εκπαίδευση και ηλεκτρονική αλληλογραφία δια του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου, περιήγηση σε έγκυρες ιστοσελίδες/ιστολόγια, συνεργατικά έγγραφα, προγράμματα προβολής, βίντεο και padlet. Το πρώτο μέρος «1821 –Ελληνική Επανάσταση, μια ηρωική στάση ζωής» αποτελεί αφιέρωμα στους Έλληνες και τις Ελληνίδες που αγωνίστηκαν για την ελευθερία του έθνους μέσα από το πρίσμα όλου του φάσματος της ζωγραφικής του 19^{ου} αιώνα. Το δεύτερο μέρος «1821-2021 – Προσωπογραφίες ηρώων και ηρωίδων της Ελληνικής Επανάστασης» προσεγγίζει εκείνους και εκείνες που αγωνίστηκαν το 1821 μέσα από τη μαθητική, εικαστική και λεκτική αποτύπωση. Το τρίτο μέρος «2021 – Καθημερινότητα, η δική μας ευκαιρία για μια ηρωική στάση ζωής» εστιάζει στους ανθρώπους που επιμένουν και σήμερα ν' αγωνίζονται για τη χώρα και για τον κόσμο όλο, έναν κόσμο ελεύθερο, ειρηνικό και δημοκρατικό σε πείσμα της κρίσης και της πανδημίας. Σε κάθε μέρος της η διδακτική πρόταση υποστηρίζεται οργανικά από αποσπάσματα επιλεγμένων λογοτεχνικών έργων που αναφέρονται στην Ελληνική Επανάσταση, όπως ο εθνικός ύμνος και οι *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι* του Διονύσιου Σολωμού, καθώς και τ' *Απομνημονεύματα* του Στρατηγού Μακρυγιάννη, αλλά και από σύγχρονα κείμενα ποιητριών της Εταιρίας Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης, όπως ο «Χορός στο πέλαγος της Ζωής Σαμαρά, «Η νεκροψία» της Έλσας Κορνέτη και το «Από το σπίτι της παρόδου Κράση 18 μέχρι το σπίτι μου» της Ευτυχίας Αλεξάνδρας Λουκίδου. Η πρόταση εκπονήθηκε στο πλαίσιο του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας της Α΄ γυμνασίου με τη συντονισμένη δράση και των τριών τμημάτων των τριών καλλιτεχνικών κατευθύνσεων ενός καλλιτεχνικού σχολείου, Χορού, Εικαστικών και Θεάτρου – Κινηματογράφου και παρουσιάστηκε από τα ίδια τα παιδιά στις 24 Μαρτίου 2021 σε όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας.

Η Επανάσταση στη Χαλκιδική το 1821: Οι μαθητές, σε ρόλο ερευνητή, ανακαλύπτουν την ιστορία του τόπου τους

Η επανάσταση στη Χαλκιδική δεν έχει αναδειχθεί όσο της αξίζει καθώς ελάχιστες αναφορές υπάρχουν στα σχολικά εγχειρίδια και ιστορικά κείμενα που αναφέρονται στην περίοδο αυτή. Ο εορτασμός των διακοσίων ετών από την Επανάσταση του 1821 αποτελεί ιδανική ευκαιρία για ανάδειξη του ρόλου της εξέγερσης στη Χαλκιδική και της συμβολής της στην πορεία του αγώνα στη Νότια Ελλάδα. Στο πλαίσιο διδασκαλίας της τοπικής ιστορίας οργανώθηκε και εφαρμόστηκε διδακτική παρέμβαση σε Στ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου Ζερβοχωριών. Η εισήγηση είναι χωρισμένη σε δύο μέρη: Στο πρώτο μέρος γίνεται περιληπτική παρουσίαση των ιστορικών γεγονότων που συνέβησαν το 1821 στη Χαλκιδική, από τη μύηση μοναχών, Χαλκιδικιωτών και του Εμμανουήλ Παππά στη φιλική Εταιρεία, την άφιξή του στο Άγιο Όρος έως και τον Χαλασμό της Κασσάνδρας και τη σφαγή στο Μαύρο Αλώνι της Ιερισσού. Στο δεύτερο παρουσιάζονται οι δράσεις που εφαρμόστηκαν στην τάξη. Οι μαθητές, σε ρόλο ερευνητή, ήρθαν σε επαφή με πρωτογενείς πηγές (επιστολή Υψηλάντη προς τον Εμμανουήλ Παππά, φορεσιά και όπλα αγωνιστή, επιστολή του Εμπού Λουμπούτ κ.ά) και δευτερογενείς πηγές (άρθρα, βιβλία, απομνημονεύματα, συνεντεύξεις αυτοπτών μαρτύρων σε εφημερίδες του 1904). Έκαναν υποθέσεις, κατέληξαν σε συμπεράσματα και συμπλήρωσαν φύλλα εργασίας. Αναβίωσαν έθιμα της περιοχής που αναφέρονται στον ξεσηκωμό. Αξιοποιώντας τη μέθοδο VaKE κλήθηκαν να απαντήσουν σε διλήμματα, καλλιεργώντας δεξιότητες όπως η επιχειρηματολογία, η αναλυτική και συνθετική σκέψη, η κριτική σκέψη, η ενσυναίσθηση και κατανόηση. Δημιουργήθηκε ψηφιακός διαδραστικός χάρτης της Χαλκιδικής με τις μάχες, πληροφορίες, δημοτικά τραγούδια κάθε τόπου. Οι δραστηριότητες που εφαρμόστηκαν πληρούν γνωστικούς, συναισθηματικούς, ψυχοκινητικούς στόχους και διάφορα είδη νοημοσύνης, με βασικό σκοπό να καταστήσουν τη γνώση σαφή, εύληπτη και ελκυστική μέσω της ηλεκτρονικής αισθητοποίησης γεγονότων, εννοιών και σχέσεων και να συμβάλουν στην ανάπτυξη ψηφιακού και ιστορικού γραμματισμού. Αποτελέσματα της εκπαιδευτικής δράσης: η γνώση και ουσιαστική κατανόηση του θέματος με το οποίο ασχολήθηκαν τα παιδιά μέσω πολυπρισματικής προσέγγισης. Χρησιμοποιήθηκαν δυναμικά εργαλεία μάθησης με στόχο την καλλιέργεια της δημιουργικότητας των μαθητών και η ενίσχυση της συμμετοχής και ενεργοποίησής τους.

Προσεγγίζοντας το 1821 μέσα από δράσεις δημιουργικής γραφής και παιχνιδώδεις δραστηριότητες με αφορμή το βιβλίο «Ηρωικά Πρόσωπα της Ελληνικής Ιστορίας - Αγωνίστριες του 1821»

Η παρούσα εισήγηση – διδακτικό σενάριο κινείται ανάμεσα στη Λογοτεχνία και την Ιστορία και αποτελεί μια προσπάθεια εμβάθυνσης της διδασκαλίας της Ελληνικής Επανάστασης με αφορμή το βιβλίο «*Αγωνίστριες του 1821 – Ηρωικά πρόσωπα της Ελληνικής Ιστορίας*» (εκδόσεις Γράφημα) και μία πρόταση για τη δημιουργική προσέγγιση των ιστορικών γεγονότων μέσα από την αυτοβιογραφία 21 γυναικών με ανιδιοτελή προφορά στον Αγώνα.

Οι εκπαιδευτικές προτάσεις στοχεύουν στο να κινητοποιήσουν τους εκπαιδευτικούς ώστε να οδηγήσουν τους μαθητές τους στην ιστορική προσέγγιση και εμβάθυνση των γεγονότων του 1821, με τρόπο διαδραστικό και δημιουργικό στην απόδοση, στην κατανόηση των γεγονότων, αλλά και του τρόπου που αυτά μπορούν να αποτυπωθούν μέσα από τον πεζό, ποιητικό και εικαστικό λόγο. Ο τρόπος αυτός περιλαμβάνει δραστηριότητες δημιουργικής γραφής αλλά και δράσεις στο πλαίσιο του Game Based Learning.

Η φιλοσοφία του Game Based Learning είναι μια νέα προσέγγιση διδασκαλίας και χαρακτηρίζεται από την παροχή κινήτρων για μάθηση με τη χρήση παιχνιδιών που απαιτούν στρατηγική και σκέψη. Οι μαθητές παίρνουν μέρος σε δραστηριότητες που ενέχουν στοιχεία από παιχνίδια. Σε κάθε περίπτωση, αποδεικνύεται πως το παιχνίδι συνιστά ένα αρκετά ισχυρό εργαλείο μάθησης, που ξεπερνά τον στείο ψυχαγωγικό του χαρακτήρα, καθώς πετυχαίνει την εμπλοκή της προσαρμογής των νοητικών και σωματικών λειτουργιών του συμμετέχοντα σε συγκεκριμένους κανόνες για την επίτευξη σκοπών. Η αποτελεσματικότητα της μάθησης είναι δυνατόν να αυξηθεί σημαντικά, αν η συστηματική διδασκαλία συνδυαστεί με το παιχνίδι ως μέθοδος διδασκαλίας.

Εντάσσοντας στη διδασκαλία παράλληλα και τη δημιουργική γραφή ως μέθοδο προσέγγισης γεγονότων της ιστορίας, προωθούμε τους μαθητές στη συγγραφή, στην εξοικείωσή τους με τον λόγο, στην εξερεύνηση των δυνατοτήτων τους, καθώς και στην ανακάλυψη του προσωπικού τους ύφους συνδυασμένα με ένα δημιουργικό παιχνίδι, ώστε η γραφή και η ανάγνωση να γίνονται δημιουργικές απασχολήσεις. Τέλος, μέσα από τη Δημιουργική Γραφή οι μαθητές πειραματίζονται σε ποικίλα λογοτεχνικά είδη χωρίς το φόβο σωστού ή λάθους, ενώ ταυτόχρονα δίνεται έμφαση στην αυτο-αποκάλυψη μέσω της γλώσσας και στην ευφάνταστη αξιοποίηση προσωπικών εμπειριών και συναισθημάτων.

Λέξεις κλειδιά: Ελληνική Επανάσταση 1821, Αγωνίστριες, Δημιουργική γραφή, Game Based Learning

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Al-Azawi, R. Al-Faliti, F. & Al-Blushi, M. (2016). Educational Gamification Vs. Game Based Learning: Comparative Study, *International Journal of Innovation, Management and Technology*, Vol. 7, No. 4.
- Maley, A., (2009). Creative writing for language learners (and teachers).[en ligne] <http://www.teachingenglish.org.uk/think/articles/creative-writing-language-learnersteachers> [consulté le 2 avril 2018].
- Νταβλαμάνου, Ε. & Ελευθερούλη, Α. (2021). «Αγωνίστριες του 1821 – Ηρωικά Πρόσωπα της Ελληνικής Ιστορίας», Εκδόσεις Γράφημα, Θεσσαλονίκη.
- Πασσιά, Α. & Μανδηλαράς Φ. (2001). Εργαστήρι Δημιουργικής Γραφής για Παιδιά, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.

Χαράλαμπος Παπαθανασίου

Ελληνική Επανάσταση και μυθιστόρημα: Αξιοποίηση στην εκπαίδευση του *Λουκή Λάρα* του Δ. Βικέλα και του *Αιγαίου στις φλόγες (L' archipel en feu)* του Ιουλίου Βερν ως έμμεσων ιστορικών πηγών

Ένας από τους σημαντικότερους στόχους της εκπαίδευσης στο αντικείμενο της λογοτεχνίας είναι η φιλαναγνωσία. Η ανάγνωση ολόκληρων κειμένων και η πολύ-επίπεδη προσέγγισή τους από τους/τις μαθητές/τριες και τον/την εκπαιδευτικό αποτελεί κεντρικό στόχο της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η λογοτεχνία, μάλιστα, μπορεί να σχετιστεί με την επιστήμη της Ιστορίας και έτσι να αποκτήσει μια νέα προοπτική στην εξέτασή της. Η ανάγνωση ενός μυθιστορήματος στο σύνολό του μπορεί να καλλιεργήσει τη φιλαναγνωσία των μαθητών και συνάμα να συμβάλλει στην ανάδειξη της πολυπλόκαμης σχέσης λογοτεχνίας και ιστορίας.⁶

Το μυθιστόρημα δύναται να συνενώσει τη καθολικότητα της μυθοπλασίας με τη μερικότητα και την αλήθεια της ιστορίας.⁷ Εν προκειμένω, δύο μυθιστορήματα που αναφέρονται στα γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης είναι ο *Λουκής Λάρας* του Δημητρίου Βικέλα, που εστιάζει στο γεγονός της καταστροφής της Χίου (1822), και το *Αιγαίο στις φλόγες* του Ιουλίου Βερν, που εστιάζει στα γεγονότα πλησίον της ναυμαχίας του Ναυαρίνου.⁸ Στην πρώτη περίπτωση, η προοπτική είναι μέσα από τα μάτια του νεαρού έμπορου Λουκή, ο οποίος μετεωρίζεται από τη γενέτειρα του, τη Χίο, ανάμεσα στη Σμύρνη, στα κυκλαδονήσια και στις εστίες της Επανάστασης στην ηπειρωτική Ελλάδα. Είναι η χαμηλόφωνη προοπτική ενός φυγά από τη μανία του πολέμου, η οποία συμπληρώνει τα μεγάλα και σημαίνοντα γεγονότα της εθνικής παλιγγενεσίας. Το μυθιστόρημα συνδυάζει στοιχεία ηθογραφικά, ρεαλιστικά και ιστορικά. Στη δεύτερη περίπτωση, ο αφηγητής αναφέρεται σε γεγονότα που συμπλέκουν Έλληνες/Ελληνίδες και Φιλέλληνες. Αναδεικνύεται έντονα η δράση των Φιλελλήνων και η δικαίωση του αγώνα τού ελληνικού έθνους.

Η εκπαιδευτική διαδικασία μπορεί να ωφεληθεί τα μάλα από τη διδασκαλία των εν λόγω μυθιστορημάτων. Μολονότι τα κείμενα είναι κατά βάση μυθοπλασία, ενέχουν πλείστες αναφορές σε ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα της Επανάστασης. Ακόμη, ο συσχετισμός ιστορίας και (ανθρωπο)γεωγραφίας έχει ιδιαίτερο βάθος και νόημα για τα δύο μυθιστορήματα. Ως εκ τούτου, τα έργα μπορούν να προσεγγιστούν ως έμμεση ιστορική πηγή. Αυτό σημαίνει ότι μπορούν να αποδελτιωθούν τα ιστορικά δεδομένα που υπάρχουν και καλύπτουν όλη την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης. Οι εκπαιδευόμενοι και οι εκπαιδευτικοί δύνανται να αναζητήσουν τα δεδομένα αυτά και να τα διασταυρώσουν με την παραδεδομένη και διδασκόμενη ιστορία. Συγχρόνως, οι εκπαιδευόμενοι παρακολουθούν τη «ζωντανή» δράση των ηρώων μέσα στα γεγονότα της επανάστασης, με αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται η αναδίφηση στο ιστορικό *άλλοτε*. Φυσικά, η σύνδεση του μυθιστορημάτων με την εποχή κατά την οποία γράφονται τα έργα και τα στοιχεία (και τις πιθανές προθέσεις) του συγγραφέα μπορεί να δώσουν άλλη πνοή στην ανάλυση του κειμένου.

⁶ Αφροδίτη Αθανασοπούλου, «Ιστορία και Λογοτεχνία στο σχολείο. Μία διεπιστημονική πρόταση διδασκαλίας για την κριτική αγωγή των μαθητών στον σύγχρονο πολιτισμό», στο: Κ. Αγγελάκος και Γ. Κόκκινος, *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Αθήνα 2004, σ. 101 – 131.

⁷ Εύστοχα είχε επισημάνει στην *Ποιητική* του ο Αριστοτέλης (9, 1451a- 1452b) ότι η ιστορία και η ποίηση (λογοτεχνία) απέχουν και διαφέρουν εξ αντικειμένου. Το ιστορικό μυθιστόρημα, ωστόσο, φαίνεται να συνδέει τους τομείς αυτούς της ανθρώπινης διάνοιας.

⁸ Συγκεκριμένα ο λόγος Δ. Βικέλας γράφει και δημοσιεύει κατά τα έτη 1878 – 1879, ενόσω βρίσκεται στο Παρίσι, το μυθιστόρημά του, στηριζόμενος στο χειρόγραφο – μαρτυρία του απόδημου Χιώτη εμπόρου Λουκά Ζίφου.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Αθανασόπουλος, Βαγγέλης, «Ο ρεαλισμός ως μέσο της ηθικής παραδειγματικής λειτουργίας της διήγησης. Η περίπτωση του ιδεολογικού ρεαλισμού του Λουκή Λάρα» στον συλλογικό τόμο: Νάσος Βαγενάς (επιμ.), *Από τον Λέανδρο στον Λουκή Λάρα. Μελέτες για την πεζογραφία της περιόδου 1830 – 1880*, [Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών – Ίδρυμα Γουλανδρή – Χορν], Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1997, σελ. 303 - 308.
- Αθανασοπούλου, Αφροδίτη, *Ιστορία και Λογοτεχνία σε διάλογο ή Περί μυθικής και ιστορικής μεθόδου*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2016.
- Αθανασοπούλου, Αφροδίτη, «Ιστορία και Λογοτεχνία στο σχολείο. Μία διεπιστημονική πρόταση διδασκαλίας για την κριτική αγωγή των μαθητών στον σύγχρονο πολιτισμό», στο: Κ. Αγγελάκος και Γ. Κόκκινος, *Η διαθεματικότητα στο σύγχρονο σχολείο και η διδασκαλία της Ιστορίας με τη χρήση πηγών*, Αθήνα 2004, σ. 101 – 131.
- Βόγλη, Ελπίδα Κ., «Ποιοι είναι Έλληνες; Ο ορισμός του πολίτη και οι αναμορφώσεις της ελληνικής ταυτότητας κατά τη διάρκεια της Επανάστασης», στο: Όλγα Κατσιάρδη – Hering – Αναστασία Beaton, Roderick, *Η ιδέα του έθνους: Beaton, Roderick, Η ιδέα του έθνους στην ελληνική λογοτεχνία. Από το Βυζάντιο στη σύγχρονη Ελλάδα*, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2016.
- Γουντχάουζ, Κρίστοφερ Μ., *Φιλέλληνες, Στον αγώνα για την ελληνική ανεξαρτησία*, Αθήνα 2020
- Δήτσα, Μαριάννα (επιμ.), Δημήτριος Βικέλας, *Λουκής Λάρας*, (Αθήνα: Εστία, 1991).
- Ντενίση, Σοφία, *Το ελληνικό ιστορικό μυθιστόρημα και ο Sir Walter Scott 1830 – 1880*, (Αθήνα: Καστανιώτη, 1994).
- Παπαδία –Λάλα – Κατερίνα Νικολάου – Βαγγέλης Καραμανωλάκης (επιμ.), *Έλλην Ρωμικός Γραϊκός: Συλλογικοί προσδιορισμοί και ταυτότητες*, (Αθήνα: Ευρασία, 2018), σελ. 497 – 513.
- Πολυχρονάκης, Δημήτρης, «Η διαλεκτική ιστορίας και καθημερινότητας στον Λουκή Λάρα του Δημητρίου Βικέλα», *Νέα Εστία*, τεύχος 155 (2004), σελ. 235 – 263.
- Puhle, Hans – Jürgen, «Εθνικά Κράτη, Εθνικισμός και Δημοκρατία στην Ευρώπη. 19ος-20ος αιώνας», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχος Γ' (1994), σελ. 5-35.

Μαρία Παπαλάμπρου

Η ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ: «Λέσχη Ανάγνωσης»

Στο Γυμνάσιο Σαρωνίδας, λειτούργησε μέσα σ' αυτήν τη χρονιά κατά την οποία γιορτάστηκαν τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση, πολιτισμικό πρόγραμμα: *Λέσχη Ανάγνωσης με θέμα την ιστορική Λογοτεχνία για παιδιά και εφήβους*. Λόγω της γενικής κατάστασης το πρόγραμμα εκπονήθηκε μέσω τηλεεκπαίδευσης.

Στη Λέσχη Ανάγνωσης ο τελικός στόχος ήταν να παραχθεί η σχολική εορτή της 25^{ης} Μαρτίου και κινήθηκε στους εξής άξονες:

- 1) Ανάγνωση ολόκληρου μυθιστορηματικού έργου που απευθύνεται σε παιδιά: Τα παιδιά προμηθεύτηκαν και διάβασαν το μυθιστόρημα «Μιλώντας με τους ήρωες του 1821» της κ. Θεοδώρας Τζοάννου.
- 2) Διάβασμα και ανάλυση σχετικών ποιημάτων και αποσπασμάτων από τα ελληνοκεντρικά παλαιά σχολικά βιβλία λογοτεχνίας.
- 3) Τοπική Ιστορία: ορισμένοι μαθητές έφεραν πληροφορίες για την ελληνική επανάσταση από την ιδιαίτερη πατρίδα τους.

Από τους παραπάνω άξονες αυτός που εμφανίζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και παραγωγικότητα είναι ο δεύτερος, καθώς γίνεται επεξεργασία σε τέσσερα επίπεδα:

Α) Ανάγνωση του έργου - αποσπάσματος

Β) Ανάλυση μέσω φύλλου εργασίας

Γ) Συνδυασμός του κειμένου με έργα συγκεκριμένων Ελλήνων ζωγράφων με στόχο την ενότητα της ελληνικής τέχνης και τον εικαστικό εγγραμματισμό των μαθητών

Δ) Έρευνα από μαθητές για τη ζωή και το έργο των Ελλήνων ζωγράφων [Βρυζάκης, Γύζης, Θεόφιλος, Κόντογλου κ.α.] και ηλεκτρονικής παρουσίασης.

Τα παραπάνω, μαζί και με κείμενα που δημιούργησαν οι μαθητές, καθώς και επιλογή από συγκεκριμένα παραδοσιακά και έντεχνα τραγούδια, αποτέλεσαν το υλικό της σχολικής εορτής.

Συμπέρασμα: Τόσο η Λέσχη Ανάγνωσης, πρακτική που για αρκετά χρόνια εφαρμόζεται στα προγράμματα, μπορεί να λειτουργήσει ως πολύ-εργαλείο και να οδηγήσει όχι μόνο στον κειμενικό γραμματισμό, αλλά και στον εικαστικό, τον μουσικό, τον ιστορικό και να δώσουν πολύπτυχα πολιτιστικά προϊόντα που βοηθούν τους μαθητές να μνηθούν στην αξία μιας εθνικής επετείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Μαριόλης Δημήτρης, «Εθνική ταυτότητα και ιδεολογία στα σχολικά εγχειρίδια ιστορίας της Στ' Δημοτικού της μετεμφυλιακής περιόδου 1950-1974», Διπλωματική εργασία. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Ιούνιος 2013

Γρηγοριάδης Ν., Καρβέλης Δ., Μηλιώνη, Μπαλάσκας Κ., Παγανός Γ., Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Α, Β, Γ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ, ΟΕΔΒ, 1977, αναθεώρηση 2001.

Τζοάννου- Λούφα Θεοδώρα, «Μιλώντας με τους ήρωες του 1821», εκδ. «Άγκυρα».

Χατζησαββίδης Σωφρόνης, «Ο ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΚΑΙ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ», https://ikee.lib.auth.gr/record/265328/files/OMEP_doc.pdf

Δημήτρης Προύσαλης

Από τον Αίσωπο στον Κολοκοτρώνη: Ο λόγος του Μύθου και η αφήγησή του στα 1821

Η μυθολογούσα συνείδηση δεν έπαψε ποτέ να αξιοποιεί τη ανάγκη του λαϊκού ανθρώπου-σύμφυτη με την ύπαρξή του- να επεξεργάζεται, να προβάλλει και να τοποθετείται μέσω της προφορικής αφήγησης, ως τρόπου προσέγγισης της πραγματικότητας απέναντι στη βιωμένη εμπειρία και να τη νοηματοδοτεί. Στην παρούσα εισήγηση θα παρουσιαστεί η λειτουργική χρήση και επενέργεια του μυθικού λόγου, τόσο του Αισώπειου όσο και του μύθου γενικότερα ως φανταστική σύλληψη. Αφορά τη μυθοπλαστική πλοκή μέσω της ζωντανής αφήγησης, όπως αυτή καταγράφεται στον κόσμο της Επανάστασης του 1821 κατά τη διάρκειά της και λίγο αργότερα, και αποτυπώνεται στον πολύτιμο κόσμο των Απομνημονευμάτων του Θ. Κολοκοτρώνη, του Φωτάκου και του Γ. Μακρυγιάννη. Ο λόγος του Αισώπειου μύθου ως γνώση, προφορική παράδοση σε λειτουργία και σύνδεση με την πραγματικότητα των επαναστατικών χρόνων, αλλά και ο λόγος της προσωπικής μυθοπλασίας των αγωνιστών του 1821, εντοπίζεται και συμπυκνώνεται σε γεγονότα άλλοτε κομβικά και άλλοτε καθημερινά της εξέλιξης του Αγώνα αλλά και μετεπαναστατικά, με πολυεπίπεδη αντανάκλαση και χαρακτήρα διδακτικό, συμβουλευτικό, αναστοχαστικό αλλά και «συνειδησιακής» παιδαγωγίας, αναδεικνύοντας τη διαχρονικότητα του χαρακτήρα του. Τη σημαντικότητα τόσο της γνώσης, χρήσης όσο και της λειτουργίας του μυθικού λόγου ως αφηγηματική πράξη παρέμβασης του Γέρου του Μοριά επιβεβαιώνουν ο Δ. Αινιάν στα Απομνημονεύματα του Γ. Καραϊσκάκη αλλά και ο Γ. Τερτσέτης στα σχόλια της Διήγησης των Συμβάντων της Ελληνικής Φυλής, θέτοντας στο προσκήνιο την ανάγκη μιας ενδελεχούς μελέτης της προφορικής αφήγησης ιστορικά αλλά και τη λειτουργία του συγκεκριμένου προφορικού είδους στη διαχρονία του.

Λέξεις κλειδιά: Αισώπειος μύθος, μυθικός λόγος, προφορική αφήγηση, Απομνημονεύματα, λαϊκός αφηγηματικός λόγος, Επανάσταση του 1821, Θ. Κολοκοτρώνης, Φωτάκος, Γ. Μακρυγιάννης.

Το 1821 στον δημόσιο εκπαιδευτικό λόγο της Κύπρου: Η περίπτωση του μαθήματος «Ιστορία Κατεύθυνσης της Γ΄ Λυκείου»

Το 2021, 200 χρόνια μετά την επανάσταση, 73 χρόνια μετά την τελευταία διεύρυνση του ελληνικού κράτους που άφησε έξω από αυτό την Κύπρο και 47 χρόνια μετά την τουρκική εισβολή στο νησί -αλλά και την απομύθωση, τότε, της σχέσης των Ελλήνων της Κύπρου με την Ελλάδα, η μνήμη ενός Αγώνα που έλαβε χώρα τελικά μακριά της και άφησε σ' αυτή μόνο το ματωμένο χνάρι των προληπτικών και συνάμα εκδικητικών εκτελέσεων κληρικών και λαϊκών την 9^η Ιουλίου 1821 από τους Οθωμανούς και ένα ατελέσφορο -τελικά- αλυτρωτικό κίνημα, παραμένει θεσμικά ενεργή κυρίως μέσα από τον επίσημο εκπαιδευτικό λόγο. Η εισήγηση μελετά ειδικά τη θέση που κατέχει η επανάσταση του 1821 στην περίπτωση του μαθήματος «Ιστορία Κατεύθυνσης της Γ΄ Λυκείου», ένα από τα λίγα μαθήματα που έχει μερίδα λέοντος στο εβδομαδιαίο ωρολόγιο πρόγραμμα (7 διδακτικές περιόδους). Στο πλαίσιο του, η ενότητα για την επανάσταση του '21 διδάσκεται (μόνη αυτή) σε υπερδιπλάσιο χρόνο από οποιαδήποτε άλλη ενότητα της διδακτέας ύλης και από τρία διαφορετικά σχολικά εγχειρίδια, ενώ υποστηρίζεται από επικουρικό υλικό (σώμα πηγών, διδακτικές προτάσεις κ.ά.) αναρτημένο στον επίσημο ιστότοπο του Υπουργείου Παιδείας Πολιτισμού και Αθλητισμού, σε χώρο ειδικά αφιερωμένο στη διδασκαλία του μαθήματος της Ιστορίας. Ανιχνεύοντας τα παραπάνω, επιχειρεί να δείξει ποιες σύγχρονες πραγματικές ή φαντασιακές ανάγκες του κυπριακού ελληνισμού (ο οποίος ζει και αναπτύσσεται σ' ένα κράτος που με βάση το Σύνταγμά του έχει δικαιοκρατικό και όχι ομοιογενή εθνικό χαρακτήρα αλλά φέρει ταυτόχρονα τις τελευταίες δεκαετίες και το τραύμα της διαίρεσης), υπηρετεί αυτή η καταφανώς υπέρτερη όλων των άλλων διδακτική ενότητα, πώς και γιατί δηλαδή εργαλειοποιείται εν ονόματι των σύγχρονων κοινωνικών αναγκών του τόπου το '21, σε συνδυασμό και με άλλες θεσμικές εκπαιδευτικές πρακτικές όπως, για παράδειγμα, οι σχολικές εκδηλώσεις για την 25^η Μαρτίου, οι μαθητικές παρελάσεις και τα επετειακά μηνύματα του εκάστοτε Υπουργού Παιδείας προς την εκπαιδευτική κοινότητα του νησιού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αβδελά Έφη, Ιστορία και σχολείο, Νήσος, Αθήνα 1998.
- Αγτζίδης, Βλάσης, Κόκκινος, Γιώργος, Λεμονίδου Έλλη, Το τραύμα και οι πολιτικές της μνήμης, Ταξιδευτής, Αθήνα 2010.
- Αθανασιάδης, Χάρης, Τα αποσυρθέντα βιβλία. Έθνος και σχολική ιστορία, 1858-2008, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2015.
- Kizilyurek, Niyazi, «Η ιστοριογραφία στην Κύπρο και η εικόνα του "άλλου"», στο Ετερότητα και εκπαίδευση, Παπαζήσης, Αθήνα 2008.
- Μαυροσκούφης, Δημήτρης, «Οι κυρίαρχες ιδεολογικές επιρροές στην ελληνική εκπαίδευση: Το παράδειγμα της σχολικής ιστορίας», περ. Παιδαγωγική επιθεώρηση, τχ. 26 (1997) σσ. 37-59.
- Μπονίδης Κυριάκος, Το περιεχόμενο του σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας, Μεταίχμιο, Αθήνα 2004.
- Νάκου, Ειρήνη, Τα παιδιά και η Ιστορία: Ιστορική σκέψη, γνώση και ερμηνεία, Μεταίχμιο. Αθήνα 2000.

Παπαδάκης, Γιάννης, «Ιστορίες για Κυπρίους: ταυτότητα και ετερότητα στα ελληνοκυπριακά και τουρκοκυπριακά σχολικά εγχειρίδια "Ιστορίας της Κύπρου"», στο Ετερότητα και εκπαίδευση, Παπαζήσης, Αθήνα 2008.

Παύλου, Παύλος, Κράτος, ιδεολογία, πολιτική και εκπαίδευση στην Κύπρο 1959-1974, Παπαζήσης, Αθήνα 2015.

Περσιάνης Παναγιώτης, Τα πολιτικά της εκπαίδευσης στην Κύπρο, Παν/μιο Λευκωσίας, Λευκωσία 2010.

Φραγκουδάκη, Άννα & Δραγώνα, Θάλεια (επιμ.), «Τι ειν' η πατρίδα μας;»: Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997.

ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ

Ι. Κολιόπουλος, Κ. Σβολόπουλος, Ε. Χατζηβασιλείου, Θ. Νημάς, Χ. Σχολινάκη-Χελιώτη, *Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου (από το 1815 έως σήμερα), Γ' Τάξη Γενικού Λυκείου*, Βιβλίο Μαθητή, ΥΠΔΜΘ - ΙΤΥΕ-ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ, Αθήνα 2016.

Α. Παντελίδου, Κ. Χατζηκωστή, Χ. Σαββίδου, Κ. Κατσώνη, *Ιστορία της Κύπρου. Μεσαιωνική – Νεότερη (1192-1974)*, ΥΠΠ-ΥΑΠ, Λευκωσία 2002.

Β. Σκουλάτου – Ν. Δημακοπούλου – Σ. Κόνδη, *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη (1789-1909) για την Γ' τάξη του Ενιαίου Λυκείου*, τχ. Α', Αθήνα, ΟΕΔΒ 2005.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟ ΥΛΙΚΟ

<http://istom.schools.ac.cy/index.php/el/istoria/programmatismoι>

<http://istom.schools.ac.cy/index.php/el/yliko/trapeza-ylikou>

Ο «Ελληνόπαις», η πατριωτική παιδεία και η Επανάσταση του 1821

Το σχολείο, ο κύριος φορέας μόρφωσης και διαπαιδαγώγησης των νέων, ήδη από την εποχή της ίδρυσης του ελληνικού έθνους-κράτους, αναδείχθηκε σε έναν από τους πιο αποτελεσματικούς διαχρονικούς μηχανισμούς καλλιέργειας εθνικής ταυτότητας που χρησιμοποίησε η πολιτική και πνευματική ελίτ προκειμένου να εδραιώσει την εθνική ομοιογένεια των πολιτών. Σ' αυτό το πλαίσιο τα σχολικά βιβλία, και κυρίως αυτά της γλώσσας, της ιστορίας και της γεωγραφίας, τα οποία διανέμονται μετά από έλεγχο και έγκριση από την εκάστοτε εκπαιδευτική ηγεσία, λειτουργούν ως ένα από τα κύρια εργαλεία για την επίτευξη του παραπάνω στόχου. Τα σχολικά εγχειρίδια όμως δεν είναι τα μοναδικά έντυπα που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της πατριωτικής παιδείας. Σημαντικός είναι ή τουλάχιστον υπήρξε για μεγάλο χρονικό διάστημα, και ο ρόλος των παιδικών περιοδικών που εκδίδονταν από ιδιώτες και ειδικότερα αυτών που κυκλοφορούσαν στα σχολεία. Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να δείξει πώς προάγεται η εθνική ιδέα μέσα από τις σελίδες του παιδικού περιοδικού «Ελληνόπαις» εστιάζοντας στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η ελληνική επανάσταση του 1821 μέσα από τα δημοσιεύματά του, ως μια βασική συνιστώσα του ελληνικού εθνικού αφηγήματος. Ο «Ελληνόπαις» εκδιδόταν στην Αθήνα από τον εκπαιδευτικό και συγγραφέα Σπυρίδωνα Δουκάκη κατά την περίοδο 1912-1916, η οποία συνέπιπτε εν μέρει με τη διεξαγωγή των Βαλκανικών Πολέμων, εποχή που χαρακτηρίζεται από εθνική έξαρση, αλλά και κορύφωση του μεγαλοϊδεατισμού. Πρόκειται για ένα μαθητικό περιοδικό με την έννοια ότι είχε λάβει επίσημη έγκριση από το Υπουργείο Παιδείας των βενιζελικών κυβερνήσεων να διανέμεται στους μαθητές των δημοτικών και των γυμνασίων της χώρας. Ο «Ελληνόπαις» είχε έντονο εθνικό προσανατολισμό διαπνεόμενος από θρησκευτικά, εθνικά και ηθικά ιδεώδη, όπως τόνιζε ο εκδότης του στην παρουσίαση της στοχοθεσίας του εντύπου. Εντός αυτού του ιδεολογικού κλίματος, τα περισσότερα ιστορικά του θέματα αφορούσαν την επανάσταση του 1821, τα οποία τις περισσότερες φορές συνδυάζονταν και με την εικόνα που καλύπτει πάντα ολόκληρη την πέμπτη σελίδα.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Πηγή

Περιοδικό *Ελληνόπαις*:

Έτος Α' από 4/1/1912 έως 26/12/1912 (τεύχη 1^ο – 42^ο)

Έτος Β' από 9/1/1913 έως Ιούνιος/1913 (τεύχη 43^ο – 63^ο)

Έτος Γ' από 16/9/1913 έως 26/6/1914 (τεύχη 64^ο – 101^ο)

Έτος Δ' από 15/10/1914 έως 22/5/1915 (τεύχη 102^ο – 130^ο)

Έτος Ε' από 22/10/1915 έως 14/1/1916 (τεύχη 131^ο – 142^ο)

Βιβλία –άρθρα

Αβδελά Έφη, «Η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στο ελληνικό σχολείο: «εμείς» και οι «άλλοι»», στο Άννα Φραγκουδάκη, Θάλεια Δραγώνα (επιμ.), *«Τι εἶν' ἡ πατρίδα μας;»*.

Εθνοκεντρισμός στην εκπαίδευση, Αθήνα: Αλεξάνδρεια 1997, σελ. 27-45.

Αθανασιάδης Χάρης, *Τα αποσυρθέντα βιβλία. Έθνος και σχολική Ιστορία στην Ελλάδα, 1858-2008*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια 2015.

- Καράβας Σπύρος, «Ο Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος και οι εθνικές διεκδικήσεις (1877-1885)», *Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002*, τόμος Α', Αθήνα: ΚΝΕ 2004, σελ. 149-169.
- Κιτρομηλίδης Πασχάλης, «'Νοερές Κοινότητες' και οι απαρχές του εθνικού ζητήματος στα Βαλκάνια», στο Θάνος Βερέμης κ.ά. (επιμ.), *Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στη Νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα: ΜΙΕΤ 2003, σελ. 53-131.
- Σκοπετέα Έλλη, *Το «πρότυπο βασίλειο» και η Μεγάλη Ιδέα. Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880)*, Αθήνα: Πολύτυπο 1988.

Νέμης Φελώνης

**«Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821 ΚΑΙ Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΤΗΣ»
ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ Γ
ΛΥΚΕΙΟΥ ΜΕ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ Τ.Π.Ε.**

Η εργασία αυτή πραγματεύεται ένα διδακτικό σενάριο, που στηρίζεται στο βιβλίο της Ιστορίας της γενικής παιδείας της Γ΄ τάξης του λυκείου (το οποίο, μάλιστα, δεν διδάσκεται σε όλα τα παιδιά, αλλά μόνο σε αυτά της θετικής κατεύθυνσης). Οι στόχοι αυτής της πρότασης είναι πολλοί και διαφορετικοί.

Μέσα από αυτό το σενάριο, προσδοκάται τα παιδιά να κατανοήσουν ότι η επανάσταση ήταν ένα σύνθετο ιστορικό γεγονός με πολλές αναγνώσεις. Επίσης, περιμένουμε να μάθουν να χειρίζονται τη μηχανή αναζήτησης google scholar, για αξιοποίηση επιστημονικών άρθρων. Είναι η πρώτη φορά, που η έρευνα των μαθητών/τριών, θα επικεντρωθεί στην αποδελτίωση επιστημονικών άρθρων, ακολουθώντας συγκεκριμένο διάγραμμα ροής, που θα δοθεί από τους διδάσκοντες. Με αυτόν τον τρόπο, θα κατανοήσουν, το πώς επιλέγει κάποιος/α, ένα άρθρο για να το επεξεργαστεί, άρα πόσο αξιόπιστο είναι και ακολούθως, αν πρέπει ή όχι να περιληφθεί στην ανάλυση που θα ακολουθήσει. Η εργασία αυτή, έχει ως αφετηρία την σχεσιοκεντρική παιδαγωγική και στηρίζεται στη συνέντευξη, μέσω της ομαδοσυνεργατικής μάθησης. Ο χρόνος που απαιτείται είναι περίπου 6 ώρες –είτε στο εργαστήριο είτε στο σπίτι, όταν πρόκειται για εφαρμογή της διδασκαλίας εξ αποστάσεως -για να έχουμε το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Το φύλλο εργασίας, θα λειτουργήσει ως αυτοαξιολόγηση και πιθανή καταγραφή, λαθών και παραλείψεων, που θα επισημανθούν από τους παράγοντες της διαδικασίας. Απαιτείται επίσης σύγχρονος εξοπλισμός υπολογιστικών συστημάτων και γρήγορη πρόσβαση στο διαδίκτυο. Τέλος, περιμένουμε να βελτιώσουν τις γνώσεις τους πάνω στο λογισμικό παρουσίασης και να μάθουν τη βασική δομή μιας επιστημονικής εργασίας, πράγμα το οποίο θα βοηθήσει μεσοπρόθεσμα πολλούς /ες μαθητές/τριες, να ανταποκριθούν περισσότερο αποτελεσματικά σε εργασίες που θα ζητηθούν σε ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης, για όσους/ες αποφασίσουν να σπουδάσουν σε Α.Ε.Ι.

Χρυσή Χουρσάν

Όψεις της Ελληνικής Επανάστασης του 1821: από την ιστορία στην δημιουργία

Η παρούσα πρόταση, η οποία υλοποιήθηκε το σχολικό έτος 2020-2021, εντάσσεται στον θεματικό άξονα “Επανάσταση και Εκπαίδευση” ως Καινοτόμος Διδακτική Προσέγγιση, καθώς αποσκοπεί στην παρουσίαση μιας διαφορετικής προσέγγισης της Ελληνικής Επανάστασης του προσωπική έκφραση και δημιουργία.

Η πρόταση πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της λειτουργίας Ομίλου Δημιουργικής Γραφής σε συνθήκες εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης και διαρθρώθηκε σε τρία στάδια (προ-συγγραφικό, συγγραφικό, μετα-συγγραφικό).

- Προ-συγγραφικό στάδιο:
 - α) παρουσίαση στους μαθητές-μέλη του Ομίλου, επαφή με διάφορες πτυχές της Ελληνικής Επανάστασης με σκοπό την προσωπική αναζήτηση και εμπάθυνση από μέρους τους καθώς και κινητοποίηση της φαντασίας και της δημιουργικότητάς τους.
 - β) περαιτέρω συζήτηση, έκφραση σκέψεων, προβληματισμών και συναισθημάτων τόσο στις εκπαιδευτικούς-συντονίστριες όσο και στους συμμαθητές τους και
 - γ) πρώτη φάση εργασίας, αναζήτηση της πηγής της έμπνευσής τους καθώς και πιθανή βοήθεια στην πρώτη συγκέντρωση και επεξεργασία του υλικού τους.
- Συγγραφικό στάδιο:
 - α) ομαδική ή ατομική εργασία των μαθητών με συνεχή επικοινωνία και ανατροφοδότηση.
 - β) ανταλλαγή απόψεων και προβληματισμών κατά τις τακτικές, εβδομαδιαίες συναντήσεις του Ομίλου για προβλήματα που ανέκυψαν στην πορεία της συγγραφής ή στην αναζήτηση απαραίτητων ιστορικών πληροφοριών.
- Μετα-συγγραφικό στάδιο:
 - α) παρουσίαση των πρωτότυπων ποιητικών και πεζών έργων των μαθητών στην ολομέλεια και συζήτηση.
 - β) διάχυση των μαθησιακών αποτελεσμάτων με την έκδοση ηλεκτρονικού βιβλίου και με συμμετοχή επιλεγμένων κειμένων σε τρέχοντες λογοτεχνικούς διαγωνισμούς.

Μέθοδος: ανακαλυπτική και βιωματική μάθηση, ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, μικτή μάθηση (blended learning).

Μέσα: ψηφιακά εποπτικά μέσα (powerpoint), ψηφιακές πλατφόρμες σύγχρονης και ασύγχρονης διδασκαλίας (WebEx και e-me), ψηφιακά συνεργατικά έγγραφα (google docs), ψηφιακά περιβάλλοντα για τη δημιουργία ηλεκτρονικού βιβλίου (<https://www.flipsnack.com/> και <https://www.storyjumper.com/>).

Συμπερασματικά η διδακτική αυτή πρόταση αποπειράται να συγκεράσει την ιστορική γνώση με την ανακαλυπτική μάθηση, την διεπιστημονικότητα και την βιωματικότητα, να αξιοποιήσει την δημιουργικότητα των μαθητών και να ενδυναμώσει την επαφή τους με τη συγγραφή, την ανάγνωση και τον ιστορικό προβληματισμό και, ως επιτραπεί εδώ ένας τολμηρός παραλληλισμός εμπνευσμένος από τις Θέσεις για τη φιλοσοφία της ιστορίας του Walter Benjamin, να αντικρίσει την θύελλα χωρίς να λησμονηθούν τα ερείπια.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

BenjaminW. (1983). *Θέσεις για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας - Ο Σουρεαλισμός - Για την Εικόνα του Προυστ*, (Μ. Παράσχης Μτφρ). Αθήνα: Ουτοπία.

- Kitromilides P. - Tsoukalas C. (2021). *The Greek Revolution*. London: Harvard University Press.
- Καψωμένος Ε.Γ. (1998). Ο Σολωμός και η Ελληνική πολιτισμική παράδοση. Ερμηνευτική μελέτη. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.
- Νικολαΐδου Σ. (2016). Η δημιουργική γραφή στο Σχολείο. Στο Σ. Νικολαΐδου (επιμ.), Η δημιουργική Γραφή στο Σχολείο, Αθήνα: Μεταίχμιο, σελ. 103-123.
- Νικολαΐδου Σ. - Μαυρίδου Α. - Ρουβάς Γ. (2014). Η αξιοποίηση των ΤΠΕ και της Δημιουργικής Γραφής για την παραγωγή συνεχούς γραπτού λόγου. Πλαίσιο, εφαρμογή και διαπιστώσεις από τη σχολική πράξη. Στο Θ. Σαμαρά - Εμ. Κουλόγλου - Ι. Σαλονικίδης - Ν. Τζιμόπουλος (Επιμ). Πρακτικά 3ου Πανελληνίου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου Ημαθίας, Αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική πράξη. Νάουσα: Ανακτήθηκε στις 5-5-2021 από http://hmathia14.ekped.gr/praktika14/VolA/VolA_204_204_216.pdf, 204-216.

Ποιήματα από:

- (2020) Στο Κ. Σταμάτης (Επιμ.), *Η ποίηση της Ελληνικής Επανάστασης του 1921*, Αθήνα: Πατάκης.
- Γκρης Η. (2020). Όταν τραγούδαγε το αίμα: Το 1821 στην ελληνική ποίηση. Αθήνα: Νίκας-Ελληνική Παιδεία Α.Ε.

Οπτικοακουστικό υλικό από:

Το μουσείο Μπενάκη. Ανακτήθηκε στις 5-5-2021 από: https://www.benaki.org/index.php?option=com_events&view=event&id=106582&Itemid=164&lang=el

Ζωγραφικοί πίνακες από:

Εθνική πινακοθήκη: Ανακτήθηκαν στις 6-5-2021 από <https://www.nationalgallery.gr/el/zographikh-monimi-ekthesi/painter/bruzakis-theodoros.html>
<https://www.nationalgallery.gr/el/psiphiakes-parousiaseis/museum/karl-krazeisen-agiographia-tou-agona.html>